

OVAN REGNBÅGEN

**Inkluderande hbtq-arbete i Hallonbergen
och på andra folkbibliotek**

Eleonor Pavlov och Karin Westeman

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Sara Kjellberg

År: 2013

© Eleonor Pavlov och Karin Westeman

Title

Somewhere over the rainbow: Including LGBTIQ in Hallonbergen and in other public libraries.

Abstract

Our aim is to study if and how LGBTIQ has been made invisible in the public library context, and how this can be countered. In order to do this, we have studied the public library of Hallonbergen, located in Sundbyberg, Sweden. Hallonbergen is the first library in Sweden certificated by RFSL (The Swedish Federation for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Rights). The certificate shows that they have a good working environment for their employees and a respectful treatment of their patrons from an LGBTIQ perspective. Our purpose is to create a deeper understanding of how norms related to gender and sexuality appear in a public library context.

Our intention is to further explore the LGBTIQ-focused work the public library of Hallonbergen has done while working with their certification, in order to be able to discuss how public libraries can include LGBTIQ in their daily work. In order to examine heterosexuality as a norm, to take a critical stance towards how dichotomies (e.g. men/women, heterosexuality/homosexuality) are reproduced, and to consider how LGBTIQ topics can be organized in libraries (both physically and digitally), we use a theoretical framework including queer theory and knowledge organization theory.

We use a qualitative method, and our main sources of information have been interviews and studies of the public library of Hallonbergen – both as physical and digital place. We have interviewed four people, who have been involved in Hallonbergen's certification process in various ways. We chose these people because we hoped to gain a broader perspective than just the experiences from the library staff alone. As we acknowledge the library as place as important to our understanding of the LGBTIQ work at the public library of Hallonbergen, we have chosen to do ethnographic studies of the library in addition to our interviews, including observations, field notes and photos.

We have come to the conclusion that in order to serve all patrons, public libraries ought to critically examine their own practice. LGBTIQ certification is one way among others to fulfill this ambition. While discussing LGBTIQ issues, libraries can abandon common structures and create an environment designed to include everyone and not only those belonging to dominant social groups. This will benefit the LGBTIQ community as well as other groups that seek information and further knowledge on LGBTIQ issues. Altogether, it offers good opportunities for all patrons to experience a welcoming and open library practice beyond excluding norms.

Keywords

ALM; library and information studies; public libraries; LGBTIQ; queer theory; knowledge organization. – ABM; biblioteks- och informationsvetenskap; folkbibliotek; hbt-certifiering; hbtq; queerteori; kunskapsorganisation.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Tack.....	5
1. Inledning.....	6
1.1 Folkbibliotek för alla.....	6
1.2 De icke-neutrala folkbiblioteken.....	7
1.3 Osynliga grupper.....	8
1.4 Vad kan biblioteken göra?	9
1.5 Syfte och frågeställningar	10
1.6 Avgränsningar och förtydliganden	10
1.7 Disposition	11
2. Tidigare forskning	12
2.1 Val av och tillgång till hbtq-material	13
2.2 Informationsbehov	15
2.3 Kunskapsorganisation	17
2.4 Hbtq och bibliotek.....	19
2.5 Sammanfattning	21
3. Teoretiska perspektiv	22
3.1 Queerteori	22
3.2 Kunskapsorganisation	23
3.3 Vårt teoretiska ramverk.....	25
4. Metodbeskrivning.....	27
4.1 Intervjuer.....	27
4.2 Materiella studier	29
4.3 Etiska aspekter	31
5. Resultat och analys	33
5.1 Hallonbergens bibliotek	33
5.2 Uppdrag och förutsättningar	35
5.2.1 Folkbibliotekens uppdrag och lagliga ansvar	35
5.2.2 Samhällelig kontext	39
5.2.3 Lokala förutsättningar.....	42
5.2.3 Sammanfattning	46
5.3 Hbt-certifieringen.....	47
5.3.1 Hbt-certifieringen som praktisk process	47
5.3.2 Hbt-certifieringen som reflekterande process.....	50
5.3.3 Bibliotekarierollen, kunskap och personligt intresse	52
5.3.4 Sammanfattning	57
5.4 Hbtq-materialet i det digitala och fysiska rummet.....	58
5.4.1 Hbtq-material	58
5.4.2 Medieplanering	61
5.4.3 Den digitala kunskapsorganisationen	63
5.4.4 Den fysiska kunskapsorganisationen	65
5.4.5 Sammanfattning	70
6. Diskussion och slutsatser.....	71
6.1 Vidare forskning	77
6.2 Avslutning.....	78

Källförteckning	79
Personliga kontakter.....	79
Övriga otryckta källor.....	79
Tryckta källor.....	80
Bilagor	87
Bilaga 1: Intervjufrågor hbt-utbildaren.....	87
Bilaga 2: Intervjufrågor projektledaren.....	89
Bilaga 3: Intervjufrågor jämställdhetssamordnaren.....	91
Bilaga 4: Intervjufrågor biblioteksutvecklingsledaren.....	92
Bilaga 5: Frågor till materiella studier.....	94
Bilaga 6: Titlar till materiella studier.....	95
Bilaga 7: Arbetsfördelning.....	96

Tack

Vi vill passa på att tacka ...

- våra informanter, som tog sig tid att prata med oss och bidrog med intressant och viktig kunskap. Ett särskilt tack också till personalen på Hallonbergens bibliotek som tog emot oss under våra studiebesök och svarade på frågor via e-post.
- alla dem som möjliggjorde våra resor till Stockholm samt alla vänner och kollegor som har bidragit till uppsatsen genom intressanta och givande diskussioner.
- vår handledare Sara Kjellberg, som har bidragit med konstruktiv kritik och uppmuntrande ord. Tack också till övriga lärare på institutionen.
- våra noggranna och duktiga opponenter och korrekturläsare, som kommit med både grammatiska och strukturella kommentarer.
- och sist, men inte minst, självklart våra familjer för att de på olika sätt har stöttat oss i uppsatsskrivarprocessen.

1. Inledning

1.1 Folkbibliotek för alla

Det är snart hundra år sedan de svenska folkbiblioteken föddes. Redan då byggde de på en tanke om att bibliotek inte skulle vara till för några få utan för alla, för hela befolkningen. På folkbiblioteken skulle alla behandlas lika och få möjlighet till samma service, oavsett hur det såg ut i samhället i övrigt (Hansson 1999, s. 95ff). Folkbiblioteken skulle dessutom, till skillnad från de politiska folkrörelsebiblioteken, vara neutrala. Det var samhällsnyttan och inte den enskilda medborgarens behov som stod i fokus; folkbiblioteken skulle bidra till att bilda och fostra medborgarna, att skapa ett ”vi” (Hansson 1999, s. 101ff).

Unescos folkbiblioteksmanifest från 1994 slår fast att ”[f]olkbiblioteket är till för alla, oberoende av ålder, ras, kön, religion, nationalitet, språk eller samhällsklass.” (s. 9). I den nuvarande bibliotekslagen (1996:1596) anges att alla medborgare ska ha tillgång till folkbibliotek. I förslaget till den nya bibliotekslag som föreslås träda i kraft den 1 januari 2014 är ”medborgare” ersatt med ”alla” för att inte riskera att det uppfattas som ett krav på svenskt medborgarskap. Den föreslagna skrivningen använder också begreppet ”biblioteksverksamhet” för att inkludera även andra biblioteksformer än folkbibliotek (Kulturdepartementet 2013).

I förslaget till ny bibliotekslag lyfts också bibliotekens demokratiska funktion och betydelse fram mer tydligt. I lagrådsremissen som behandlar förslaget nämns såväl kulturupplevelser, kunskap som bildning som viktiga saker som biblioteken bidrar med (Kulturdepartementet 2013). Flera remissinstanser påpekar också hur biblioteken skapar förutsättningar för människors deltagande i den demokratiska processen och att biblioteksverksamhet därigenom kan bidra till en positiv samhällsutveckling och fördjupad demokrati. Det påpekas genomgående att information och kunskap är förutsättningar för demokratisk delaktighet och att biblioteken här har en viktig roll att fylla. I lagrådsremissen är det främst språkliga svårigheter som lyfts fram, men det framhålls också att biblioteken bör bidra till att överbygga även andra hinder för att ge människor tillgång till information (Kulturdepartementet 2013).

Att folkbibliotek ska vara en plats för alla verkar vara lika aktuellt idag som för hundra år sedan, men vilka är egentligen dessa ”alla”, och finns det grupper som inte inkluderas i detta? Vårt samhälle präglas av en rad mer eller mindre uttalade normer och överenskommelser, vilka upprätthålls genom lagar och förordningar, men också genom vårt sätt att vara och bemöta varandra. Vissa egenskaper belönas medan andra ifrågasätts. Det kan gälla allt från att det tas för givet att vi äter sill och potatis på midsommarafton till att det generellt sett är mer accepterat att tjejer har klänning än att killar har det. Även biblioteken är en del av denna samhällsordning och kanske är

det så att biblioteken bidrar till att befästa redan existerande samhällsnormer genom exempelvis hur material väljs ut, kategoriseras och klassificeras. Genom urval, förmedling och bemötande kan biblioteken antingen föra vidare eller motarbeta samhällets normer.

Om folkbiblioteken ska vara en angelägenhet för alla måste vi ta hänsyn till perspektiv som faller utanför den stora massan och erkänna att dessa erfarenheter finns bland våra besökare. Vi vill studera hur normer kring sexualitet och könstillhörighet är närvarande i en folkbibliotekskontext och diskutera vad som kan göras för att dessa normer inte ska stå i vägen för att biblioteken ska vara till för alla. Hallonbergens bibliotek i Sundbybergs kommun har valt att aktivt arbeta normkritiskt med fokus på hbtq-frågor. Genom att studera Hallonbergens bibliotek och deras hbtq-arbete vill vi sätta fokus på hur folkbibliotek kan arbeta i en mer inkluderande riktning och förhindra att reproducera exkluderande normer.

1.2 De icke-neutrala folkbiblioteken

Folkbibliotek har traditionellt sett betraktats som neutrala kunskapsförmedlare, men frågan är om det verkligen stämmer överens med verkligheten. Såväl Hansson (1999), Olson (2002) som Samuelsson (2008) konstaterar till exempel att de klassifikationssystem, som på många sätt har varit – och fortfarande är – viktiga för bibliotekens organisation och verksamhet, inte är neutrala. Det finns alltid någon form av ideologi bakom klassifikationssystemens struktur, samhällliga normer styr vilka begrepp som används och hur allting sorteras. Genom att titta närmare på klassifikationssystemen går det att se, inte bara den rådande normen, utan även alternativen; det som har valts och det som har valts bort. Klassifikationssystemen säger någonting om det samhälle och den tid de skapas i, och samhällets normer och värderingar påverkar bibliotekens verksamhet (Hansson 1999; Olson 2002; Samuelsson 2008).

Den gamla neutralitetstanken återfinns i förslaget till ny bibliotekslag, och föreställningen att folkbibliotek ska sträva efter att vara neutrala verkar aktuell än idag. Biblioteken ska, enligt förslaget, bidra till fri åsiktsbildning, vilket förklaras som att de ska inta en neutral hållning både när det gäller material och övrig verksamhet. Här lyfts yttrandefriheten fram och det framhålls att bibliotekens verksamhet ska ”präglas av öppenhet” (Kulturdepartementet 2013, s. 14). Det finns en oro över att profilköp¹ och liknande tjänster ger ett snävare och mer likriktat utbud, som begränsar biblioteksanvändarnas valmöjligheter. Med bakgrund av detta föreslås att folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska ”präglas av allsidighet och kvalitet” (Kulturdepartementet 2013, s. 23). Enligt regeringen innebär detta också ett krav på neutralitet och att ideologiska och religiösa påtryckningar inte får påverka bibliotekens utbud. Kravet på variation hindrar också biblioteken att ha ett alltför tydligt begränsat eller snedfördelat bestånd (Kulturdepartementet 2013).

¹ Profilköp innebär att biblioteken överlåter åt en annan aktör att välja ut det material som köps in. Det kan vara både standardprofiler och på förhand bestämda bokpaket som distributören erbjuder alla, exempelvis ett visst antal böcker för en specifik åldersgrupp varje månad, och profiler som bestäms i samråd med biblioteket utifrån preciserade lokala behov, exempelvis regelbundna inköp av material på ett visst språk. Avtalen kan ha olika omfång, från att gälla alla inköp till att bara användas för delar av materialet.

Det är självklart eftersträvansvärt att folkbibliotek har ett brett utbud av både material och aktiviteter, men frågan är om det verkligen är detsamma som att biblioteken ska vara "neutrala". Neutralitet är ett oerhört komplext begrepp och det som ses som neutralt i ett sammanhang kan upplevas som väldigt vinklat i ett annat. Såväl Hansson (1999), Olson (2002) som Samuelsson (2008) visar till exempel på hur det kvinnliga har osynliggjorts på bekostnad av männen både i vårt nationella Klassifikationssystem för svenska bibliotek (SAB) och i det mer internationella Dewey decimalklassifikation (DDK). Samhälleliga och traditionella normer integreras även på andra sätt i biblioteksverksamheten, och de påverkar vilket material som väljs ut och hur det organiseras, vilket i förlängningen innebär att de påverkar vilka berättelser – och i viss mån även vilka personer – som får ta plats på biblioteken. Precis som i många andra sammanhang är det normen som får bre ut sig medan "det andra" blir ett undantag. Om neutralitet är detsamma som att återspegla samhällets normer är biblioteken förmodligen redan neutrala, men om vi istället kopplar ihop kravet på allsidighet med en strävan efter mångfald finns det troligtvis mycket kvar att göra.

Ett sätt att arbeta för en ökad mångfald är att identifiera olika målgrupper och deras behov. I bibliotekslagen (1996:1596) står att folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter. Dessutom ska särskild uppmärksamhet ägnas åt barn och ungdomar. Dessa prioriterade målgrupper kan ha svårt att annars göra sina röster hörda och kan glömmas bort på grund av rådande strukturer i samhället. Kan det finnas andra grupper som skulle kunna platsa under prioriterade målgrupper, men som på grund av förgivettagna strukturer glöms bort och utsätts för ytterligare osynliggörande? Då det i samhället fortfarande finns starka normer kring sexualitet och könstillhörighet är grupper som bryter mot dessa normer särskilt utsatta och det kan ses som en anledning för biblioteket att ge extra stöd riktat mot hbtq-personer.

1.3 Osynliga grupper

Det är alltid svårt att prata om grupper eftersom det kan ge en illusion av att alla personer i denna så kallade grupp har samma egenskaper och intressen. Individerna riskerar att bli osynliggjorda på bekostnad av en sorts skapat kollektiv. Det kan dock finnas poänger med att prata om grupper när det gäller personer som utifrån samma eller liknande historiska och samhälleliga omständigheter osynliggjorts och nedvärderats. Under framför allt 1960- och 1970-talen satsades det på att synliggöra kvinnors betydelse genom historien i syfte att stärka kvinnors ställning även i det moderna samhället (Norrhem, Rydström & Markusson Winkvist 2008, s. 22). Även om inte alla kvinnor delar samma erfarenheter och har samma behov finns det en gemensam nämnare i det faktum att kvinnor som grupp har blivit osynliggjorda. Den här sortens kollektiva identitetsskapande kan vara viktigt för att lyfta fram de drabbade och bryta detta osynliggörande.

I boken *Undantagsmänniskor: en svensk HBT-historia* från 2008 beskriver Norrhem, Rydström och Markusson Winkvist hur samkönad sexualitet och könsöverskridande under stora delar av historien, på olika sätt, har setts som undantag från den rådande samhällsnormen. Precis som kvinnor har hbtq-personer blivit osynliggjorda i den

svenska historien. Även om synen på sexualitet och kön har skiftat i takt med att samhället har förändrats har det gemensamma varit att homosexualitet och könsöverskridande uttryck har setts som avvikande i såväl lagar som enligt sociala och kulturella koder (Norrhem, Rydström & Markusson Winkvist 2008). Homosexualitet avkriminaliserades till exempel först 1944 och ända fram till 1979 var homosexualitet klassat som en sjukdom enligt socialstyrelsens riktlinjer (Norrhem, Rydström & Markusson Winkvist 2008). Under den senare delen av 1900-talet har homosexuellas rättigheter förbättrats i Sverige och runt om i världen. När det gäller Sverige är en förbättrad diskrimineringslagstiftning och förändringen i äktenskapsbalken som ger homosexuella rätt att ingå äktenskap bara två exempel. Synen på homosexualitet har förändrats mot att bli mer positiv och utvecklingen ser ut att fortsätta åt samma håll (Norrhem, Rydström & Markusson Winkvist 2008; Österman 2002). Samtidigt visar en större undersökning av attityder till homosexuella och homosexualitet som sammanställdes i början av 2000-talet att mellan var fjärde och var tredje svensk invånare är ”mer eller mindre negativ till homosexuella”, det finns alltså fortfarande en utbredd negativitet och homosexualitet står fortfarande utanför normen (Österman 2002, s. 9).

1.4 Vad kan biblioteken göra?

Om biblioteken ska vara till för alla borde också alla, även hbtq-personer, kunna hitta material som beskriver en verklighet som de kan känna igen sig i och som handlar om personer som de kan identifiera sig med. Det finns många beskrivningar av hur personer i jakt efter en förklaring till sina känslor för någon av samma kön letar efter böcker på sitt lokala bibliotek (se t.ex. Parikas 2009). Dessa berättelser beskriver hur svårt det kan vara att hitta böcker med hbtq-tema, framför allt positiva beskrivningar. Hur materialet ska synliggöras för att nå låntagarna är dock inte helt självklart. Genom att skapa speciella regnbågshyllor eller märka hbtq-material på ett speciellt sätt blir detta också utpekat som något annorlunda, något annat än den så kallade vanliga litteraturen. Gränsen mellan att synliggöra och att ytterligare förstärka dikotomin mellan normen och det avvikande kan vara hårfin.

”Bibliotek för alla” kan ses som en ideologisk ståndpunkt och vi ser ett stort värde i en undersökning av den ideologi som folkbiblioteken traditionellt har stått för – det öppna, allmänna och demokratiska. Ur ett samhällsperspektiv kan detta ses som en etisk och moralisk fråga, en fråga som vi behöver arbeta med för att undvika diskriminering och osynliggörande av vissa grupper och intressen. Medier som beskriver en annan verklighet än normen tenderar att ha svårare att ta sig in på biblioteken och synliggörs oftast inte i lika stor utsträckning. Det som bryter mot normen riskerar att hamna i skymundan eller helt osynliggöras, och personer som på något sätt är normöverskridande, exempelvis hbtq-personer, riskerar att bli exkluderade. Ett bibliotek som arbetar inkluderande, till exempel genom att synliggöra hbtq och hbtq-frågor, menar vi dock är något som gynnar alla, inte bara dem som identifierar sig som hbtq-personer. En öppen dialog kring hur bemötande, materialurval samt materialets placering och presentation i både det fysiska och digitala biblioteket påverkar bibliotekens verksamhet och skapar bra förutsättningar för en inkluderande biblioteksmiljö och ett bibliotek för alla.

Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter (RFSL) är en av världens äldsta hbtq-organisationer. Genom informationsarbete, politisk påverkan samt sociala och stödjande verksamheter arbetar de för att homosexuella, bisexuella och transpersoner ska ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter som andra. Sedan 2008 erbjuder RFSL hbt-certifiering, en utbildnings- och utvecklingsinsats där framför allt verksamheter och organisationer som arbetar med människor kan öka sin kompetens om bemötande och skapa bra förutsättningar för att behandla alla på rätt sätt. Certifieringsprocessen bygger på en överenskommen genomförandeplan och tar vanligtvis 6-8 månader. De uppdragsgivare som uppfyller kriterierna erhåller sedan ett certifikat som ”innebär ett synliggörande av att en organisation arbetar strategiskt i syfte att erbjuda en god arbetsmiljö för anställda och ett respektfullt bemötande av patienter/klienter/brukare utifrån ett hbt-perspektiv” (RFSL 2012, 2013b). Det är främst institutioner inom vård och omsorg som har blivit certifierade, men i december 2012 blev det klart att Hallonbergens bibliotek skulle bli Sveriges första hbt-certifierade bibliotek. I den process som hbt-certifieringsarbetet har inneburit har Hallonbergens bibliotek ägnat extra uppmärksamhet åt normkritiskt arbete i allmänhet och hbtq-frågor i synnerhet.

1.5 Syfte och frågeställningar

Vårt syfte är att skapa en fördjupad förståelse för hur normer kopplade till könsuttryck och sexuell läggning verkar i en folkbibliotekskontext. Vi vill utgå från uppfattningen att folkbibliotek ska vara till för alla, och problematisera hur normer och värderingar påverkar bibliotekens verksamhet på ett sätt som gör att det kanske inte alltid uppnås. Vår intention är att närmare undersöka det hbtq-fokuserade arbete som Hallonbergens bibliotek har genomfört i samband med deras hbt-certifiering, som underlag för att diskutera hur folkbibliotek kan arbeta med hbtq-frågor på ett normkritiskt och inkluderande sätt. Fokus kommer att ligga på kunskapsorganisatoriska aspekter; hur material väljs ut och hanteras och vilka konsekvenser det kan få.

Utifrån detta syfte har vi formulerat följande frågeställningar:

- Vad finns det för hinder, möjligheter respektive drivkrafter för att arbeta normkritiskt med fokus på hbtq-frågor på folkbibliotek?
- Vilka åtgärder kan göras för att motverka ett eventuellt osynliggörande av hbtq på folkbibliotek?
- Hur kan kunskapsorganisation på bibliotek analyseras ur ett normkritiskt perspektiv?
- Hur kan regnbågsbibliotek/regnbågshyllor förstås utifrån ett kunskapsorganisatoriskt perspektiv?

1.6 Avgränsningar och förtydliganden

När vi använder begreppet bibliotek menar vi i detta sammanhang folkbibliotek, vilket är det verksamhetsområde vi kommer röra oss inom. Det är inte orimligt att tänka sig att en del av det vi kommer se och de slutsatser vi kommer dra även är

applicerbara på andra bibliotekskontexter, men det är inget som vi kommer undersöka närmare. Även om vi för enkelhetens skull ibland använder ordet ”bibliotekarie”, använder vi det som ett samlingsbegrepp för all bibliotekspersonal som kan vara delaktig i biblioteksverksamheten. Bibliotekarie är alltså, i det här fallet, inte synonymt med endast personer med en akademisk examen inom biblioteks- och informationsvetenskap och vi lägger ingen särskild värdering i ordet.

Vi använder genomgående begreppet hbtq eftersom vi har gjort den bedömningen att det är det begrepp som i allt fler sammanhang ersätter hbt, som har varit vanligast tidigare. Hbtq är ”[e]tt paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner samt andra personer med queera uttryck och identiteter” (RFSL 2013a). Vi kommer också att använda hbtq i olika kombinationer, exempelvis hbtq-material för att benämna böcker och annat material med hbtq-tema, och hbtq-personer för att benämna personer som identifierar sig som homo-, bisexuella, transpersoner eller queer. Även om hbtq-personer i dagligt tal ofta blir synonymt med homosexuella vill vi poängtera att det inte enbart handlar om sexualitet. Transpersoner definieras oftast som personer vars könsidentitet och könsuttryck bryter mot samhällets normer och kan vara exempelvis transsexuella, intergender eller transvestiter. Queer är ett kritiskt förhållningssätt till köns- och sexualitetsnormer i stort, men kan också vara en önskan om att slippa bli identifierad utifrån kön. Motsatsen till detta är cis-person, ”en person vars juridiska kön, biologiska kön, könsidentitet och könsuttryck är linjärt, hänger ihop och alltid har hängt ihop enligt normen” (RFSL 2013a). Även om vi främst använder hbtq kommer vi ändå använda hbt-certifiering då detta är ett inarbetat koncept (RFSL 2013b).

Hallonbergens bibliotek är inte det enda biblioteket i Sverige som arbetar med hbtq-frågor. Umeå stadsbibliotek har sedan några år Regnbågsbiblioteket, som finns både bibliotekets webbplats, på Facebook och i det fysiska biblioteket med en ambitiös regnbågshylla. Inom Svensk Biblioteksforening finns också ett nätverk som diskuterar hbtq-frågor på bibliotek. Dessutom är vi övertygade om att det finns fler enskilda bibliotek som arbetar med de här frågorna, men som inte har marknadsfört sitt arbete. Vi har valt att använda Hallonbergens bibliotek som exempel främst eftersom det är Sveriges första och – hittills – enda hbt-certifierade bibliotek. Hallonbergens hbt-certifiering låg bra i tiden för vårt uppsatsarbete och gav oss möjligheten att undersöka en nyligen genomförd och fortfarande aktuell process.

1.7 Disposition

I följande kapitel redogör vi för tidigare forskning med fokus på hbtq, folkbibliotek och kunskapsorganisation. I kapitel 3 presenterar vi vårt teoretiska ramverk för att i kapitel 4 gå vidare och diskutera de metoder som vi har använt för att samla in vårt empiriska material. Vårt resultat och vår analys presenteras i kapitel 5 under fyra huvudrubriker: Hallonbergens bibliotek, Uppdrag och förutsättning, Hbt-certifieringen samt Hbtq-materialet i det digitala och fysiska rummet. Uppsatsen avslutas med en diskussion och återkoppling till forskningsfrågor och syfte.

2. Tidigare forskning

Vi har kunnat konstatera att det finns luckor när det gäller forskning med fokus på hbtq inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga området. När det gäller Sverige är det egentligen bara bland tidigare uppsatser som vi har hittat material där hbtq i en bibliotekskontext mer explicit diskuteras. Då förhållandet mellan normer och det som anses avvikande många gånger ser ut på liknande sätt oavsett det gäller hbtq, etnicitet, genus eller annat, hade det troligtvis varit möjligt att hitta material med annat fokus som hade kunnat vara applicerbart på vårt arbete, men här har vi valt att avgränsa oss till att främst vända oss till material med en mer tydlig hbtq-koppling. Vi har vid sidan av detta använt oss av Hansson (1999), Olson (2001, 2002, 2009) och Samuelsson (2008, 2009) som visserligen bara ganska begränsat diskuterar just hbtq, men som har ett uttalat normkritiskt perspektiv, och behandlar kunskapsorganisation och normer på ett sätt som har varit relevant för oss. Hansson och Samuelsson utgår dessutom från en svensk kontext.

När vi började leta efter material använde vi oss av den biblioteks- och informationsvetenskapliga databasen Library, Information Science & Technology Abstracts (LISTA) och den hbtq-inriktade databasen LGBT Life. Vi inriktade oss på fackgranskat material, och använde sökord kopplat i första hand till folkbibliotek och hbtq. Av de artiklar vi fick tillgång till sorterade vi bort en del, medan andra ledde oss vidare till ytterligare material via referenser och källförteckningar. Vi har valt att nästan uteslutande använda nordamerikanskt material vid sidan av det svenska. Det beror helt enkelt på att det finns mest skrivet utifrån den kontexten och att det materialet är mest lättillgängligt. Dock skiljer sig USA och Kanada från Sverige på många sätt, både när det gäller synen på hbtq och hur biblioteken fungerar. När det gäller bibliotekens organisation finns det stora skillnader bland annat när det gäller ekonomiska aspekter, där diskussioner kring donationer och liknande inte känns aktuellt i en svensk kontext. Det finns också skillnader i till exempel utbud av hbtq-material. Den allmänna diskussionen kring att folkbibliotek ska vara till för alla och att hbtq-material och hbtq-personer traditionellt sett har varit osynliggjorda på biblioteken känns däremot applicerbar och har gjort att vi ändå har bedömt materialet som användbart. Däremot har vi valt bort större delen av material publicerat före år 2000. Synen på hbtq har förändrats mycket under de senare åren, vilket gör att äldre material lätt blir inaktuellt då tidigare forskning har skett i en annan kontext.

I Nordamerika har, precis som i Sverige, hbtq länge varit ett förbiset område inom biblioteks- och informationsvetenskap. Den forskning som inledningsvis gjordes fokuserade främst på klassifikationssystemens utformning, och redan på 1970-talet uppmärksammades i nordamerikansk forskning att det fanns dåliga verktyg för att hantera homosexualitet som ämne på biblioteken (Olson 2009). Rothbauer (2007) gör en kortfattad historisk genomgång av nordamerikansk hbtq-relaterad biblioteks- och

informationsvetenskaplig forskning. Bland annat nämner Rothbauer att Michael Wyatt i en artikel 1978 uppmanade bibliotek att köpa in hbtq-material som inte enbart fokuserar på de medicinska aspekterna. Under 1980-talet publicerades en och annan artikel och rapport, de flesta kommentarer till materialhantering och bibliotekarierollen, först senare kom hbtq-personers informationsbehov i fokus. Rothbauer nämner också Richard Ashby som 1987 skrev en banbrytande artikel som fokuserade på en utveckling av bibliotekarierollen och hur bibliotek ger bäst service till homosexuella.² Janet E. Creelman och Roma Harris tar detta ännu ett steg längre när de 1990 publicerar den första empiriska studien av lesbiska kvinnors informationsbehov, berättar Rothbauer.

År 1990 var en milstolpe när det gäller hbtq-arbete på bibliotek, åtminstone i Nordamerika. Då kom Cal Gough och Ellen Greenblatts bok *Gay and lesbian library services*, vilken anses vara den första bok som verkligen gav biblioteken verktyg för att hantera hbtq-frågan och arbeta inkluderande och ge bra service till en grupp som tidigare varit osynliggjord. Vi har själva inte kunnat få tag i den boken då den inte finns på något svenskt bibliotek, men dess betydelse är uppenbar, inte minst med tanke på att även nyskrivna artiklar många gånger hänvisar till den. Essäsamlingen *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access* från 2011 kan dock ses som en uppdaterad version av Gough och Greenblatts bok *Gay and lesbian library services* från 1990, även denna med Greenblatt som redaktör. Boken har ett brett fokus och diskuterar både en arkiv- och bibliotekskontext, och såväl skol-, forsknings- och folkbibliotek är inkluderade i diskussionen.

Det material vi har använt oss av går att dela upp i fyra kategorier: Val av och tillgång till hbtq-material, hbtq-personers informationsbehov, kunskapsorganisation samt texter som mer allmänt beskriver bibliotek och hbtq-arbete. Vi kommer nedan kortfattat presentera de texter inom varje kategori som har varit mest relevanta för oss.

2.1 Val av och tillgång till hbtq-material

Gough och Greenblatt (2011) diskuterar hur bibliotek kan och bör hantera hbtq-material. De tar upp att det finns många felaktiga antaganden kring intresse för och behov av material med hbtq-tema. De poängterar att biblioteken inte kan utgå från att det inte finns ett behov av hbtq-material bara för att ingen efterfrågar det eftersom strukturer i samhället gör att det fortfarande kan vara känsligt att fråga. Reiman och Greenblatt (2011) fokuserar istället på censurans historia med fokus på hur censuren har påverkat barn- och ungdomsmaterial med hbtq-tema. De lyfter fram att det är viktigt med tydliga strategier och riktlinjer när det gäller förvärv.

² I sin artikel skriver Rothbauer att Ashbys text publicerades 1978 och inte 1987, som vi efter vidare efterforskningar har kunnat konstatera (i källförteckningen är det dock korrekt årtal). Det finns också vissa andra sammanblandningar, som att Wyatts text skulle ha publicerats året efter Ashbys, vilket inte stämmer med något av årtalen. Trots detta väljer vi att använda Rothbauer som källa i det här fallet då vi ändå tycker att den historiska genomgången känns relevant.

Passet (2012) undersöker tillgången till hbtq-material på folkbibliotek historiskt sett. Redan under senare hälften av 1800-talet skrevs hbtq-böcker, konstaterar Passet, men det var först efter 1950-talet som de blev mer synliga, om än inte fullt ut accepterade. Burke (2007) diskuterar anledningar till varför hbtq-böcker har plockats bort från bibliotek. Även om hbtq-innehåll inte är den främsta anledningen till att böcker tas bort från hyllorna på amerikanska bibliotek konstaterar Burke att många stödjer borttagandet av hbtq-material. Fler och fler verkar dock ansluta sig till åsikten att hbtq-böcker inte ska tas bort, även om de själva inte gillar just de böckerna eller deras innehåll: "stating that Americans distinguish between the morality of homosexuality and the civil liberties of homosexuals" (Burke 2007, s. 7).

Rauch (2011) menar att det är bibliotekens ansvar att tillhandahålla ungdomsböcker med hbtq-innehåll för att hjälpa de ungdomar som känner sig vilslna i sin sexualitet och könsidentitet. Biblioteken får inte låta sig styras av moralpredikanter och censurivrare i sina urvalsprocesser, och de måste också tänka på hur de hanterar sitt hbtq-material.

Gay characters can't be relegated to some dark corner of the shelf that you need a map to find and an ID to check out. To do so is basically saying to the gay kids, "There's something dirty about you."

Rauch 2011, s. 3

Curry (2007) ger en historisk genomgång av hanteringen av hbtq-material på bibliotek i Storbritannien och Kanada, och poängterar, att folkbibliotek som vill leva upp till ambitionen att serva alla måste inkludera hbtq-material i sina samlingar även om det kan finnas svårigheter att göra så.

Howard (2005) undersöker tillgången till bilderböcker med hbtq-tema på bibliotek. Hbtq-bilderböcker recenserar mer sällan, konstaterar Howard, men det finns inte ett självklart samband mellan antalet recensioner och vilka böcker som köps in, utan urvalsprocessen är mer komplex än så.

Without further analysis, it is unclear whether this difference constitutes evidence of significant bias or self-censorship on the part of selectors in general. However, the data do show that certain libraries are significantly more likely to purchase the control titles than the gay-themed titles, and that access to these titles varies according to one's location in Canada.

Howard 2005, s. 13

Även Spence (2000) har kartlagt tillgången till hbtq-bilderböcker för barn och konstaterar att bibliotek i mindre samhällen ofta har ett mer begränsat utbud av hbtq-titlar, men att det inte bara är storleken på ett bibliotek som är avgörande.

Mathson och Hancks (2008) behandlar i sin artikel hur självutcheckning av material kan påverka vilket material som låntagarna lånar. De poängterar att möjligheten för låntagare att låna sitt material på egen hand utan att behöva lämna det till någon i personalen kan ha positiva effekter, exempelvis när det gäller lån av hbtq-material.

2.2 Informationsbehov

Det har skett många förändringar i samhället de senaste decennierna när det gäller tillgången till information, och den största förändringen är den tekniska utvecklingen och användandet av internet. Många menar att även om förutsättningarna är bättre nu än för bara ett par decennier sedan är bibliotek fortfarande över lag ganska dåliga på att hantera hbtq-material och tillgodose hbtq-personers informationsbehov. Greenblatt (2011a) beskriver hur internet har blivit en allt viktigare informationskälla, inte minst för hbtq-personer, men att internet och bibliotek inte nödvändigtvis behöver ses som konkurrenter. Internet kan fungera som ett komplement till det som biblioteken erbjuder och biblioteken kan i sin tur fylla en ytterligare funktion när det gäller att lotsa personer rätt i det stora informationsflöde som internet innebär. I vissa fall kan det dessutom vara just biblioteken som tillhandahåller tillgång till internet, fortfarande har inte alla datorer och internetuppkoppling i hemmet.

Howard, Waldman samt Strachan och Van Buskirk fokuserar på olika sätt på de varierande informationsbehov som kan finnas inom gruppen hbtq-personer. Waldman (2011) skriver om transpersoner och poängterar att sexuell läggning och könstillhörighet inte är samma sak och inte nödvändigtvis måste ha ett samband. Waldman diskuterar också hur mycket bibliotekspersonal egentligen behöver veta om en person för att kunna hjälpa den på ett relevant sätt, är det till exempel nödvändigt att veta en persons kön? Howard (2011) beskriver hur bisexuellas behov ofta försvinner i dikotomin mellan homo- och heterosexuella där allt annat än de två ytterligheterna ignoreras. Biblioteken bör, enligt Howard, vända sig till personer som själva identifierar sig som bisexuella: "Who better to identify the needs of bisexual individuals than bisexuals themselves?" (Howard 2011, s. 9). Strachan och Van Buskirk (2011) lyfter fram att bibliotek även bör samarbeta med intresseorganisationer för att kunna bemöta intersexuellas informationsbehov.

Curry (2005) presenterar i sin artikel en undersökning där en student fått besöka 20 kanadensiska bibliotek och fråga om hbtq-material och sedan betygsätta och gradera den hjälp och det bemötande hen har fått. Det visade sig att många bibliotekarier var obekväma med studentens frågor och de flesta var dessutom okunniga och visste inte vilket material de skulle erbjuda eller hur de skulle hitta det, varken på hyllan eller i katalogen. Studenten uppgav att hen endast skulle återvända till 40 procent av biblioteken, vilket Curry ser som nedslående.

We must work toward championing public libraries as the "institutional allies" that GLBT youth seek so desperately, in which reference librarians provide a consistently safe and supportive environment. We must build on the strengths that we now exhibit as reference librarians and instead of continuing the behaviors and communication that make GLBT youth feel that we want to send them away as soon as possible.

Curry 2005, s. 73

Hamer (2003) undersöker homosexuella mäns informationsbehov i samband med komma-ut-processen. Centralt i Hamers resonemang är bland annat begreppet *information poverty*, informationsfattigdom, och Hamer menar att de som är informationsfattiga, på grund av strukturer i samhället, saknar tillgång till resurser att hitta den information de behöver. Det behöver inte handla om att dessa personer, till exempel hbtq-personer, saknar fysisk tillgång till informationskällor, utan snarare om

att de blir hindrade på grund av okunskap om rätt sökvägar och rädsla för att be om hjälp.

Barriers related to seeking information in libraries were linked to the quality of the available resources; specifically, materials lacked relevance and were perceived as depressing or negative.

Hamer 2003, s. 74-75

Rothbauer (2004) undersöker vilken roll läsning spelar i unga hbtq-kvinnors identitetsskapandeprocess och hur de söker efter material.

While almost all participants saw the public library as a potential site of access to lesbian and gay literature and for information about being gay and they used it their attempts to locate reading materials, all of them expressed disappointment, dissatisfaction, frustration, and failure over their searching.

Rothbauer 2004, s. 17

Rothbauer tolkar det som att kvinnorna har uppenbara svårigheter att hitta material på grund av dålig kunskap hos bibliotekspersonalen och dåligt anpassade kunskapsorganisatoriska system.

Alexander och Miselis (2007) skriver om hbtq-ungdomars informationsbehov, det stigma kring hbtq som påverkar detta behov och hur det hanteras på bibliotek. De presenterar resultatet av två enkätundersökningar vars syfte var att få en inblick i hur hbtq inkluderas i biblioteksverksamheten, både material och programverksamhet, och om detta ifrågasätts av andra. Deras slutsats är att även om många bibliotek har undermålig tillgång till hbtq-material och service till hbtq-ungdomar så finns det också de bibliotek som kan fungera som inspirationskällor för andra. Det behövs mer kunskap, menar Alexander och Miselis, och de framhåller att det finns en dålig förståelse för att hbtq är mer komplext än dikotomierna män/kvinnor och hetero-/homosexuella, vilket även Keilty (2009) beskriver i sin artikel om hbtq-personers informationsbehov.

Lupien (2007) rör sig främst i en akademisk kontext och diskuterar informationsbehov och sökstrategier för högskolestudenter inom ämnen som rör hbtq. En av de saker som Lupien är mest intresserad av är huruvida biblioteken skapar en miljö där studenterna känner sig trygga att be om hjälp och om personalen vet hur de ska hjälpa till. Även om Lupiens artikel handlar om forskningsbibliotek känns diskussionen intressant också ur ett folkbiblioteksperspektiv eftersom metoderna för informationssökning till viss del är desamma. Lupiens slutsats om att det är viktigt att biblioteken tillhandahåller ett brett och lättillgängligt material är också applicerbar på folkbibliotek. ”Most library staff [...] need to become more familiar with the tools and the literature and where to find it” (Lupien 2007, s. 15).

Vi har även läst två magisteruppsatser som behandlar hbtq-personers informationsbehov. Andersson (2007) undersöker homo- och bisexuellas möjlighet att hitta positiva förebilder och information. Resultatet visar att intervjupersonernas informationsbehov varierar och att det också finns skillnader i om de upplever svårigheter att hitta det de söker. Internet framhålls som den viktigaste informationskällan, medan biblioteken inte anses lika viktiga. En anledning är

självkänt tillgängligheten, men Andersson poängterar också att många upplever att det material och den information som finns på biblioteken är föråldrade och att det känns svårt att be om hjälp för att hitta rätt. Ericsson och Hvidén (2003) konstaterar i sin uppsats om lesbiskas informationsbehov att de system som används vid klassifikation av skönlitteratur inte är anpassade för att hantera hbtq-material. Många hittar inte det de söker, vilket är synd eftersom skönlitteratur är viktigt i den identitetsskapande processen, speciellt för hbtq-personer som ständigt blir ifrågasatta i det heteronormativa samhället.

2.3 Kunskapsorganisation

När det gäller det kunskapsorganisatoriska fältet har vi framför allt vänt oss till Hansson (1999), Olson (2001, 2002, 2009) och Samuelsson (2008, 2009), som alla har arbetat med normkritiska granskningar av kunskapsorganisatoriska system.

Hanssons avhandling från 1999 är en analys av 1921 års utgåva av SAB med fokus på den ideologiska grund SAB vilar på. Hansson använder mimesisbegreppet för att analysera klassifikationssystemet och dess kontext. Han konstaterar att kontexten är uppenbart betydelsefull, och att samhällets ideologiska motsättningar återspeglas i klassifikationssystemet. I likhet med Olson och Samuelsson visar han att klassifikationssystem vilar på en manlig norm och att allt utanför denna särskiljs genom vad han kallar ”inkludering genom särskiljning” (Hansson 1999, s. 209). Hansson har också ett institutionellt perspektiv och undersöker debatten kring och framväxten av de svenska folkbiblioteken och vilken ideologisk identitet som de tidiga folkbiblioteken ger uttryck för.

Olson (2002) undersöker vem som har makten att namnge och vilken makt namnet får. Boken kan ses som en sammanfattning av Olsons klassifikationsforskning då den samlar flera av de perspektiv hon berört i tidigare artiklar. Hon uppehåller sig mycket vid ämnesrepresentation och hur den traditionella praktiken för representation och tillgänglighet vilar på en grund som gör att ämnen utanför normen marginaliseras. I likhet med Hansson undersöker Olson också klassifikationssystemens ideologiska grund. Olsons djupläsning och analys av Melvil Deweys och Charles Cutters tankar kring DDK och *Rules for a Printed Dictionary Catalog* visar på klassifikationssystemens godtycklighet och att det trots regelbundna uppdateringar dröjer sig kvar åsikter och synsätt som känns oförenliga med dagens samhälle.

I en artikel från 2009 poängterar Olson återigen att även de kunskapsorganisatoriska system som framställs som neutrala och universella är tydligt påverkade av samhälleliga normer:

There is certainly much evidence to confirm that classification as developed over millennia and manifested in mainstream bibliographic schemes is not objective, but reflects the society in which it is constructed and the biases in that society.

Olson 2009, s. 4811

Samuelsson (2008) genomför det hittills största projekt som utförts inom ramen för kritisk klassifikationsforskning i Sverige. Med en utgångspunkt i en feministisk problematik om att kunskap om kvinnor och alternativa uppfattningar om kön

osynliggörs av olika anledningar vill Samuelsson undersöka de osynliggörande processerna och vad som kan göras åt problemet. Samuelsson använder en ståndpunktsepistemologisk och socialkonstruktivistisk utgångspunkt för att undersöka feministiska diskurser och perspektiv på kön i ett antal feministiska avhandlingar i litteraturvetenskap och sociologi. Genom att analysera hur avhandlingarna klassificeras och indexeras i SAB, Svenska ämnesord (SAO) och Kvinnohistoriska samlingarnas ämnesordlista förs en diskussion kring hur kunskapsorganisation av feministiska perspektiv möjliggörs och praktiseras. I slutsatsen pekar Samuelsson på svårigheterna att synliggöra skiftande feministiska perspektiv och lägger fram ett antal utgångspunkter för en förbättrad kunskapsorganisation av feministiska texter, slutsatser som känns applicerbara även när det gäller andra normbrytande ämnen.

Samuelsson (2009) återvänder till den kunskapsorganisatoriska hanteringen av feministiskt material och poängterar återigen att det finns stora brister i hur feministiskt material hanteras i kunskapsorganisatoriska system. ”De universella kunskapsorganisationssystemen är inte välanpassade för uppgiften att strukturera feministiska perspektiv eller teman”, skriver hon (Samuelsson 2009, s. 38). Samtidigt lyfter Samuelsson (2008, 2009) också att det finns brister i hanterandet av dessa teman även i mer specialinriktade kunskapsorganisatoriska system som exempelvis den ämnesordlista som skapats av och används på KvinnSam, nationellt bibliotek för genusforskning vid Göteborgs universitet, trots att denna har ett uttalat genusperspektiv där kvinnor alltid är underförstått.

Christensen, Greenblatt och Ornelas diskuterar också i tre olika essäer brister i de kunskapsorganisatoriska systemen när det gäller att hantera det som bryter mot normerna. Christensen (2011) fokuserar på hur det saknas förutsättningar att hantera intersexualitet i DDK, medan Greenblatt (2011b) för en mer allmän diskussion kring hanteringen av hbtq i kontrollerade vokabulärer. Ornelas (2011) artikel fokuserar på folksonomier och att fördela rätten att namnge.

Det finns också ett antal magisteruppsatser som tar upp kunskapsorganisation ur ett normkritiskt perspektiv. I sin kritiska representationsstudie kommer Folkesson och März (2006) fram till slutsatsen att klassifikationssystem och ämnesordslister inte är anpassade till att hantera genusvetenskaplig litteratur. Pettersson (2001) gör en analys av den manliga normen i SAB och SAO med syfte att visa att klassifikationssystemen inte är neutrala utan en produkt av det samhälle de framställs och verkar i. Resultatet visar att systemen bygger på en patriarkal struktur där mannen är allmänmänsklig och kvinnan definieras utifrån sitt kön. Systemen baseras på en manlig heterosexuell norm, där kvinnor och homosexuella framstår som avvikande. Intressant i Petterssons uppsats är påpekandet att det endast är den kvinnliga homosexualiteten som särskiljs i SAB. Även där är det manliga överordnat och manlig homosexualitet ses som norm framför den kvinnliga.

Att den manliga heterosexuella normen är den rådande konstaterar också Johansson och Johansson (2005) i sin queerteoretiska analys av SAB, Universella decimalklassifikationen (UDK) och DDK. Kvinnor och homosexualitet blir det avvikande och befäster den manliga heterosexuella norm, som Söderman (2006) visar är stark även vid indexering av skönlitteratur. Den tas så för givet att den görs osynlig i systemet, vilket Axelsson (2004) också konstaterar i sin feministiska analys av

klassifikationssystem. Det avvikande delas ofta upp i mer preciserade kategorier, medan normen hela tiden tas för given. Axelsson skriver exempelvis att det finns ”betydligt fler termer i anslutning till homosexualitet och homosexuella, som till skillnad från heterosexualitet/heterosexuella skall förklaras och definieras i relation till konst, etik, de större religionerna, skönlitteratur, medicin, sociala problem, mänskliga rättigheter och religion (kristendom) ytterligare ett par gånger” (Axelsson 2004, s. 34).

Johansson (2008) tar sin utgångspunkt i att den heterosexuella normen påverkar såväl samhället i stort som bibliotekens kunskapsorganisatoriska system. Enligt Johansson är läsning en viktig funktion för identitetsskapande och hbtq-material framhålls som viktigt i hbtq-personers identitetsskapande process. Uppsatsen har som syfte att undersöka vilka ämnesord som används för att beskriva, vad som benämns som ”gaylitteratur” i BTJ:s katalog och om det är möjligt att lokalisera gaylitteratur med hjälp av ämnessökning. Johansson konstaterar att den heterosexuella normen blir tydlig och att det hbtq-relaterade framstår som avvikande och något som måste förtydligas och förklaras. I sin avslutande diskussion går Johansson till och med så långt som att hävda att ”folkbiblioteken är en av de institutioner som hjälper till att upprätthålla bilden av heterosexualiteten som en naturlig ursprungssexualitet” (Johansson 2008, s. 45).

2.4 Hbtq och bibliotek

Martin och Murdocks bok *Serving LGBTQ teens in the library* från 2007 är i första hand en handbok, men den har också en tydlig koppling till forskningsfältet och går igenom delar av den nordamerikanska forskning som har gjorts när det gäller hbtq och bibliotek. Martin och Murdock konstaterar att det fortfarande finns luckor när det gäller forskningen och att de forskningsresultat som finns ofta ger en något nedslående bild av verkligheten. De försöker sedan beskriva varför och på vilket sätt bibliotek bör arbeta med hbtq, framför allt i verksamhet riktad till ungdomar. Boken har tydligt folkbiblioteksfokus, men diskuterar också skolans och skolbibliotekens roll (Martin & Murdock 2007).

Gough och Greenblatt (1992) gör en kortfattad genomgång av hur biblioteken hanterar hbtq tillsammans med ett resonemang kring hur det kommer sig att det ser ut så och hur det skulle kunna se ut istället. Det är en av få så tidiga artiklar som vi har valt att ta med, eftersom den trots sin ålder kändes relevant och för att det är en artikel som väldigt många andra refererar till. Texten presenterar ett antal myter om bibliotek och hbtq och slår hål på dessa genom att sedan beskriva hur bibliotekens hbtq-arbete oftast ser ut i verkligheten. Författarna menar att biblioteken måste ta ansvar och bredda sitt utbud av material och tjänster, och de poängterar att tillgången till hbtq-material inte bara gynnar hbtq-personer utan även deras familj, vänner och kollegor samt studenter, forskare och andra som kommer i kontakt med hbtq-personer genom sina yrken. De menar till och med att de som anser att homosexualitet är omoraliskt och fel borde ges möjlighet att lära sig mer om ”the activities, aspirations and accomplishments of the groups they fear or despise so much” (Gough & Greenblatt 1992, s. 60). Även Clyde och Lobban (2001) betonar i sin artikel om ungdomars tillgång till hbtq-fiktionsmaterial att hbtq-material inte bara är till för hbtq-personer, utan även ger heterosexuella personer möjlighet att vidga sin syn på sexualitet.

”Will librarians be there for every child who walks into the library?” frågar sig Schrader och Wells (2011, s. 95). De tar sin utgångspunkt i olika styrdokument och lagar och menar att biblioteken har som demokratisk uppgift att arbeta inkluderande. De poängterar att tystnad och passivitet också är ett slags ställningstagande. Ritchie och McNeill (2011) menar att bristande resurser kan göra det svårt för folkbibliotek att verkligen vara till för alla. De konstaterar också att en ökad utgivning av hbtq-material inte automatiskt leder till ett ökat utbud på biblioteken och uppmanar bibliotekarierna att arbeta med tydliga förvärvspolicyer för att motverka att vissa grupper exkluderas:

When some elements of society would deny a given group the very right to exist at all, and take public or private actions to illustrate that point, collection development for said persons could be subconsciously, unintentionally, relegated to a lower priority in terms of budgets and time constraints.

Ritchie & McNeill 2011, s. 60

Downey (2005) menar att hbtq-frågan är fortsatt osynlig i folkbibliotekssammanhang. Även om det har skett stora förändringar under de senaste 50 åren, och tillgången på hbtq-material har ökat, finns fortfarande en passivitet när det gäller att köpa in detta material. Folkbibliotek ska vara till för alla och det är bibliotekariernas professionella skyldighet att bredda bibliotekens material till att inkludera även hbtq.

Librarians have a responsibility to provide quality, fair service. Being public in nature and identification, it is reasonable to expect public library collections to reflect the diversity of their communities.

Downey 2005, s. 1

Mehra och Braquet (2006) ser biblioteket som en samhällsresurs som har möjlighet att erbjuda material som inte finns någon annanstans. De menar att biblioteken ”have to take a more aggressive political stance as supporters of social justice that extends their traditional roles of information providers and containers of world knowledge” (Mehra & Braquet 2006, s. 3). I sin text, som presenteras som ett slags manifest, har de en rad förslag på vad biblioteken kan göra, bland annat utbildning av personalen i hbtq-frågor, utvecklandet av medieplaner så att hbtq-material lättare hittar in på biblioteken samt samarbete med hbtq-organisationer genom att ta del av deras kunskap och bjuda in dem till biblioteken.

I en masteruppsats från universitetet i Toronto gör Cooper (2011) en etnografisk studie av det kanadensiska Pride Library, ett hbtq-bibliotek som har funnits sedan 1997. Vi har inte aktivt letat efter uppsatser utanför Sverige, men då denna låg så nära det vi själva ville göra valde vi ändå att ta med den. Coopers avsikt är att skapa en djupare förståelse för en informationsrelaterad hbtq-organisation och resultatet visar att Pride Library inte bara är viktigt på grund av sina informationsresurser utan på grund av hur de hanterar dem.

The Pride Library creates an LGBTQ community-friendly environment, first and foremost, through a distinctly “queer” aesthetic strategy and comfort-driven approach to space. Notable

physical features at the Pride Library include: a vibrant colour scheme, vintage furniture and an art-installation approach to Pride Library artefacts and materials.

Cooper 2011, s. 92

Diskussionen kring den fysiska miljön och den ”estetiska strategi” som Cooper menar i högsta grad formar Pride Library har varit intressant för oss.

2.5 Sammanfattning

I vårt textmaterial har vi bland annat kunnat utläsa att en ökad tillgång till hbtq-material på marknaden inte automatiskt leder till en ökad tillgång på biblioteken. Det krävs en uttalad strategi, speciellt eftersom det handlar om material som traditionellt har osynliggjorts. Det finns ett behov av ökad tillgång till hbtq-material, och att material med hbtq-tema inkluderas i bibliotekens samlingar är viktigt för att biblioteken ska uppnå sitt mål att vara till för alla. Det är också relevant hur materialet hanteras, både i det digitala och det fysiska rummet. Hur detta ska göras är dock inte helt enkelt eftersom bibliotekens kunskapsorganisatoriska system ofta är väldigt normstyrda, och inte är anpassade för att hantera exempelvis hbtq som ämnesområde. I presentationen av våra resultat och analys kommer vi återkomma till textmaterialet och koppla det till vårt empiriska material.

3. Teoretiska perspektiv

I detta kapitel presenteras vårt övergripande teoretiska ramverk som vilar på två ben: queerteori och kunskapsorganisationsteori. Vi använder oss av queerteorins kritiska hållning till heterosexualiteten som norm som en grundläggande utgångspunkt. För att djupare kunna undersöka vilken roll som bibliotekets organisation spelar i förhållandet till samhällets dominerande normer och få ett mer specifikt biblioteks- och informationsvetenskapligt fokus har vi även vänt oss till teorier om kunskapsorganisation. Vi gör här en kortfattad redogörelse av dessa teoretiska perspektiv med fokus på hur de har varit användbara för vår undersökning.

3.1 Queerteori

Eftersom vår undersökning bygger på ett normkritiskt förhållningssätt där frågor kring könsidentitet och sexualitet är i fokus är det queerteoretiska perspektivet viktigt. Queerteori handlar i grund och botten om att förhålla sig kritiskt till den heteronormativitet som tvingar oss att dela upp världen i dikotomier som manligt/kvinnligt, heterosexualitet/homosexualitet och så vidare, när det egentligen inte är nödvändigt. Med en mer teoretisk ansats kan queerteorin sägas undersöka hur heterosexualiteten som norm och maktordning fortlever och reproduceras.

Berg och Wickman (2010) beskriver queerteorins mest centrala innehåll som ”en kritisk analys av antagandet att en viss relation mellan de tre faktorerna *kön*, *genus* och *sexuellt begär* är självklar, enhetlig och ’naturlig’” (Berg & Wickman 2010, s. 10). Queerteorin vill klargöra och problematisera hur normativa föreställningar kring kön, genus och sexuellt begär har en politiskt och ideologiskt färgad historia (Berg & Wickman 2010). Enligt Butler (2007) bör vi börja med att se bortom de biologiska könskategorierna och istället fokusera på att kön är något vi gör bortanför det biologiska. Både kön och genus måste ses som skapade kategorier och genom att koppla genus till det biologiska könet skapas en illusion av att det skulle finnas en förutbestämd biologisk kärna som styr våra handlingar, vilket Butler bestämt hävdar saknas. Butler använder begreppet performativitet för att förklara hur handlingar och tal skapar vår könsidentitet.

Att den genuspräglade kroppen är performativ tyder på att den inte har någon ontologisk status som är oberoende av de handlingar som konstituerar dess verklighet. Det innebär också att om denna verklighet konstrueras som en inre kärna, är den invändigheten en effekt och funktion av en uppenbart allmän och social diskurs, den offentliga styrningen av fantasin genom kroppsytans politik, den genusgränskontroll som skiljer det inre från det yttre och därmed upprättar subjektets ”integritet”.

Butler 2007, s. 214.

Den performativa aspekten öppnar upp för mer än två sätt att vara människa på, även om den heteronormativt styrda tvåkönsmodellen fortsätter att begränsa oss genom performativa upprepningar av de redan befästa normerna. Det finns tydliga spelregler för hur vi bör agera som män respektive kvinnor och dessa inkluderar även sexualitet där det heterosexuella blir normen (Butler 2007; Gemzöe 2002, s. 138f; Lykke 2009, s. 119).

Butlers konstruktivism återkommer i queerteorins syn på sexuell identitet och sexualitet som föränderliga fenomen utan fasta gränser. Många queerteoretiker framhåller att vi måste diskutera och dekonstruera sambandet mellan dikotomierna istället för att bidra till ett fortsatt särskiljande (Gemzöe 2002, s. 141; Lykke 2009, s. 117). Enligt queerteorin kan sexualitet och kön inte betraktas som självklarheter utan som diskursivt skapade kategorier. Dessa kategorier byggs upp och formas i/som/genom kulturella tankekonstruktioner, vilka cirkulerar i tal och texter om dem och som inte beskriver utan skapar betydelsen av ett visst sätt att agera eller vara (Ambjörnsson 2006; Berg & Wickman 2010).

Rosenberg (2002) menar att uppdelningen och den skarpa åtskillnaden mellan heterosexualitet och homosexualitet är en av queerteorins mest centrala frågor:

Heterosexualitetens i stort sett orubbade status som något naturligt, universellt och enhetligt har den negativa definitionen av homosexualitet som sin historiska förutsättning. Men hetero/homosexualitet utgör inget jämlikt par utan en hierarkisk opposition där heterosexualitet är den överordnade sexualiteten. Den kulturella skapelsen av "den homosexuella" är en produkt av den sociala förändring som krävde en definition av heterosexualitet. "Avvikaren", den queera/e är mindre en beteckning på någon särskild sorts individ, utan snarare ett sätt att markera och konkretisera heteronormativiteten som en exkluderande och utdefinierande praktik.

Rosenberg 2002, s. 17

Den heterosexuella normen bygger på en princip om exkluderande och inkluderande där det så kallat normala hela tiden definieras i förhållande till det som anses avvikande. Den dikotomiska uppdelningen gör att heterosexualitet och homosexualitet ses som ett motsatspar där det ena är hierarkiskt överordnat det andra, och heterosexualiteten är således beroende av homosexualiteten för att behålla sitt sociala överläge. Normen blir det neutrala som det avvikande måste förhålla sig till och tvärtom (Rosenberg 2002, s. 18, 100f).

3.2 Kunskapsorganisation

Genom hur material på ett bibliotek systematiseras och kategoriseras förstår vi och tolkar det. Hur det organiseras påverkar vad vi hittar och hur vi förstår det vi hittar. Teorier kring kunskapsorganisation har fokus på hur information och kunskap kan organiseras, till exempel genom bibliotekets kataloger och i det fysiska rummet, men också i de digitala rum där biblioteket verkar. För vår undersökning är det därför relevant att ta en teoretisk utgångspunkt även inom detta område.

Bowker och Star (1999) påpekar att vi alla ständigt är upptagna med att klassificera, organisera och kategorisera. Varje gång vi ställs inför något eller någon gör vi ett

antal antaganden kring vad eller vem vi har framför oss. Dessa antaganden kan bygga på kunskap och tidigare erfarenheter, men också på mer lösa grunder som utgår från vår drivkraft att förstå världen genom att sortera den (Bowker & Star 1999). På bibliotek blir detta tydligast i de klassifikationssystem som ligger till grund för hur böcker och övrigt material sorteras både i den digitala katalogen och det fysiska rummet. Det fysiska materialet kan bara befinna sig på en plats i taget och systemen måste utformas på ett sätt som gör det lätt att hitta. Material klumpas samman utifrån olika egenskaper till kategorier som förhoppningsvis skapar bra förutsättningar för detta, men systemen är inte alltid så användarvänliga som de skulle kunna vara (Bowker & Star 1999; Rowley & Farrow 2000, s. 339ff; Saarti 1997; Weinberger 2007, s. 70ff).

Hansson menar att det kunskapsorganisatoriska området har präglats av två olika grundinställningar: synen på klassifikation som ett orubbligt och evigt kunskapsuniversum, och klassifikationssystemen som en socialt och tidsbunden företeelse som speglar den tid och det samhälle det är tänkt att fungera i (Hansson 1999, s. 31). Vi ansluter oss till det senare synsättet och antar det perspektiv som Samuelsson beskriver som metateoretiskt, där ”kunskapsorganisation betraktas [...] som en social konstruktion, som måste relateras till sociala, kulturella och historiska kontexter, inte minst genom användar- och behovsanpassning” (Samuelsson 2009, s. 7).

Samuelsson (2008) skriver vidare att kunskapsorganisation kan ses som en artikulation av olika verklighets- och kunskapsuppfattningar och att en objektivistisk grundsyn har legat till grund för konstruktionen och utvecklingen av kunskapsorganisationssystemen:

Kunskapsorganisationssystem som konstruerats utifrån olika perspektiv på omvärld och kunskap har betraktat kön och makt olika, eller förbiset dem helt. De har också betraktat vår värld och vår kunskap olika, liksom kunskapsorganisationens uppgift.

Samuelsson 2008, s. 4

Såväl Samuelsson som Hansson och Olson tydliggör att även de kunskapsorganisatoriska system som har setts som universella och neutrala oftast utgår från en universalistisk syn på världen där den vita, västerländska, heterosexuella mannen är norm. Det som stämmer överens med normen premieras, medan det som avviker särbehandlas. Olson (2002; 2009) menar att vissa ämnen inom klassifikationssystemen klumpas ihop till vad hon benämner ghetton och att dessa ämnen på så sätt isoleras och generaliseras.

By lumping gay people into the number for homosexuality, DDC is characterizing gays only according to one characteristic, their sexual relations, and not as multifaceted people. Ghettoization is the problem of gathering and then isolating a topic rather than integrating it across the main classes.

Olson 2009, s. 4810

Ghettot blir ett sätt att märka ut vissa ämnen som annorlunda och utanför normen. Det kan också sända signaler om att de här ämnena inte är så viktiga och att det inte är värt att lägga ner den tid och kunskap som krävs för att integrera dem i klasser där de

egentligen hör hemma. De blir ghettoiserade, för att använda Samuelssons översättning (Samuelsson 2008, s. 70).

Som motsats till ghetton ställer Olson diasporan, ett talande exempel för att illustrera hur vissa ämnen istället sprids ut över en mängd olika klasser. Detta har gjort att de saknar en koncentrerad plats i klassifikationssystemet och riskerar assimilation och att förlora sin identitet (Olson 2002, s. 185; Olson 2009). För användaren kan det resultera i svårigheter att få överblick över ett ämne och att hen går miste om viktig information.

Material om hbtq-personer har enligt Olson både ghettoiserats och diasporiserats, något som visar på att detta material har behandlats motsägelsefullt och godtyckligt.

Works on lesbians that specify other characteristics such as race or ethnicity will be even further dispersed resulting in the exclusion of sexual orientation for purposes of browsing. The result is that people browsing for information on lesbians and gay men will find it dispersed – if they will find it all. Lesbians and gay men are diasporized throughout this section of DDC21.

Olson 2002, s. 175

Att klassificera material endast utifrån sexualitet och skapa ghetton, eller att helt bortse från sexuella aspekter och sprida ut det får konsekvenser för såväl användarna som för biblioteket.

3.3 Vårt teoretiska ramverk

Genom att analysera folkbibliotekskontexten ur ett queerteoretiskt perspektiv blir det möjligt att uppmärksamma och diskutera dolda normer och värderingar. I kombination med kunskapsorganisationsteorin får vi ingångar att diskutera hur dessa normer och värderingar verkar i utformningen och hanteringen av bibliotekens samlingar och övrig verksamhet. För vår undersökning blir Hansson (1999), Olson (2001, 2002, 2009) och Samuelssons (2008, 2009) teorier om hur både kön och sexualitet osynliggjorts och fråntagits sin betydelse i de kunskapsorganisatoriska systemen en viktig utgångspunkt. Ur ett normkritiskt perspektiv är det intressant att undersöka glappet mellan teorin om det perfekta universella klassifikationssystemet och den praktik som innefattar klassifikationssystem som har svårt att hantera material som utmanar den rådande samhällsnormen.

Precis som Bowker och Star (1999) menar vi att det ständigt sker ett kategoriserande. Detta kan få olika konsekvenser, men vi är främst intresserade av hur den uppdelning som sker utifrån sexuella preferenser och könsidentitet kan tänkas påverka biblioteken, till exempel på grund av antaganden kring vilken sorts litteratur vissa personer är intresserade av och var de hittar denna i ett bibliotek. Genom att använda en queerteoretisk ansats får vi verktyg att analysera bibliotekens kunskapsorganisatoriska system ur ett normkritiskt perspektiv. Vi får också möjlighet att diskutera hur biblioteken hanterar och kan hantera det sociala överläge som normen har i förhållande till det avvikande, där det avvikande ständigt måste hävda sin rätt.

Med hjälp av kunskapsorganisationsteori kommer vi även att undersöka hur en viss typ av material, i det här fallet material med hbtq-tema, organiseras fysiskt i ett

bibliotek och hur det representeras i kunskapsorganisationssystemen. Här ser vi det som fruktbart att koppla samman queerteorin med Olsons begrepp om ghetto och diaspora för att kunna diskutera hur exempelvis utbrytningar i form av regnbågshyllor påverkar tillgängligheten och vad det kan få för konsekvenser för materialet och dess användare. Regnbågshyllor eller queerhyllor har blivit allt vanligare på folkbiblioteken, bland annat har Umeå stadsbibliotek ett mycket ambitiöst regnbågsbibliotek och Bibliotek Plattan på Kulturhuset i Stockholm har en queerhylla. Skapandet av en regnbågshylla var ett betydande inslag i Hallonbergens hbt-certifiering och genom att använda oss av ghettot och diasporan som metaforer vill vi diskutera hur regnbågshyllor pekar ut och förstärker det annorlunda eller lyfter fram och synliggör ämnen som i många år osynliggjorts inom klassifikationssystemen. Dessa begrepp kan även sättas i ett rumsligt och fysiskt sammanhang och får betydelse för vår materiella analys då vi kan diskutera hur materialet behandlas i biblioteksrummet. Regnbågshyllan kan, enligt Olsons definitioner, ses som ett slags ghetto där hbtq-material samlas och särskiljs från det övriga beståndet. Ghettot kan skapa godtyckliga kategorier där material klumpas samman i kategorier som enbart utgår från den del av innehållet som har hbtq-anknytning och bortser från övriga teman. Å andra sidan bidrar regnbågshyllans ghettoisering till att hbtq-materialet lyfts fram och synliggörs på ett sätt som försvåras när materialet diasporiseras och blandas med övrigt material.

4. Metodbeskrivning

Vårt empiriska material har samlats in genom intervjuer och materiella studier. För att få en bred bild av hur normkritiskt arbete med fokus på hbtq-frågor på folkbibliotek kan gå till har vi valt att intervjua personer som på olika sätt har varit involverade i Hallonbergens hbt-certifieringsarbete. Därtill har vi för att få en bättre förståelse för det kunskapsorganisatoriska området gjort materiella studier genom en etnografiskt inspirerad ansats av såväl det fysiska biblioteket som de digitala resurser som biblioteket tillhandahåller.

Genom att istället använda en kvantitativ metod, som till exempel en enkätundersökning, hade vi kunnat undersöka intresset för hbtq-frågor på betydligt fler bibliotek, men vi bedömde att det fanns en risk för att materialet skulle bli väldigt grunt. Vi hade kunnat få svar om hur många och i vilken omfattning, men betydligt mindre om varför eller varför inte, åtminstone inte om vi inte hade kompletterat med intervjuer eller andra vidare undersökningar. Vi har uppfattningen att en kvantitativ studie hade gett oss ett mindre och grundare material att arbeta med; undersökningen skulle troligtvis blivit mer beskrivande och inte så problematiserande. Då vårt intresse låg mer på djup än bredd valde vi därför en kvalitativ metod.

4.1 Intervjuer

Kvale och Brinkmann (2009) poängterar att olika intervjuer kan tjäna olika syften. Utgångspunkten och syftet för arbetet är avgörande för vilken typ av intervju som är mest lämplig. För oss har det varit självklart att använda en kvalitativ forskningsintervju som bygger på ett utbyte av åsikter där kunskap konstrueras ”i interaktionen mellan intervjuaren och den intervjuade” (Kvale & Brinkmann 2009, s. 18). Den kvalitativa intervjun har som fördel att den inte är lika bunden som standardiserade frågeformulär, men det innebär också att det finns betydligt fler faktorer som kan påverka resultatet, inte minst själva intervjusituationen, var den äger rum, vilka som intervjuar och så vidare (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011). Eftersom kunskapen skapas i ett samspel är det viktigt att reflektera över sin egen roll som intervjuare och hur detta kan påverka resultatet, både i den inledande planeringsfasen, under själva intervjun och när materialet ska bearbetas. Intervjuaren bör eftersträva tydlighet, menar Kvale och Brinkmann (2009), när det gäller allt från att formulera ett användbart syfte till att presentera sina resultat på ett relevant sätt.

Våra intervjuer ägde rum 6-8 mars 2013 då vi, vid fyra olika tillfällen, intervjuade fyra personer med koppling till Hallonbergens hbt-certifieringsarbete:

- *Biblioteksutvecklingsledaren*, utvecklingsledare med inriktning mot biblioteket i lokalsamhället på Regionbibliotek Stockholm.
- *Hbt-utbildaren*, utbildningssamordnare och hbt-certifieringsansvarig på RFSL.
- *Jämställdhetssamordnaren*, jämställdhetssamordnare för kommunen, Sundbybergs stad.
- *Projektledaren*, projektledare för hbt-certifieringen samt bibliotekarie och genusinspiratör på Hallonbergens bibliotek.

Hur många och vilka intervjupersoner som behövs beror på intervjuens syfte (Kvale & Brinkmann 2009). Vi har valt våra intervjupersoner med hjälp av den så kallade snöbollsmetoden, som bygger på att kontakta den eller de personer som antas kunna bidra med mest och därefter kontakta andra personer som informanter har introducerat eller rekommenderat (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2011; Ryen 2004). I vårt fall handlade det om att vi fick kontakt med projektledaren och att vi i ett första samtal med hen fick namn på andra personer som vi såg som intressanta för vår undersökning.

Från början var tanken att enbart intervjua personal på Hallonbergens bibliotek. Det hade kunnat ge oss olika perspektiv på hbt-certifieringsarbetet ur ett arbetsplatsperspektiv, och en djupare förståelse för hur olika personer på en arbetsplats kan vara involverade i och uppfatta den här typen av arbete. Istället valde vi att försöka få ett bredare perspektiv genom att intervjua personer med mer skilda funktioner, men som ändå på olika sätt har varit involverade i hbt-certifieringsarbetet. Vi är dock medvetna om att vi kan ha missat vissa synsätt på certifieringsprocessen genom att vi inte har intervjuat fler i personalen på Hallonbergens bibliotek. Intervjuer med andra medarbetare hade kunnat ge en annan bild än den som projektledaren presenterar då övriga medarbetares erfarenheter och upplevelser av processen kan skilja sig från projektledarens.

Det är alltid svårt att veta hur många informanter som är tillräckligt för en undersökning, men som Ryen (2004) poängterar går det att säga att det är tillräckligt många informanter om intervjuerna ger tillräckligt med information. I en större undersökning hade vi kunnat göra fler intervjuer, men här kände vi oss tvungna att begränsa oss och vi prioriterade då det bredare perspektivet. Att intervjua projektledaren kändes självklart då hen är en nyckelperson som i egenskap av projektledare har varit involverad i projektets alla delar. Biblioteksutvecklingsledaren valde vi för att få en vidare kunskap ur ett mer övergripande biblioteksperspektiv. Eftersom vi var intresserade av kommunala förutsättningar kändes det intressant att intervjua jämställdhetssamordnaren, och genom att intervjua hbt-utbildaren ville vi få en ökad förståelse för hbtq-frågor i allmänhet och certifieringsprocessen i synnerhet.

Kontakten inför intervjuerna skedde via e-post, och förutom projektledaren, som vi hade träffat vid två tidigare tillfällen, var intervjusituationen första gången vi träffade informanterna. Intervjuerna ägde i samtliga fall rum på intervjupersonernas arbetsplatser, vilket de alla själva föreslog. För vår del var det naturligtvis praktiskt enklare, men det kändes också som ett bra val att göra intervjuerna i informanternas egen miljö för att de skulle känna sig trygga. En intervju är trots allt ständigt kopplad

till stunden då den görs och till de specifika förhållanden som råder just då, och det som framkommer under en intervju är alltid präglad av den språkliga och sociala kontexten (Eriksson-Zetterquist och Ahrne 2011). Att vi intervjuade våra informanter i egenskap av deras yrkesroller motiverade ytterligare att vi gjorde intervjuerna på deras arbetsplatser.

Våra intervjuguider (se bilaga 1-4) bestod av riktat öppna frågor utifrån ett antal teman. Vi utgick från samma grundmall, men anpassade frågorna efter vem vi intervjuade. Alla temaområden berördes vid samtliga intervjuer, men alla frågor ställdes inte till alla personer. Vi erbjöd informanterna möjligheten att ta del av frågorna på förhand, vilket två av dem ville. Riktat öppna frågor ger informanten möjlighet att svara fritt och öppnar upp för följdfrågor samtidigt som det fortfarande är den som intervjuar som strukturerar intervjun (Kvale & Brinkmann 2009). Våra intervjufrågor handlade framför allt om förutsättningarna för arbetet med hbtq-frågor ganska konkret, men eftersom vi är intresserade av varför de har valt att arbeta med det här och varför de tycker att det är viktigt pratade vi också om normer och värderingar i förhållande till folkbiblioteksverksamhet mer allmänt. Merparten av frågorna rörde folkbibliotekens uppdrag, förutsättningar och verksamhet i förhållande till hbtq-frågor. Varje intervju inleddes också med att låta informanten berätta om sig själv och sin roll i arbetet, dels för att det kändes som ett bra sätt att skapa kontakt och sätta igång intervjun, dels för att det var intressant för vår tolkning av materialet att veta mer om vem det är som talar.

Vi deltog båda vid samtliga intervjuer och spelade också, efter intervjupersonernas medgivande, in samtalen. Varje intervju tog runt en och en halv timme att genomföra och trots att vi hade många frågor kändes tiden tillräcklig, många frågor gick in i varandra och vi följde aldrig intervjuguiderna strikt. Under intervjuerna lät vi intervjupersonerna prata fritt och försökte hålla oss i bakgrunden, även om vi ibland gick in och förklarade hur vi hade tänkt och delade med oss av upptäckter som vi dittills hade gjort. Samtliga intervjuer transkriberades efteråt. Eftersom vi var intresserade av vad som sas och inte hur det sas valde vi inte att transkribera alla pauser, hummanden och liknande. De citat som vi sedan har använt har i vissa fall bearbetats för att anpassas till skriftspråk, naturligtvis utan att förändra innebörden. Informanterna har utifrån önskemål fått möjlighet att ta del av transkriberingar och de citat vi har använt. Vid sidan av intervjuerna har vi fått svar på några mindre kompletterande frågor via e-postkorrespondens med projektledaren och, då det i ett fall gällde en fråga utanför hans ansvarsområde, en annan bibliotekarie på Hallonbergens bibliotek. Både inspelningar, transkriberingar och e-brev finns i författarnas ägo.

4.2 Materiella studier

Materiella studier är inte en så vanligt förekommande metod inom biblioteks- och informationsvetenskap utan är mer vanlig inom exempelvis arkeologi. Vi har använt oss av metoden som ett komplement till intervjuerna i syfte att undersöka det fysiska rummets betydelse. Det materiella och rumsliga uttrycket är alltid genomtänkt, det finns en strategi bakom, någon har valt och planerat, en struktur har skapats. Andrén (1997) menar att det kan vara relevant att utgå från tillvarons materiella dimension även vid studiet av skriftbärande kulturer. Materiella studier är inte bara en användbar

metod vid arkeologiska utgrävningar, utan kan vara lika användbar när det handlar om den moderna världen. Även den fysiska miljön kan bidra till relevanta tolkningar (Andrén 1997). Studier av rumslighet och materiell kultur kan säga mycket om de aktiviteter som försiggår på en viss plats men kan också visa hur samhället är strukturerat runt materiella ting och hur denna strukturering påverkar liv och verksamhet. Det är också tänkbart att normer och värderingar som osynliggörs när det berättas om dem, blir mer tydliga i den fysiska miljön, som inte tillrättaläggs på samma sätt som en beskrivande text. Vad möjliggör det fysiska rummet? Vad blir inte möjligt? Vad går att se som inte syns någon annanstans?

Genom materiella studier är det möjligt att analysera hur utformningen av byggnader och rum visar på en viss social ordning och vilka maktanspråk som ryms inom den sociala interaktion som utförs i rummen. Parker Pearson och Richards (1994) anser att vår omgivning existerar genom våra handlingar och betydelser, och att "[t]he relationship between spatial form and human agency is mediated by meaning (Parker Pearson & Richards 1994, s. 5). Exempelvis Orser (1991) visar att en analys av den fysiska miljön är viktig för att till fullo förstå förhållandena för dem som bodde och arbetade på en viss plats. Bostädernas storlek och placering i förhållande till varandra och andra byggnader ger kompletterande information som hade varit svårt att få någon annanstans. På samma sätt visar Mrozowski (1991) hur en granskning av de urbana landskapen i 1700- och 1800-talens New England ger en fördjupad information om hur olika samhällssystem har olika behov och hur ekonomiska, och politiska, förutsättningar påverkar bostäder och omgivningens utformning. Människor ger även fysiska miljöer mening och handlar utifrån det, vilket blir relevant för vår analys där vi undersöker vilka signaler den fysiska miljön sänder ut och hur de påverkar de aktiviteter som sker. Att utföra materiella studier innebär att vara uppmärksam för rummets narrativ och ställa sig frågor om vad miljön berättar och vilken berättelse som rummet befinner sig i.

Vår materiella studie består av två delar, dels en studie av det fysiska biblioteket, dels en studie av de digitala resurser som biblioteket tillhandahåller med fokus på bibliotekets katalog och webbsida. Genom att titta på vad som synliggörs och hur det synliggörs vill vi belysa aspekter som kan vara avgörande för att förstå bibliotekets verksamhet. Sammantaget handlar det om att utifrån den fysiska och digitala biblioteksmiljön undersöka hur biblioteket ingår i ett större sammanhang där samhällets övergripande normer påverkar biblioteket.

Inför den materiella studien hade vi formulerat ett antal frågor att utgå från. Frågorna rörde tillgänglighet och hur hbtq synliggörs i såväl det fysiska som det digitala biblioteksrummet (se bilaga 5). När vi genomförde den materiella studien i det fysiska biblioteket hade vi en etnografisk utgångspunkt där vi ganska öppet gick runt i biblioteket. Vi hade på förhand fått tillåtelse att fotografera och försökte att ta så många bilder som möjligt att ha som hjälp för minnet, vi antecknade också fritt under tiden. Under vårt besök på biblioteket försökte vi variera mellan forskarrollen och att ikläda oss rollen som olika besökare för att försöka förstå olika behov. Självklart är vi påverkade av vår förförståelse och vi är medvetna om att våra betraktelser är mer eller mindre färgade av den kunskap vi bär med oss. Vår utgångspunkt var att undersöka vilka åtgärder biblioteket tagit för att göra hbtq-material lättillgängligt och synligt och här finns det vissa perspektiv som vi direkt väljer att inte undersöka. Eftersom vi

anser att det finns stöd i lagar och dylikt för att folkbibliotek ska arbeta för att inkludera ett hbtq-perspektiv väljer vi till exempel att i vår undersökning bortse från dem som ställer sig kritiska till detta arbete på grund av att de har en homo- eller transfobisk hållning och menar att hbtq-personer inte förtjänar samma rättigheter eller möjligheter. Vi är dock fullt medvetna om att dessa åsikter existerar.

Vi genomförde den materiella studien på plats på Hallonbergens bibliotek den 11 mars 2013 och på webben efterföljande vecka. Det kändes motiverat att göra den materiella studien efter intervjuerna för att kunna ha med oss den information vi hade med oss därifrån. Hade vi gjort den materiella studien först hade det riskerat att styra intervjufrågorna. Å andra sidan var det tydligt att intervjuresultatet påverkade vår materiella studie, men här ansåg vi att fördelarna övervägde nackdelarna. Med intervjuerna i ryggen kunde vi se saker som vi kanske annars inte hade lagt märke till.

Fokus under undersökningen låg på betraktelser och öppna tankar och förutom att gå runt i hela biblioteket satt vi också på olika platser och försökte känna in miljön. Det som är viktigt att komma ihåg är att rummet inte är konstant. De iakttagelser vi gjorde är delvis kopplade till den specifika dag då vi gjorde undersökningen. En annan dag hade rummet kunnat se annorlunda ut, exempelvis när det gäller skyltningen som vid vårt besök på flera ställen hade ett tydligt Internationella kvinnodagen-tema. Studiet av det digitala rummet genomfördes senare med ungefär samma tillvägagångssätt som studiet av det fysiska. Vi fokuserade på hur det faktiskt såg ut på webbsidan och i katalogen mer än att diskutera hur det skulle ha kunnat se ut istället. I katalogen sökte vi dessutom efter ett antal titlar med hbtq-tema för att inte bara planlöst klicka runt, titlarna hade vi hämtat från en tipslista från Regnbågsbiblioteket i Umeå (se bilaga 6).

4.3 Etiska aspekter

Det märktes tydligt att både vi och de vi intervjuade hade en gemensam förförståelse. Vi behövde sällan anpassa oss eller förklara eftersom vi använde samma begrepp och så vidare. Det blev ett jämlikt samtal där vi kunde delta på samma villkor, även om intervjupersonerna var experter inom just sina områden. Det var en fördel att känna att vi förstod varandra, men självklart finns det också en risk att vi omedvetet styrde intervjupersonerna i en viss riktning på grund av att vi valde att tolka intervjupersonernas svar på ett visst sätt, och på så vis missade viss kunskap. Intervjuer påverkas som sagt alltid av situationen och det är naturligtvis omöjligt att säga exakt hur vårt intresse och förkunskap påverkade, men det är något vi har haft med oss under arbetets gång. Här kan vi som uppsatsförfattare se att vår metod och vårt urval har inneburit att vi intervjuat personer som är positiva till och insatta i ämnet och att detta har betydelse för våra resultat. Vi är medvetna om att det kan ha fått konsekvenser och att vi ibland blev alltför samstämmiga och överens. Även vid de materiella studierna och vid analysen av vårt material har vi burit med oss denna medvetenhet.

Under arbetets gång har vi som uppsatsförfattare flera gånger diskuterat de etiska aspekterna då det kommer till våra informanternas anonymitet. Vi har i slutändan valt att inte använda informanternas namn utan istället ge dem olika alias baserade på deras yrkesroller. Vi är medvetna om att det, trots detta, är relativt enkelt att identifiera informanterna och leta reda på dem om någon skulle vilja göra det. Våra

informanter är införstådda med denna svårighet att garantera deras anonymitet och har gett sitt medgivande till att medverka med namn i uppsatsen. Trots detta medgivande har vi ändå valt att försöka göra informanterna så anonyma som möjligt. Å ena sidan för att flytta fokus från dem som privatpersoner till deras profession, men också som ett försök att skydda dem mot en möjlig hotbild, då vissa grupper i det svenska samhället fortfarande anser att arbetet för hbtq-personers rättigheter är något som måste motverkas.

5. Resultat och analys

I följande kapitel redogör vi för och analyserar resultatet från våra intervjuer med biblioteksutvecklingsledaren, hbt-utbildaren, jämställdhetssamordnaren och projektledaren, samt från våra materiella studier av Hallonbergens bibliotek och webbplats. Den första delen är en kortfattad presentation av Hallonbergen och Hallonbergens bibliotek. I den andra delen går vi vidare och diskuterar förutsättningarna kring Hallonbergens hbtq-arbete utifrån både ett lokalt och globalt perspektiv. Del tre fokuserar på hbt-certifieringen som metod med främsta tyngdpunkt på Hallonbergens arbetsprocess. Här diskuterar vi också bibliotekarierollen i förhållande till hbtq-arbete. Den avslutande delen handlar om hbtq-material i det digitala och fysiska rummet och berör frågor kring vad hbtq-material är och hur bibliotek kan tänka inköpsstrategiskt i förhållande till hbtq. I denna del diskuterar vi också placering av material utifrån termerna ghetto och diaspora.

5.1 Hallonbergens bibliotek

Sundbyberg är till ytan Sveriges minsta kommun och har cirka 40 000 invånare, varav 5500 bor i stadsdelen Hallonbergen. Drygt 30 språk talas bland Hallonbergens invånare. Hallonbergen började byggas på 1960-talet och är ett typiskt förortsområde med höga hus placerade runt ett centrum med servicefunktioner. Bebyggelsen består främst av hyresrätter, och arbetslösheten är högre än medeltalet i kommunen medan folkhälsotalen och medelinkomsten är lägre. Annars är Sundbyberg befolkningmässigt en relativt blandad kommun och i den populära villastadsdelen Duvbo som gränsar till Hallonbergen säljs exempelvis villor i 5-miljonersklassen och uppåt (Bengtsson 2013).

I kommunen finns två bibliotek: stadsbiblioteket i Sundbyberg och Hallonbergens bibliotek. Stadsbiblioteket öppnade i nya lokaler i det som kallas för Signalfabriken i januari 2013, och var stängt en period under 2012 inför flytten dit. Den stora flytten som stadsbiblioteket genomgick under 2012 är anledningen till att bara Hallonbergens bibliotek hbt-certifierades, hade det inte varit för den hade antagligen även stadsbiblioteket ingått i certifieringsprocessen. Istället utfördes certifieringen i samarbete med kulturverksamheten Aggregat, som också certifierades, och representanter från fritidsgården Hallonet och kommunens musikskola (Bengtsson 2013). Alla dessa tre verksamheter har, precis som biblioteket, sina lokaler i Hallonbergens centrum och projektledaren för hbt-certifieringen ser det som positivt att det blev ett så bra samarbete med andra ungdomsverksamheter i kommunen.

Från centrala Stockholm tar det cirka en kvart att ta sig till Hallonbergen med tunnelbanans blå linje, och från tunnelbanestationen är det enkelt att ta sig via rulltrappa eller hiss till andra våningen i Hallonbergens centrum där biblioteket är placerat. Biblioteket är centralt placerat i byggnaden och lätt att hitta. Redan utifrån är det lätt att se de stora regnbågsflaggorna som för närvarande hänger inne i biblioteket. De flesta bör också lägga märke till regnbågshyllan, så snart de kommer in, om inte förr. I anslutning till regnbågshyllan hänger också hbt-certifikatet väl synligt.

Hallonbergens bibliotek har öppet ungefär 38 timmar i veckan. På biblioteket arbetar sju personer som gemensamt ansvarar för att bemanna informationsdisk, ta emot grupper och övriga biblioteksrelaterade arbetsuppgifter. Till ytan är biblioteket förhållandevis litet. De publika ytorna består av en större lokal, ett tyst läsrum samt August, Lennart, Astrid och Selma som är bibliotekets studie- och läsrum. Hyllorna är ganska låga, vilket ger ett öppet och luftigt intryck och skapar överblick. Samtidigt finns det också några mer undanskymda vrår och möjlighet att sitta i fred. Det övergripande intrycket är att biblioteket känns nytt och fräscht, och biblioteket öppnade också i nya lokaler så sent som 2010. Det största biblioteksrummet präglas av mycket färg. Grundfärgen är turkos, men det är också mycket rött och även andra färger. Färgvalet känns neutralt och inte uppenbart könat, samtidigt som de många gånger grälla färgerna känns djarva.

Centralt i rummet finns några stora soffor där det under våra besök ofta satt människor och pratade eller läste. På barnavdelning finns ett stort tält som påminner om ett beduintält i öknen, det är öppet för besökarna men används också för sagostunder. Precis innanför entrén, bredvid dagstidningarna, finns dessutom ytterligare en mötesplats i form av en mindre kaféhörna. Här kan besökarna köpa kaffe från en automat, men också äta medhavd mat. På andra sidan om entrén finns en plats för tillfälliga utställningar, vid tillfället för våra besök visades en vävutställning med alster från en lokal vävgrupp. Sofforna, tältet och en hel del annan textil som till exempel stora mattor gör att rummet känns ombonat och ganska mysigt, långt borta från en steril biblioteksmiljö där tystnad råder. Samtidigt fungerar textilierna dämpande och skapar en behaglig ljudmiljö. Något som kan behövas då personalen berättar att det kan bli ganska stökigt eftersom många ungdomar ofta hänger i biblioteket.

Ett antal stationära datorer finns att låna. Dessa är placerade en bit bort från informationsdisken och grupperade så att vissa skärmar är vända bort från lokalen. Vi lägger märke till detta då vi vet att på vissa bibliotek är alla skärmar vända ut mot biblioteksrummet så att personalen kan ha en överblick över vad som sker och säga till om besökare surfar på olämpliga sidor som porrsidor. Men att det finns några skärmar här som personalen inte kan ha en direkt överblick över skapar en viss avskildhet för den som surfar och skapar en möjlighet att besöka till exempel informationssidor om hbtq utan att känna sig övervakad eller avslöjad.

Litteraturen är en stor del av den fysiska miljön på Hallonbergens bibliotek. Det skyltas mycket med olika böcker över hela biblioteket, både vid och i hyllorna och vid bibliotekets många sittplatser. Det är lätt att bara plocka upp en bok och börja bläddra, vilket vi också lägger märke till att besökare gör under den stund vi är där. Ett ungdomsgång som hänger i några av sofforna tittar i och diskuterar kring en bok

som de hittat på ett bord intill där de sitter. Vid vårt besök är det på flera ställen skyltat med feministiskt material och kvinnoškildringar, vilket vi utgår från beror på att det bara är några dagar efter Internationella kvinnodagen. Intill regnbågshyllan finns plats för skyltning av hbtq-material, men hbtq-materialet finns även integrerat på andra platser i lokalen. På hyllorna med skönlitteratur för både vuxna och ungdomar känner vi igen titlar med hbtq-tema bland övriga böcker. De är inte utmärkta på något sätt och hade det inte varit för vår förförståelse hade vi inte säkert vetat att de hade hbtq-innehåll.

Det är mycket folk som rör sig på biblioteket när vi besöker det. Många ungdomar kommer in en stund för att sedan gå vidare, men det kommer också människor i alla möjliga andra åldrar från spädbarn i barnvagn till äldre medborgare. Trots att det är måndag förmiddag är det liv och rörelse i biblioteket och vi upplever att Hallonbergens bibliotek är ett bibliotek som många går till för att låna böcker, studera, använda dator, fika eller bara vara, en uppfattning som Bengtsson (2013) också delar.

5.2 Uppdrag och förutsättningar

Hallonbergens bibliotek påbörjade sitt hbt-certifieringsarbete i april 2012, men grunden för arbetet lades egentligen redan tidigare. Å ena sidan handlar det om ett större perspektiv som innefattar samhällsliga förändringar och folkbibliotekens uppdrag, men det kan också handla om lokala förutsättningar där både kommunens och bibliotekets prioriteringar spelar in.

5.2.1 Folkbibliotekens uppdrag och lagliga ansvar

I förslaget till den nya bibliotekslagen har den tidigare skrivningen ”alla medborgare ska ha tillgång till folkbibliotek” ändrats till ”alla ska ha tillgång till biblioteksverksamhet”. Ändringen beror dels på att det inte ska uppfattas som att svenskt medborgarskap krävs för att få utnyttja bibliotekens service, dels för att inkludera även andra bibliotekstyper än folkbibliotek. Användandet av ”medborgare” kan dessutom uppfattas som normerande medan ”alla” till synes har ett mer icke-normerande anslag (Kulturdepartementet 2013). Att folkbibliotek ska vara till för alla är ett av folkbibliotekens viktigaste uppdrag, och hbt-certifieringen kan ses som en ambitiös ansats att leva upp till och följa uppdraget. Eller med andra ord: en ansats att följa lagen. Genom våra intervjuer har vi förstått att det, trots lagstiftningen, inte är självklart för bibliotek att arbeta med hbtq-frågor och annan riktad inkluderande verksamhet, och att biblioteken sällan problematiserar vilka ”alla” är. Att ”alla” kanske inte har samma etniska tillhörighet eller talar samma språk har uppmärksamats, men fortfarande finns en utbredd uppfattning om att ”alla” har samma sexuella läggning. En förklaring till detta kan förstås som att heteronormen fortfarande är stark i samhället och att vi helt enkelt sällan får anledning att tänka på att alla inte är heterosexuella.

Att folkbibliotek ska vara till för alla och därigenom har ett större krav på öppenhet än andra bibliotekstyper är något som återkommer i de flesta artiklar som vi har läst om hur bibliotek hanterar, och bör hantera, hbtq-frågan (se till exempel Downey 2005; Gough & Greenblatt 1992, 2011; Martin & Murdock 2007; Rauch 2011).

Biblioteken bör sträva efter att vara tillgängliga för alla, anser även våra informanter. Projektledaren för hbt-certifieringen på Hallonbergens bibliotek menar att folkbibliotek har ett särskilt ansvar att arbeta med normfrågor och att det är viktigt att biblioteken vågar granska sin egen verksamhet.

Det kanske inte är så fint. Man kanske bara inte är medveten om att man faktiskt är mer exkluderande än man tror. Det man inte gör signalerar någonting också. Man måste nog våga ruskas om lite.

Projektledaren

Projektledarens uttalande kan tolkas som att det finns en rädsla inom biblioteksvärlden att kritiskt granska verksamheten och undersöka sina egna brister. Att få syn på sina brister är alltid skrämmande, men för folkbiblioteken, som ständigt brottas med nedskärningar och måste slåss för sitt berättigande, kan det också finnas en särskild rädsla inför att visa upp brister i den egna verksamheten. Att uppvisa brister som av opinion och beslutsfattare kan tolkas som att biblioteken trots allt inte är så demokratiska och öppna för alla som de utger sig för att vara kan ses som ett nederlag. Men samtidigt kan dessa eventuella brister också vara ett argument för att kunna äska högre anslag.

Det är tydligt att samhällsinstitutioner, som exempelvis bibliotek, implementerar samhällets normer och värderingar i sin egen verksamhet. På så sätt skapas en institutionell identitet där biblioteken hjälper till att legitimera de normer och värden som anses användbara för samhällsnyttan (Hansson 1999, s. 61ff). Hansson (1999) påpekar också att dessa värden ofta framställs som generella och neutrala. Normerna har en tendens att bli osynliga och endast det som avviker från normerna blir tydligt i egenskap av sitt avvikande. Den institutionella identiteten är beroende av den tid och det sammanhang den skapas i, och det finns en möjlighet att den kan förändras i takt med att samhället förändras. Men institutioner är inte bara en kulturell, historisk och social spegling av verkligheten, det finns en växelverkan där institutionerna också har en förändrande kraft i sig och kan bidra till att skapa mening (Samuelsson 2009, s. 31). Projektledaren poängterar att biblioteken inte bara speglar sin samtid utan också har en samhällsskapande funktion. ”Det är ju ett görande hela tiden”, säger hen och menar att i den processen är det viktigt att komma ihåg att det inte aktivt ta ställning också är att ta ställning. Biblioteken har en möjlighet att förändra och inte bara upprätthålla samhällets normer och värderingar, säger projektledaren, och poängterar att biblioteken därför bör diskutera på vilket sätt de vill påverka. Här ser vi att biblioteken också måste inse att de kan påverka. Biblioteken, för att använda projektledarens ord, ”gör” samhället och bidrar till att skapa det, även om de inte alltid är medvetna om det eller ifrågasätter hur och vad de ”gör”. Biblioteken befinner sig fortfarande i någon slags maktposition i egenskap av samhällsinstitution, trots att de får kämpa för att höras i det ökande mediebruset och informationsflödet och trots att fler och fler bibliotek läggs ner.

Men för att återgå till lagstiftningen så trycker Sundbybergs stads jämställdhetssamordnare på att det också finns annan lagstiftning, utöver bibliotekslagen, som kan ses som incitament för att det borde vara självklart för bibliotek att arbeta med exempelvis hbtq-frågor. I andra paragrafen i andra kapitlet i kommunallagen (1991:900) anges att ”[k]ommuner och landsting skall behandla sina

medlemmar lika, om det inte finns sakliga skäl för något annat”. Jämställdhetsamordnaren hänvisar till just denna paragraf, som i dagligt tal brukar benämnas *den kommunala likabehandlingsprincipen*, som en av anledningarna till att bibliotek kan anses ha ett särskilt ansvar att arbeta med exempelvis hbtq-frågor och ett normkritiskt perspektiv. Hen nämner även diskrimineringslagen som ytterligare ett exempel. I diskrimineringslagen (2008:567) framgår det tydligt att alla människor ska ha samma rättigheter och möjligheter ”oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder”. Diskriminering avser både direkt diskriminering: ”att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation” och indirekt diskriminering:

[...] att någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringssätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna personer med visst kön, viss könsöverskridande identitet eller uttryck, viss etnisk tillhörighet, viss religion eller annan trosuppfattning, visst funktionshinder, viss sexuell läggning eller viss ålder, såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringssättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Diskrimineringslagen (2008:567)

Även trakasserier, sexuella trakasserier samt instruktioner att diskriminera innefattas av diskrimineringslagen.

RFSL:s hbt-utbildare poängterar att biblioteken är en politiskt styrd verksamhet som måste förhålla sig de kommunala mål och styrdokument som finns. ”Folkbibliotek har ju många steg att förhålla sig till, från den egna arbetsplatsens värdegrund till kommunala styrdokument och ännu högre”, säger hen. Hen menar att det ligger i bibliotekens uppdrag att arbeta inkluderande och vara icke-diskriminerande, och att säga att biblioteken inte skulle arbeta med hbtq-frågor är ungefär som att säga att biblioteken inte skulle arbeta med demokratifrågor, tycker hen. Hen lyfter bibliotekens demokratiska funktion i samhället och menar att biblioteken är en utmärkt verksamhet för normkritiskt arbete eftersom där redan finns ett demokratiuppdrag och en ambition att arbeta inkluderande. Hen menar att det dessutom är intressant eftersom så många olika människor besöker biblioteken och att det är en frivillig verksamhet, till skillnad från exempelvis vårdinrättningar. Dessutom skapar det faktum att Hallonbergens bibliotek är så centralt placerat speciella förutsättningar för just Hallonbergens arbete. Hbt-utbildaren säger att Hallonbergens bibliotek är en samlingspunkt där tröskeln in inte är speciellt hög.

Även i bibliotekets interna policyer och styrdokument är det viktigt att lyfta hbtq-frågan, säger hbt-utbildaren. Hallonbergens bibliotek har själva arbetat fram en hbtq-policy som ska fungera som en påminnelse för att inte tappa bort hbtq-perspektivet, men också är tänkt att användas som en introduktion vid eventuella nyanställningar. De har också lyft fram det normkritiska perspektivet i verksamhetsplanen för hela Bibliotek Sundbyberg samt i bibliotekets handlingsplan för jämställdhet. Det normkritiska arbetssättet ligger dessutom i linje med kommunens riktlinjer för jämställdhetsarbete och något som är tänkt att inkluderas i framtida biblioteksplaner. Ju mer det pratas om det, desto lättare är det att komma ihåg det i den vardagliga

verksamheten när det väljs bilder till affischer eller köps in material och så vidare. Projektledaren upplever annars att bibliotekets uppdrag ibland försvinner i det dagliga arbetet och att det borde bli mer synligt. Även om personalen inte kan rabbla alla styrdokument måste alla känna till vilka lagar och förordningar som styr verksamheten, och det är ledningens ansvar att se till att det blir så.

Det är en ledningsfråga, tänker jag. Det måste ju personalen [veta]. Man kanske inte kan rabbla det, men man måste ju veta vad som finns och inte finns, och kolla att vi följer dem. Att våra verksamhetsplaner följer diskrimineringslagen, eller bibliotekslagen för den delen, men också hur man förstår dem. [De kommunala styrdokumenterna är ju också] superviktiga. Och det [att det finns ett uppdrag] har ju varit väldigt viktigt för mig att förhålla mig till när jag har pratat med andra. ”Det står ju här att vi ska jobba med det här.” Så det inte bara blir så att jag tycker att det här är så himla viktigt och kul, utan att jag kan känna mig trygg i att det finns det där berättigandet.

Projektledaren

Styrdokumenterna är också viktiga för att skapa ett berättigande för viss verksamhet, till exempel arbetet med hbtq-frågor. Det blir en trygghet att se att det ingår i bibliotekets uppdrag att jobba med inkludering och att det inte bara handlar om den enskilda bibliotekariens personliga intresse. Jämställdhetssamordnaren säger att kommunens styrdokument sänder signaler om vad kommunen anser är viktiga frågor att arbeta med, även till kommuninvånarna och till andra kommuner. ”Kommunen tar ju ställning genom att göra så här”, säger hen och poängterar att det handlar om att formulera konkreta uppdrag som ger mandat att arbeta med vissa frågor. Samtidigt säger hen att det bästa vore om hbt-certifiering och att ta upp hbtq-frågor i styrdokumenterna inte ens skulle behövas, att det borde vara så självklart att vi inte ska behöva ange det särskilt.

I förslaget till den nya bibliotekslagen lyfts användarperspektivet och regeringen föreslår att folkbiblioteken ska anpassas till användarnas behov och önskemål. Men även om förslaget lyfter fram de som faktiskt använder biblioteket, och inte enbart de som bor i kommunen, poängteras också att det inte hindrar biblioteken att ta hänsyn till specifika förutsättningar i kommunen (Kulturdepartementet 2013, s. 22). Även om det självklart är önskvärt att biblioteken lyssnar på sina användare kan det också krävas ett mer förebyggande arbete där biblioteken utmanar i lokalsamhället och försöker identifiera behov hos dem som inte uttalar dem. Biblioteken måste ligga steget före och veta vad som behövs utan att det efterfrågas. Det går inte att enbart titta på statistik, eftersom cirkulationstal och liknande bara visar vad som lånas ut och inte vilket material som faktiskt används och inte heller vad användarna skulle vilja ha. Bibliotekarier har ett ansvar att göra ett proaktivt urval, inte bara utifrån vad som efterfrågas utan även utifrån vad som skulle kunna efterfrågas. Hbt-certifieringen är, säger biblioteksutvecklingsledaren på Regionbiblioteket, ett sätt att lyfta frågan om normkritik, och även om fokus i hbt-certifieringens utbildningsdel ligger på hbtq-frågor är det applicerbart även på andra perspektiv och ger bra verktyg för att jobba gentemot många prioriterade målgrupper i många olika sammanhang.

Det som hela den här utbildningen går ut på är ju de här normkritiska perspektiven och förhållningssättet. Det är ju så otroligt applicerbart på ålder, etnicitet, ja, så mycket annat än bara hbt. Så därför är det här ett verktyg för att kunna jobba gentemot många prioriterade målgrupper och perspektiv.

Biblioteksutvecklingsledaren

Det kan uppfattas som om hbt-certifieringen bara handlar om hbtq-personer, men biblioteksutvecklingsledaren poängterar att det är angeläget för alla. Hbt-certifieringen är en metod bland flera för att kunna arbeta normkritiskt och skapa en meningsfull värdegrundsdiskussion på en arbetsplats, och ett väl fungerande inkluderingsarbete gynnar alla biblioteksbesökare.

Biblioteksutvecklingsledaren säger vidare att det är önskvärt att biblioteken möter alla användare utifrån deras egna levnadsvillkor och behov, och att bibliotekens verksamheter och medieutbud bör spegla den mångfald vårt samhälle idag erbjuder. Biblioteken har mycket att vinna på att titta på hur det ser ut i lokalsamhället, anser hen.

Vilka prioriterade målgrupper finns där? Vilka är de största behoven och hur kan man, i samspel med kommunens övergripande planer, jobba strategiskt gentemot dem?

Biblioteksutvecklingsledaren

Projektledaren säger att det övergripande biblioteksperspektivet är viktigt, men instämmer i att biblioteken också bör anpassa sig till sin omgivning. ”Hallonbergens bibliotek kan ju inte vara samma som alla andra bibliotek. Man måste ju hela tiden utgå från den situation man har”, säger hen.

Att utgå från sin lokala situation kan förstås som att utgå från sina besökares behov och se individerna som döljer sig bakom det där ”alla”. Att bibliotek ska vara öppna för alla är nämligen inte detsamma som att de ska behandla alla lika, säger biblioteksutvecklingsledaren. Hen citerar RFSL:s formulering om att bemöta alla från var och ens förutsättningar och ifrågasätta de mekanismer i samhället som gör att vissa uppfattas som avvikande. Det handlar inte om att behandla alla lika, utan att skapa förutsättningar för att kunna behandla alla lika olika. Samuelsson (2008) menar att alla användare har specifika informationsbehov, och bland andra Curry (2005), Hamer (2003), Keilty (2009) och Rothbauer (2004) framhåller att just hbtq-personer kan ha synnerligen specifika informationsbehov. Dessa kan, på grund av strukturer och normer inom biblioteket och samhället, vara svåra att möta trots att lagstiftningen säger att det bör eftersträvas. I lagrådsremissen till ny bibliotekslag framhålls det att biblioteken bör bidra till att överbygga hinder som står i vägen för att ge människor tillgång till information (Kulturdepartementet 2013). Det är främst språkliga hinder som lyfts fram i lagförslaget, men det skulle lika gärna kunna handla om könsidentitet och sexualitet. Precis som Hamer (2003) framhåller kan strukturer i samhället leda till att vissa inte får tillgång till de resurser och den information de behöver. Hbt-certifieringen, och de normkritiska verktyg som följer med den, kan användas för att hindra att denna informationsfattigdom sprids.

5.2.2 Samhällelig kontext

Hbt-utbildaren menar att olika frågor hjälper varandra på traven och nämner Tintin och Lilla hjärtat-debatten, som förde upp frågan om antirasism på bibliotekens

dagordningar.³ ”Alla de här rättighetsfrågorna får ju människor att tänka vidare och dra paralleller och se andra rättighetsfrågor också”, säger hen. Även biblioteksutvecklingsledaren ser att det har börjat hända saker i bibliotekskontexten:

Det börjar bli en kritisk massa för att det verkligen ska kunna hända nånting brett på bibliotek. Jag tror att det är väldigt mycket som är på gång och det är positivt.

Biblioteksutvecklingsledaren

Biblioteksutvecklingsledaren tänker också att bibliotek generellt inte har inkluderat de mer normkritiska perspektiven mer än på spridda håll, men att det nu är ”en kokande gryta” av saker som sker. Hen tar också upp att det kan gå trender i vad bibliotek tar sig an. För tio år sedan var det genusdebatten som började komma och idag finns det någon form av jämställdhetsarbete på de flesta biblioteken. ”Jag tror att det är samma sak vi ser med hbt-personer nu, en process som har startat och som kommer, det sås frön”, säger hen.

Arbetet med normkritik och hbtq-frågor i en folkbibliotekskontext är inte en avgränsad företeelse utan måste också ses och förstås utifrån en samhällelig kontext. Frågan om hbtq-personers rättigheter är en fråga som sedan ett antal år är närvarande i den svenska debatten, bland annat med fokus på samkönade äktenskap, adoption, surrogatmödraskap och nu senast frågan om sterilisering vid könskorrigering. Hösten 2012 kom första delen i Jonas Gardells trilogi *Torka aldrig tårar utan handskar*, om aids-utbrottet i Sverige på 80-talet och hetsjakten på homosexuella, som tillsammans med tv-serien med samma namn fick stor uppmärksamhet. Aids-utbrottet och hur de drabbade behandlades skapade diskussion samtidigt som hbtq-personers situation både då och nu sattes i fokus. I Sverige har utvecklingen under många år gått framåt, den årliga Pride-festivalen i Stockholm ses numera som en folkfest och hbtq-personers rättigheter har stärkts i våra lagar, men internationellt har den positiva utvecklingen i vissa avseenden avstannat eller till och med vänt. I Östeuropa, Afrika och Mellanöstern har tongångarna hårdnat och homosexuella handlingar är fortfarande förbjudna i 80 länder och territorier runt om i världen (Ottosson odaterad).

På svenska universitet och lärosäten har genusvetenskapen, som en utveckling av 1970-talets kvinnoforskning, vuxit fram och är nu ett etablerat ämne. Det queerteoretiska perspektivet har fått stort genomslag inom genusvetenskapen och allt oftare sätts fokus på att heteronormen är lika stark som den manliga normen. Allt fler organisationer arbetar också med att, utifrån ett genusvetenskapligt perspektiv, se över strukturer och normer inom den egna organisationen. Till exempel har Lunds universitet arbetat med genuscertifiering (Lunds universitet 2012). Våra informanter uppger också att det genus- och jämställdhetsarbete, som länge varit närvarande i det

³ Hösten 2012 rapporterade DN om att den dåvarande konstnärlige ledaren för ungdomsbiblioteket TioTretton på Kulturhuset i Stockholm hade beslutat att rensa ut Tintin-album ur beståndet. Senare framkom det att det snarare handlade om att flytta material från en avdelning till en annan, men detta blev ändå startskottet på en intensiv debatt om rasism, bibliotek och censur. Debatten kom även att kretsa kring karaktären ”Lilla Hjärtat” som förekommer i några av Stina Wirséns bilderböcker. I samband med premiären av filmen som bygger på dessa böcker kritiserades Lilla hjärtat för att vara en rasistisk stereotyp. Detta ledde bland annat till att en av bioaffischerna drogs tillbaka och att vissa av de planerade visningarna ställdes in. Senare valde Stina Wirsén också att låta förlaget stoppa distributionen av de böcker där Lilla Hjärtat figurerar. Inom biblioteksvärlden blev det en diskussion om huruvida böckerna skulle gallras även ur bibliotekens bestånd.

svenska samhället, kan ses som en förutsättning för att hbt-certifieringsarbetet sker just nu.

Jag tänker att mycket mynnar kanske ur någon slags jämställdhets- eller genustänk och att många bibliotek har jobbat med genusfrågor på något sätt och att det här förr eller senare är vad folk kommer på är nästa steg. Det var lite mer att förhålla sig till i de här jämställdhetsfrågorna.

Hbt-utbildaren

Ingången till hbtq-arbete kan vara funderingar kring kön och den heteronorm som är väldigt närvarande i normskapandet kring män och kvinnor och hur de förväntas vara. ”Kön är ingen oproblematisk kategorisering utan det är inte så lätt som att säga att det finns män och det finns kvinnor och sen stannar det där”, säger hbt-utbildaren också.

Jämställdhetsarbete kan ses som en ingång till ett vidare normkritiskt arbete med ett bredare köns- och sexualitetsfokus. Projektledaren för hbt-certifieringen säger dock att hen har funderat mycket på om det är nödvändigt att först jobba med genus och jämställdhet och sen gå över till mer normkritiska frågor, eller om det är möjligt att börja arbeta med det normkritiska perspektivet med en gång.

Det här har jag tänkt på jättemycket. Det här vanliga genus- och jämställdhetssteget måste man ta det, eller kan man direkt börja med att det finns fler normer? Jag kör ju det här direkt, men då blir man ju ganska teoretisk. Men samtidigt så är det ju faktiskt många människor som är där. Det är svårt, man får inte med alla på det [normkritiska] tåget, men man får inte med alla på det där [jämställdhets- och genus]tåget heller.

Projektledaren

Ur projektledarens tankar formerar sig frågor om huruvida arbetet med normkritik är att se som en naturlig utveckling som följer på ett jämställdhetsarbete, något sprunget ur en önskan att ta jämställdhetsperspektivet ett steg längre, eller om det är frågor som det är möjligt att hoppa på direkt, utan förkunskap om jämställdhet och genus. Det går nästan att skönja en motsättning mellan perspektiven, trots att de är beroende av varandra och att det normkritiska är starkt närvarande i båda. Den queerteoretiska utgångspunkten är att förhålla sig kritiskt till den heteronormativitet som tvingar oss att dela upp världen i köns- och sexualitetsbundna dikotomier när det egentligen inte är nödvändigt, men ett vidare normkritiskt perspektiv kan även inkludera andra normerande tudelningar. Normkritiken behöver inte endast vara kopplad till kön och sexualitet utan även bland annat klass och etnicitet, och en orsak till att hbt-certifieringen skedde i just Hallonbergen kan vara att biblioteket befinner sig i ett kulturellt blandat område. Personalen ingår i ett sammanhang där många människor befinner sig utanför normen på olika sätt och var därför redan bekanta med de här frågorna. Hbt-utbildaren påpekar att:

Kan man hbt-frågor och heteronormen så kan man helt plötsligt börja se andra typer av normer eller vice versa. Har man funderat väldigt mycket på vithetsnormer eller vilken norm som helst så kan man också lättare se heteronormen.

Hbt-utbildaren

Ett ökat samhälleligt fokus på jämställdhet och den relativa öppenhet som finns kring hbtq-frågor i Sverige gör det lätt att förstå att även bibliotekens arbete med hbtq-

frågor blir mer synligt och att fler och fler bibliotek gör större projekt. Umeå stadsbibliotek driver till exempel Regnbågsbiblioteket som både finns på webben och med en regnbågshylla i det fysiska biblioteket, och Svensk Biblioteksförning har numera ett nätverk för hbtq-frågor på bibliotek. RFSL har också märkt av ett ökat intresse för hbtq-frågor och hbt-certifiering hos biblioteken, och i augusti 2013 påbörjar Sollentunas bibliotek processen att försöka bli hbt-certifierat. Samtidigt har vi, under arbetets gång, frågat oss varför det tagit så lång tid innan en kulturverksamhet hbt-certifierades. Många kulturverksamheter arbetar med att ifrågasätta normer och strukturer, och en certifiering borde vara ett utmärkt arbetsredskap. Kan ointresset bero på att bibliotek och annan kulturverksamhet ofta framhålls som demokratiska och öppna platser per definition, och att de därför inte skulle behöva arbeta med de här frågorna? Hbt-utbildaren säger att en orsak till att det dröjt är att biblioteken trots allt är en frivillig verksamhet i större utsträckning än exempelvis sjukvården. Hen tror också att det kan vara en resursfråga, det finns inget utrymme för en certifiering i bibliotekens budget.

Projektledaren upplever att det finns en ganska stor medvetenhet om genus och orättvisor mellan män och kvinnor i samhället i stort, men att visst jämställdhetsarbete som bedrivs blir lite fel och egentligen befäster de normer som det vill motverka, trots att det har ett gott syfte. Det är till exempel väldigt förenklat att tro ”att bara man får med manlig förskolepersonal så löser man allting”, säger projektledaren. För projektledaren har det varit viktigt att inte bara titta på kön utan även att plocka in annat och få in fler perspektiv, och hen tänker att det kanske ligger i tiden. Men samtidigt är hen medveten om att det kan vara svårt att ta nästa steg och börja prata om normer och intersektionalitet.

För det här är ju ganska akademiskt, det här med intersektionalitet. Det är ganska svårt att vara praktisk i det. Hur gör man? Och det är fortfarande mycket process istället för metod. Hur gör man då?

Projektledaren

Hbt-certifieringen kan ses som en metod där det akademiska och teoretiska konkretiseras i handling. Det handlar visserligen om en process där begrepp introduceras och diskuteras, men det är samtidigt ett praktiskt verktyg som innebär faktiska förändringar.

5.2.3 Lokala förutsättningar

Att hbt-certifieringen har skett just nu och just i Hallonbergen ser vi som en konsekvens av att olika omständigheter och intressen sammanföll. Dessa kan i sin tur sägas vara kopplade till en större kontext där både utvecklingen i samhället, biblioteksutveckling i allmänhet och kommunens arbete för jämställdhet möttes och befruktade varandra. Certifieringen är ett resultat av det strategiska jämställdhetsarbete som Sundbybergs stad bedriver och att kommunens och bibliotekets organisationer samordnades. Om ett normkritiskt arbete ska implementeras kan det underlätta om det redan finns fungerande strukturer och att liknande arbete redan bedrivs eller är under utveckling. Sundbybergs stad har tydligt prioriterat att arbeta med jämställdhetsfrågor, berättar jämställdhetssamordnaren. Arbetet har pågått under flera år och innefattar både utbildningsinsatser och att satsa resurser på mer riktade projekt, som till exempel hbt-certifieringsarbetet i

Hallonbergen. Även när det gäller framtiden finns jämställdhet med som ett prioriterat område, vilket bland annat märks i att det i 2013 års budget finns uppdrag att hbt-certifiera kommunens äldreboenden och hemtjänstverksamhet. Jämställdhetssamordnaren poängterar att det är ett politiskt ställningstagande att arbeta med hbt-certifiering. ”Vi jobbar utifrån de uppdrag vi får och det man har bestämt sig för nu är att det här ska vi satsa på”, säger hen.

Att det i kommunen fanns en redan pågående verksamhet med stabilitet och kontinuitet blev en viktig förutsättning för Hallonbergens hbtq-arbete, men det var också betydande att chefen var intresserad och prioriterade dessa frågor och tog tillvara på projektledarens kunskap. Genom den redan existerande verksamheten skapades möjligheter till samverkan och kunskapsutbyte. Också projektledaren tycker att det är en förutsättning att kommunen har satsat så mycket på jämställdhet, det gjorde till exempel att det fanns kunskap inom kommunen, inte minst hos kommunens jämställdhetssamordnare.

Projektledarens bakgrund med tidigare studier i genusvetenskap är naturligtvis inte heller oviktiga i sammanhanget. Hen hade en viss förförståelse och hade funderat kring normkritiska frågor, även om just hbtq-fokuset var nytt.

Egentligen var det ju ganska nytt för mig också, för jag har ju inte varit engagerad i hbt-frågor tidigare utan mer i jämställdhetsfrågor, även fast jag har varit väldigt intersektionellt intresserad och haft det perspektivet med mig väldigt, väldigt länge.

Projektledaren

Projektledaren framhåller också bibliotekschefens betydelse och poängterar att det är lättare om intresset redan finns. När projektledaren började som timvikarie på Hallonbergens bibliotek 2011 gick alla enhetschefer inom kultur- och fritidsförvaltningen, däribland bibliotekschefen, en kurs i jämställdhetsintegrering.

Det var precis när jag hade börjat jobba i mitt nya yrke och var superintresserad av feministiska frågor, normfrågor och jämställdhetsfrågor. Och jag hade sett lite grand som handlade om bibliotek, men inte jättemycket. Det var min erfarenhet. Så jag blev jätteglad när jag hörde att chefen gick den här kursen och frågade om det. Och chefen blev eld och lågor att jag hade de här intressena för det var nämligen då det skulle ut i verksamheterna.

Projektledaren

Resultatet blev att det skapades en tjänst som genusinspiratör för hela biblioteksverksamheten i Sundbyberg. Genusinspiratörer fanns redan på kommunens förskolor, men det var första gången denna funktion införlivades i bibliotekens verksamhet. Genusinspiratörstjänsten gav projektledaren, som var den som fick tjänsten, möjlighet att fungera som en praktisk resurs, bjuda in till samtal och titta på vad andra inom förvaltningen och kommunen höll på med och skapa samarbeten med dem, redan innan arbetet som projektledare för hbt-certifieringen påbörjades. Även om genusinspiratörsdelen av tjänsten inte var på heltid fick projektledaren nu möjlighet att ägna tid åt att fundera på hur biblioteket kunde utvecklas inom detta område. Hen kände direkt att hen ville göra något mer konkret och inte bara ägna sig åt att kartlägga.

Min erfarenhet är att man kartlägger ofta, eller jag har läst det, jag har inte [själv] varit med i så många projekt förut. Så kartlägger man och då har man märkt att man ganska lätt återupprepar könsmönster och genusordningar. Och också att det ofta är det man gör och sen är tiden och resurserna slut, eller orken, och så bara dör allting, så blev det inget mer än den där kartläggningen, som bara bekräftar någon slags obalans eller de strukturer som man vill motarbeta.

Projektledaren

Hallonbergens hbt-certifieringsarbete uppkom ur viljan att göra något nytt, något som kunde skapa dialog både i personalgruppen och ute bland besökarna. Men arbetet uppkom också ur viljan att göra en större satsning med mer fokus på förändrande processer hellre än enskilda aktiviteter med jämställdhetstema, något som dessutom redan hade gjorts. I den här vevan fick de första hbt-certifierade förskolorna mycket uppmärksamhet i media och när projektledaren läste om detta föddes tanken på om det var möjligt att hbt-certifiera ett bibliotek också.

De första månaderna när vi höll på och tänkte ut de här sakerna som vi sedan gjorde första året då var det två förskolor i Stockholm som hbt-certifierades. Och då pratade vi, jag och [jämställdhetssamordnaren]: Tänk att hbt-certifiera ett bibliotek! Hur skulle det gå till? Det är ju ganska dyrt och resurskrävande så jag blev ju modfälld på en gång: Nej, men det går säkert inte.

Projektledaren

Här nämner projektledaren återigen jämställdhetssamordnarens betydelse, men i bakgrunden går det också att skymta en chef och en arbetsmiljö som gjorde det möjligt att fortsätta ett steg längre. Det fanns redan en vilja att arbeta normkritiskt, det var inte en fråga om ”om” utan en fråga om ”hur”. Biblioteksutvecklingsledaren säger att hen upplevde att det fanns en sorts grund och medvetenhet hos personalgruppen som kan ha skapat ett incitament för att arbeta med hbtq-frågor och att satsa på en hbt-certifiering:

Jag har hela tiden upplevt att eftersom de jobbade med genusfrågor innan var de som personalgrupp väldigt starka redan innan det här började, men det har blivit en fördjupning för dem och de har kommit ännu längre.

Biblioteksutvecklingsledaren

Jämställdhetssamordnaren uppger att kommunen ser hbt-certifieringen som en del i ett större jämställdhetsarbete, och även om frågorna till viss del går isär så gäller det att driva både jämställdhetsarbete och hbtq-frågorna: ”Dom funkar liksom i relation till varandra och snarare befruktar varandra”. Hbt-certifieringen är bara *en* del av kommunens jämställdhetsarbete, det har hänt mycket innan certifieringen och mycket är planerat att hända efter. Jämställdhetsarbetet har under flera år vuxit mer och mer och fått ta allt större plats i budget. Det har skett en utveckling över tid, och i kommunens uppdrag för 2013 är det också tydligt att kommunen ska jobba med jämställdhet med normkritiskt perspektiv. Redan under 2012 syntes att jämställdhet ska ingå i all verksamhet, men inför budget 2013 har det lyfts ännu mer.

I budget 2013 är det väldigt tydligt att jämställdhet är ett prioriterat område och man pekar ut just att man ska jobba till exempel med normkritik. Så från den politiska ledningen är det ett prioriterat område.

Jämställdhetssamordnaren

Kommunpolitikerna tar alltså ett tydligt strategiskt grepp genom att prioritera jämställdhetsarbetet, de ger det synlighet och berättigande och låter det få kosta pengar. Ett tydligt politiskt engagemang och satsade resurser ger en stabilitet och borgar för hållbarhet. De riktade medel som kommunen ger till jämställdhet och hbtq-frågor ser vi som en av de viktigaste förutsättningarna för ett lyckat arbete. Ritchie och McNeill (2010) menar också att riktade medel har fördelar, det ger större tyngd och går inte att bortprioritera eller använda till annat. Att Sundbybergs stad har låtit jämställdhetsarbetet ingå i ordinarie budget är ett sätt att prioritera och sanktionera frågor från en högre nivå. Att det dessutom förs in i budget kan ses som ett ställningstagande då budget är en stor och viktig del av en kommuns verksamhet. Det kan också ses som ett sätt att argumentera för att det ska vara en ordinarie verksamhet och inte något tillfälligt projekt som tar resurser från annat.

Det jag kämpar jättemycket för är ju att det ska vara integrerat. Att vi inte ska hålla på med en massa tillfälliga projekt. Och det integrerade tar ju tid för att det ska bli nåt som verkligen håller.

Jämställdhetssamordnaren

Det kan ske saker utanför kommunens eller bibliotekens kontroll och det går att fråga sig hur det kan påverka det fortsatta arbetet. Händelser som gör att kommunen eller biblioteket helt enkelt måste göra andra prioriteringar kan skapa konflikter där viktiga intressen står mot varandra och måste värderas. Ritchie och McNeill (2010) framhåller att det kan vara svårt för biblioteken att räcka till i dagens multikulturella samhälle. I ett skarpt läge kan den ekonomiska resursfördelningen skapa konflikt och tvinga biblioteket att värdera de olika verksamheterna och målgrupperna. Vem ska få och vem ska inte få? Ökade behov i kombination med minskade resurser gör det svårt för biblioteken att verkligen vara till för alla, menar Ritchie och McNeill, vilket även projektledaren lyfter fram.

Det finns ju en pott liksom. Det är ju en prioriteringsfråga. Man kan ju driva den som anställd, men det finns ju många saker som är jätteviktiga. Datahandledning, you name it! Men där måste det ju vara politiken och ledningsgrupp som ändå har visioner för någonting, tänker jag. Sen vill man ju som medarbetare påverka det förstås, med sina utgångspunkter och det man fångar upp av allmänheten.

Projektledaren

Folkbiblioteken är en del i en politisk organisation och maktskiften kan till exempel ge ändrade förutsättningar för bibliotekens verksamhet. Jämställdhetssamordnaren uppger att beslut om hbt-certifiering är taget av den politiska ledningen, men att också oppositionspartier stödjer arbetet vilket exempelvis är tydligt genom att några av dem har lagt en motion om att hbt-certifiera kommunens äldreboenden. Om direktiv om jämställdhet och normkritik skrivs in i styrdokument, policyer och budget så finns det starka incitament för att detta är något som ska finnas permanent i verksamheten, vilket enligt både kommunallagen, bibliotekslagen och diskrimineringslagen kan anses vara ett rimligt ställningstagande. Det borde inte finnas någon risk att detta område bortprioriteras i Sundbyberg, men vi kan ändå identifiera en allmän risk av det slaget. För att återknyta till hbtq-personers historia och det förtryck de utsatts och fortfarande utsatts för så finns det också en risk att de bortprioriteras, glöms bort och osynliggörs (Norrhem, Rydström & Markusson Winkvist 2008). Ritchie och McNeill

(2010) påminner om att även om det i vissa fall kan handla om ett aktivt förtryck finns det också samhällsstrukturer som kan leda till ett omedvetet, oavsiktligt osynliggörande.

Från våra resultat kan vi utläsa att prioriteringar på ett hbtq-arbete måste ske både från bibliotekets och kommunens sida och det måste få kosta pengar. Resursfördelning kan vara en känslig fråga, men i Sundbyberg verkar det inte ha funnits någon hörbar kritik om att jämställdhetsarbetet och hbt-certifieringen skulle få för mycket resurser eller att resurserna skulle ha gjort bättre nytta i andra delar av verksamheten.

Hbt-certifieringen är ju ett kvalitetsarbete. [...] Och då blir det ju indirekt när man väljer att prioritera då prioriterar man ju bort nåt annat.

Jämställdhetssamordnaren

För budget 2013 finns till och med ett mål om att omfördela makt och resurser för att skapa möjlighet att synliggöra grupper som tidigare varit osynliggjorda. Jämställdhetsarbetet och hbt-certifieringen ses som prioriteringar som har betydelse och gynnar hela den kommunala verksamheten, utan att det sker på bekostnad av någon annan del. Men även för en kommun som Sundbyberg som gör dessa prioriteringar så tar det tid och är inte helt okomplicerat. Den kommunala organisationen gör att det tar tid att implementera frågor och det krävs ihärdighet för att frågorna inte ska tappas bort på vägen. Samtidigt är denna arbetsgång en del av den demokratiska processen, vilken är en grundförutsättning för den här typen av arbete. Att integrera jämställdhets- och hbtq-perspektivet i verksamheten är ett sätt för kommunen att bygga socialt hållbara verksamheter, säger jämställdhetssamordnaren. Men hen påpekar också att detta kräver ett långsiktigt perspektiv, där de konkreta resultaten kan vara svåra att mäta. Ett större normkritiskt arbete är, precis som hbt-certifieringen, en process som bygger på en växelverkan mellan reflektion och konkreta handlingar, en process som kan sägas vara en förutsättning för att ett hållbart perspektiv ska kunna skapas.

5.2.3 Sammanfattning

Samhälleliga normer och värderingar implementeras i bibliotekens verksamhet och dessa normer påverkar verksamheten oavsett om biblioteken väljer att upprätthålla eller förändra dem. Biblioteken är en politiskt styrd verksamhet som måste förhålla sig till styrdokument och lagar. I folkbibliotekens lagstadgade uppdrag ligger uppdraget att vara till för alla, vilket ger större krav på öppenhet för folkbibliotek än för andra biblioteksformer och ett särskilt ansvar att vara inkluderande. Att arbeta normkritiskt kan ses som ett försök att leva upp till och följa detta uppdrag. Hur arbetet ska gå till är beroende av flera olika faktorer där de kommunala förutsättningarna både gällande intresse och behov inte är en oviktig aspekt. Sundbybergs stad har valt att aktivt inkludera ett jämställdhetsfokus i den kommunala verksamheten och hbt-certifieringen av Hallonbergens bibliotek kan ses som en del av kommunens strategiska jämställdhetsarbete. Förändringar i samhället i stort, till exempel ett ökat politiskt intresse för hbtq- och jämställdhetsfrågor, kan också ses som en bidragande effekt.

5.3 Hbt-certifieringen

Hbt-certifieringsarbete är ett sätt att konkret implementera ett normkritiskt tänkande i en verksamhet. Det är ett kompetenshöjande projekt som ger möjlighet till både praktiskt arbete och reflekterande processer. Det personliga intresset kan spela in, men samtidigt är inkluderande arbete inte varje enskild bibliotekaries ansvar utan av gemensamt intresse för hela organisationen.

5.3.1 Hbt-certifieringen som praktisk process

Normkritiskt arbete inom en folkbibliotekskontext kan bedrivas på olika sätt och ha olika omfattning, allt från enstaka utbildningsinsatser till ett mer genomgripande förändringsarbete. Hbt-certifieringsarbetet är en process som kräver förhållandevis mycket resurser, det är en utbildning som kostar pengar och kräver tid. Fördelarna med certifieringen är att den bygger på en utbildningsdel som ger både en gedigen teoretisk grund och praktiska verktyg till ett fortsatt förändringsarbete. De verksamheter som blir certifierade höjer förhoppningsvis också kvaliteten på sitt arbete och blir öppnare och mer inkluderande.

Även om hbtq-arbete på bibliotek naturligtvis kan gynna hbtq-personer är de inte den enda målgruppen (jfr Gough & Greenblatt 1992, 2011; Martin & Murdock 2007). Att synliggöra hbtq, genom att exempelvis köpa in mer hbtq-material, är något som kan gagna många biblioteksanvändare. Samtliga vi har intervjuat poängterar att hbt-certifieringsarbetet inte enbart är till för hbtq-personer. Projektledaren menar att arbetet självklart riktar sig till hbtq-personer också, men att det framför allt handlar om att diskutera normer och värderingar för att synliggöra och vara inkluderande mot alla. ”Och vi har jobbat med så mycket mer än bara sexuell läggning. Vi har jobbat med normer över huvud taget och bemötande och vad vi signalerar och inkluderar”, säger hen. Allt normkritiskt arbete hänger ihop, instämmer hbt-utbildaren och menar att sexualitet, könsidentitet och andra hbtq-frågor bara är ett område bland flera andra. Flera av våra intervjupersoner använder begreppet intersektionalitet och menar att även om det finns ett självklart fokus på hbtq-frågor i hbt-certifieringsprocessen så handlar det om ett brett normkritiskt perspektiv som inkluderar även ett granskande av andra normer. Jämställdhetssamordnaren pratar också om medborgarfokus och menar att hbt-certifieringen är en del av ett större jämställdhetsarbete i Sundbybergs stad och något som rör alla medborgare. ”Det är en professionell bemötandefråga att inte bemöta medborgarna med förutfattade meningar”, säger hen och lyfter frågan om att biblioteket och allt innehåll ska vara tillgängligt för alla. ”Jag tror att det här gynnar precis vem du än är.”

Hbt-utbildaren berättar att hbt-certifieringen är ett koncept som RFSL har arbetat med över hela landet sedan 2008 efter att lokalavdelningen i Stockholm arbetat fram det några år tidigare. Sedan dess har över 100 verksamheter certifierats, främst vård- och omsorgsverksamheter, både inom den privata och offentliga sektorn. Hallonbergens bibliotek och kulturverksamheten Aggregat, som också ligger i Hallonbergen och som certifierades samtidigt som biblioteket, är de första kulturverksamheter som blivit hbt-certifierade. Hbt-utbildaren säger att de som arbetar med certifieringen tyckte att det var väldigt roligt med en förfrågan från en kulturaktör, och att många av utbildarna var sugna på att ta sig an projektet. Den stora uppmärksamhet som framför allt Hallonbergens bibliotek har fått har dessutom gjort att fler inom kultursektorn har

hört av sig och varit nyfikna på certifieringen, berättar hbt-utbildaren också. Den positiva responsen fungerar som reklam och gör att fler får upp ögonen för att det här kan vara en möjlighet, även för andra än vårdcentraler och förskolor.

Certifieringsprocessen innehåller två spår, där det ena är en utbildningsdel med fyra träffar som samtlig personal måste delta i, och det andra har fokus på internt arbete i mindre grupper. Utbildningsdelen inleds med ett heldagsutbildningstillfälle medan resterande tre tillfällen är halvdagar. Personal från RFSL håller i utbildningsträffarna, men det handlar inte enbart om undervisning utan diskussioner är också en stor del av processen. Den inledande träffen har som syfte att skapa en insikt om hur normer påverkar det dagliga arbetet. Efterföljande träffar innehåller både uppföljning och fördjupning av föregående tillfällen, men också introduktion av ny kunskap. Här finns möjlighet att anpassa innehållet med inriktning på ämnen som är speciellt relevanta för den specifika arbetsplatsen. Under den sista träffen sammanfattas arbetet och det finns möjlighet till ytterligare fördjupning, vid denna träff diskuteras också hur arbetet ska fortgå efter att utbildningen har avslutats. De fyra träffarna är utspridda över två terminer för att det ska finnas tid att reflektera även mellan gångerna. Även om certifieringen till viss del är ett praktiskt förändringsarbete bygger det mycket på de enskilda deltagarnas reflektioner.

För det här är ju frågor där man är inne och pratar om normer och sådana där saker som så himla ofta tas som för givna. Man får perspektiven omkullkastade och omkastade. Det startar processer som tar tid. [Deltagarna] börjar titta efter saker och se saker och fundera över vad man kan göra istället, och vad man har för ansvar och hur man kan arbeta med frågorna helt enkelt. Men i det här ligger ju också att man kan känna som ett obehag eller motstånd, eller också att man blir väldigt arg när man ser hur strukturer hänger ihop. Det är olika faser att gå igenom under en sådan här process och det tar ju också tid naturligtvis.

Hbt-utbildaren

Att samtlig personal på arbetsplatsen måste delta är positivt då alla blir involverade och får insyn i processen, men det är också en av de saker som gör hbt-certifieringen till en resurskrävande process. Biblioteksutvecklingsledaren påpekar att ett av de stora problemen kan vara att samla hela personalgruppen till möten och reflektionsstunder i och med att arbetssättet på ett folkbibliotek är ganska splittrat till exempel på grund av att bemanning av informationsdisk sker på olika tider. Extra kostnader i form av vikarier tillkommer om biblioteket inte ska behöva hålla stängt, vilket betyder att en prioritering i bibliotekets budget måste göras. Utöver det tillkommer kostnaden för själva certifieringen, alltså det som RFSL tar betalt för att utföra certifieringen och utbilda personalen. Även om Hallonbergens bibliotek hade fått externa medel i form av ett bidrag på 100 000 kr från Svensk Biblioteksförning täckte inte de pengarna alla kostnader för certifieringsprocessen. En konsekvens blir därför att biblioteket måste prioritera i sin verksamhet, och ett hbt-certifieringsarbete kan innebära att andra delar av verksamheten måste prioriteras bort, helt eller delvis. Samtidigt är det så den ekonomiska situationen för folkbiblioteken alltid ser ut, det handlar om ständiga val där olika intressen och behov ibland måste ställas mot varandra. Att hbt-certifieringens inkluderande fokus kan gynna alla besökare, inte bara hbtq-personer, kan vara ett sätt att motivera arbetet.

Det andra spåret i hbt-certifieringsprocessen pågår parallellt med utbildningen och bedrivs i en mindre grupp med minst tre-fyra medarbetare. De medarbetare som deltar i gruppen ska helst utgöra ett tvärsnitt av verksamheten i sin helhet och representera olika yrkeskategorier på arbetsplatsen. I Hallonbergen deltog projektledaren samt två andra ur personalen i gruppen. Arbetsgruppen träffas fyra gånger och arbetar tillsammans med RFSL med checklistor där verksamheten granskas utifrån ett normkritiskt perspektiv. Checklistorna utgår från fyra temaområden med frågor som rör kvalitetssäkring och kontinuitet, styr- och policydokument, fysisk och psykosocial miljö och intern/extern kommunikation, samt nyrekrytering. Men även om arbetet med checklistor är praktiskt och konkret handlar även den här delen av processen mycket om egen reflektion. ”Det är också därför det är en ganska långdragen process, det har ju också med att göra med att den här lilla gruppen ska hinna med det här arbetet”, säger hbt-utbildaren. Hallonbergens hbt-grupp påbörjade också arbetet med de hbtq-riktlinjer som är tänkta att fungera som arbetsredskap för hela Bibliotek Sundbyberg, ett sätt att försäkra att hbtq-frågan fortsätter att finnas på dagordningen.

Totalt löper certifieringsprocessen över minst sex till åtta månader och den avslutas sedan med ett webbaserat test för samtliga medarbetare. Varje deltagare gör testet på egen hand, men det finns också utrymme för diskussion om det behövs. Testet innehåller kunskapsfrågor blandat med mer reflekterande frågor samt frågor kring hur processen har upplevts. För Hallonbergens del påbörjades hbt-certifieringsarbetet i april 2012 och avslutades under hösten samma år. Den 21 december 2012 stod det klart att Hallonbergens bibliotek skulle bli certifierat, och själva certifikatet överlämnades under en ceremoni den 14 februari 2013.

Certifikatet är giltigt i två år, under de åren förs en dialog med RFSL som ser till att checklistorna efterföljs, och efter två år kan en omcertifiering genomföras. Arbetet tar alltså inte slut i och med att certifikatet är mottaget, utan processen fortgår även efteråt. Det krävs fortsatt arbete för att få behålla certifikatet, vilket kan komma att kräva resurser även när själva certifieringsprocessen är slutförd. Men att arbetet inte är färdigt i och med certifieringen kan också vara en fördel, hotet att bli av med certifikatet finns och frågorna måste prioriteras även fortsättningsvis.

Projektledaren säger att det är lätt att hbtq-frågorna hamnar i skymundan i det vardagliga arbetet. Som genusinspiratör har hen visst ansvar för att se till att frågorna finns kvar på dagordningen, men hen är samtidigt beroende av direktiv uppifrån. Förändringar i organisationen, både på biblioteket och exempelvis politiskt, kan leda till att andra frågor prioriteras.

Och blir man inte certifierade igen, nej, okej, då har man [valt att] satsa på annat eller prioriterat bort det och så får man stå för det. Jag hoppas att det är stenhårt faktiskt. Jag tycker inte att man ska vara värd det annars, att få fortsätta.

Projektledaren

Både projektledaren och jämställdhetssamordnaren framhåller att RFSL:s hårda krav ger en tyngd åt hbt-certifieringen och ser det som positivt att den varken är helt lätt att få eller att behålla. Att arbetet inte är färdigt i och med certifieringen betyder också att en kontinuitet upprätthålls, vilket är viktigt ur ett kommunalt perspektiv. Hbt-

certifieringen visar tydligt vad de jämställdhetsutbildningar som de kommunanställda deltar i leder till och blir ett handfast bevis på att kommunen har nått någonstans med sitt långsiktiga strukturomvandlingsarbete.

5.3.2 Hbt-certifieringen som reflekterande process

Hbt-certifieringen framträder tydligt som en praktisk arbetsmetod, inte bara för att omsätta normkritiken eller queerteorin i praktiken, utan också som ett bemötandeprojekt som handlar om att prioritera ord som mångfald, värdegrund och likabehandling. Hbt-certifieringsarbetet är en metod som med sin starka yttre struktur öppnar upp för möjligheter för personalen att diskutera och samtala med varandra, samtal som dessutom pågår över tid och ger personalen möjligheter att reflektera och omsätta sina nya kunskaper i det dagliga biblioteksarbetet. Ett stort värde har varit just detta reflektionsarbete och det är något som särskilt biblioteksutvecklingsledaren påpekar, både i vår intervju och i den rapport om Hallonbergens certifieringsarbete som hen har skrivit (Bengtsson 2013).

Många verksamheter efterfrågar listor med tips på vad som kan göras, berättar hbt-utbildaren, men hen framhåller att det inte finns några universella lösningar som passar alla. RFSL rekommenderar istället att de som arbetar på olika arbetsplatser kommer fram till lösningar genom att fundera kring den egna verksamheten. Hur gör vi idag? Hur skulle vi kunna göra istället? Det handlar om reflektion och att tänka efter hur vi pratar eller agerar och vilka signaler det sänder ut:

Sen tänker jag att där stöter man ganska ofta på att människor kanske inte ser varför man skulle jobba med just de här frågorna. Man tänker att det här är smalt och [man undrar] när det blir aktuellt att tänka i termer av sexuell läggning och könsidentitet och könsuttryck. Då tänker man inte på hur ofta man pratar om just sexuell läggning och könsidentitet, könsuttryck, men bara att man inte sätter den etiketten på det. Så fort man slänger sig med begrepp, när man pratar om relationer eller familj eller [...] könar och delar upp i män och kvinnor. Och varenda gång man pratar om mamma, pappa eller bror och syster, husse, matte. Könandet och vem man är i förhållande till alla andra går igen i så himla många begrepp och pronomen som vi har i språket.

Hbt-utbildaren

Precis som Butler (2007) framhåller så är kön något som görs hela tiden, kön skapas och blir viktigt genom hur vi betar oss och vilka ord vi använder och så vidare. I biblioteket kan detta kopplas till konkreta exempel som att säga åt ett barn att dess mamma eller pappa ska skriva på lånekortsansökan, att kön måste anges när en ny låntagare skrivs in eller dilemmat som kan uppstå om en persons könstillhörighet inte verkar stämma med den på den uppvisade id-handlingen. Det här är något som sker på många bibliotek nästan dagligen och det är så invariant att det sällan är någon som ens reflekterar över det. Det behöver inte betyda att det nödvändigtvis är fel eller att det finns något bättre sätt, men som hbt-utbildaren poängterar bör vi reflektera över varför vi gör som vi gör. Att vissa bibliotekssystemen kräver att kön anges vid skapandet av nya låntagarposter kanske handlar om statistik och då kan det fylla en funktion och inget som görs bara för sakens skull. Samtidigt är det inte alls säkert att detta används utan att det bara är en kvarleva från ett tidigare system eller bara något som sker slentrianmässigt för att möjligheten finns. Oavsett vad som är anledningen och om den är relevant eller inte är det viktigt att diskutera det för att kunna ta ställning till om det är något som bör förändras eller om det ska vara som det är. Hbt-

certifieringsarbetet handlar om att få tid och möjlighet att lyfta sådana här saker, men också om att få verktyg för att upptäcka och kunna samtala kring dem.

”Det är väldigt svårt att göra en lista som är allomfattande. Det är det där tråkiga, att det inte finns några genvägar. Inget facit”, säger hbt-utbildaren. Hbt-certifieringen är i mångt och mycket ett kunskapsprojekt som kräver tid, tid som kanske inte alltid finns att tillgå och tid som kanske ibland gör att annat måste prioriteras bort.

Jag har fått ta bort massa andra saker, som jag egentligen borde göra också. Nu ska jag ju börja med dem, nu när det här projektet är avslutat, men så hinner jag inte riktigt det eftersom det är mycket studiebesök och föreläsningar och också efterarbete, mejl och sånt som man ska svara på, som har med det här att göra.

Projektledaren

Det är också viktigt att vara medveten om att ett projekt som hbt-certifiering också kan ta tid och resurser i anspråk även efter att projektet är avslutat. Tack vare uppmärksamheten har Hallonbergens bibliotek fått en mängd studiebesök, och projektledaren har också fått många förfrågningar om att prata om arbetet för bland annat bibliotekarierna och studenter. Projektledaren uttrycker att hen tycker att uppmärksamheten har varit positiv, men samtidigt inte varit helt oproblematiserad eftersom alla kontakter har tagit mycket tid. Hen tycker att det är jätteviktigt att vara ute och prata, särskilt för bibliotekariestudenter, men det kan också gå ut över det fortsatta arbetet med hbtq-frågor. Biblioteksutvecklingsledaren har också, utifrån sin position, sett att uppmärksamheten tar tid och att det kan stjälja uppmärksamhet från linjeverksamheten.

Det handlar om praktiska prioriteringar, men samtliga intervjupersoner poängterar också att processen kräver tid och energi på ett mer personligt plan. De diskussioner som ingår i hbt-certifieringsarbetet innefattar att dekonstruera verkligheten och öppna upp för nya sätt att betrakta världen. Det handlar om att upptäcka de normer som finns i samhället och förstå hur de påverkar vårt sätt att vara, både vårt eget sätt och hur vi agerar i förhållande till andra. Många upplever att det kan vara omtumlande och kanske också upprörande att få sina perspektiv omkullkastade och omkastade, berättar hbt-utbildaren. Jämställdhetssamordnaren säger att normkritiskt arbete kan ses som en pedagogisk utmaning i och med att det så kritiskt dissekerar hur kön används som begrepp och hur det formar vårt samhälle. Normkritiken kan upplevas som ganska märklig och väldigt teoretisk, säger hen, och då kan hbt-certifieringen fungera som ett praktiskt exempel på vad normkritik är och hur det kan förstås och appliceras på en konkret verksamhet. Hbt-certifieringen ses som en del av Sundbybergs övergripande jämställdhetsarbete, vilket också kan göra det mer lättillgängligt. Många människor är inte familjära med att tänka i normkritiska banor och för dem kan det vara enklare att ta till sig något som handlar om jämställdhet och genus då det är mer inarbetat och utbrett.

Men där jämställdhetsarbete kanske ibland är mer fokuserat på kön har det normkritiska arbetet i hbt-certifieringsprocessen ett bredare perspektiv. En risk med att integrera hbtq-arbete i ett större jämställdhetsarbete kan vara att kritiken av heteronormen försvinner och att detta perspektiv återigen osynliggörs och kommer längre ner i prioriteringsordningen på grund av att jämställdhetsperspektivet bygger på en heterosexuell världsbild som därigenom fortfarande har ett större maktanspråk.

Waldman (2010) påpekar att sexuell läggning och könsidentitet inte nödvändigtvis är samma sak och heller inte måste ha ett samband. I sin artikel presenterar Waldman möjliga vägar för biblioteket att undvika att förstärka könsdikotomin och istället skapa fler möjligheter för besökarna. Waldman frågar sig också om vi verkligen måste känna till könet på den person vi pratar med. Och varför behöver vi i så fall veta det? Hbt-certifieringen handlar om att ge medarbetarna en språklig medvetenhet och praktiska verktyg för en mindre könande biblioteksvärld genom att exempelvis reflektera kring de föreställningar kring kön som vi många gånger tar för givna och hur de påverkar vårt agerande. Det finns också ett behov av att fundera kring sexualitet och hur vi reproducerar en heteronorm genom att till exempel slentrianmässigt prata om mamma och pappa istället för föräldrar. Projektledaren säger att hen tycker att språket är ett betydelsefullt redskap och att det är viktigt att försöka undvika att köna personer. I den hbtq-policy som Hallonbergens bibliotek har arbetat fram poängteras detta bland annat genom att personalen uppmanas att fundera på om det går att använda mer neutrala ord som exempelvis låntagare och besökare istället för att prata om kvinnor och män.

Som Rosenberg (2002, s. 87f) skriver så ifrågasätts sällan heterosexualiteten eftersom den genom att representera ett statistiskt genomsnitt är att betrakta som ”vanlig” (Rosenbergs markering). Rosenberg skriver vidare att det är troligt att heterosexualiteten och heteronormativiteten har undgått problematisering på grund av rådande maktstrukturer som har gynnats av denna norm. Som Hansson (1999) påpekar är de svenska folkbiblioteken i allra högsta grad präglade av de samhällsnormer där heterosexualiteten, enligt Rosenberg, tas för given. Om då folkbiblioteken ska vara till för alla och följa de lagar som finns så måste även de ifrågasätta och problematisera heteronormativiteten för att undvika att reproducera diskriminerande strukturer. Här kan hbt-certifieringen vara en hjälp och ett praktiskt redskap, för som bland andra Gough och Greenblatt (2010) konstaterar så är det få bibliotek vars samlingar speglar det faktum att inte alla biblioteksanvändare är heterosexuella. Utifrån våra resultat kan vi konstatera att det inte är helt okomplicerat då det är en process som kräver ett ibland ganska plågsamt ifrågasättande av både bibliotekens och bibliotekariens självbild.

5.3.3 Bibliotekarierollen, kunskap och personligt intresse

Hbt-certifieringsarbetet riktar sig till alla, och det inkluderar inte bara besökarna utan också personalen. Det är också ett arbetsmiljöprojekt, poängterar både projektledaren och jämställdhetssamordnaren. När vi har analyserat och bearbetat vårt material har vi kunnat utläsa att arbete med normkritik och hbtq har en koppling till bibliotekariens yrkesroll, men också till vissa diskurser och föreställningar om hur och vad bibliotekarier och bibliotek är eller förväntas vara. Hur aktiva får bibliotekarier vara i att driva en viss fråga? Får bibliotekarien säga till besökarna om de uttrycker vad hen anser är fel åsikter? När är det önskvärt med det personliga intresset och när är det inte önskvärt, och vem bestämmer det?

Projektledaren har märkt av att det finns en uppfattning om att det bara är hbtq-bibliotekarier eller de med ett brinnande intresse för genus, hbtq och feminism som tycker att bibliotek ska arbeta med hbtq-frågor. Att tycka att det ingår i bibliotekens uppdrag att arbeta inkluderande för att leva upp till lagar och styrdokument verkar få

kunna tänka sig. Vi kan utläsa en konflikt mellan kunskap och intresse, där det personliga kommer i fokus på ett annat sätt än när det gäller andra aktuella biblioteksfrågor som exempelvis e-boksfrågan. Projektledaren har till exempel fått frågan om varför hen har valt det här och är så engagerad i just det här när det finns så mycket annat att vara engagerad i. Hen har också fått kommentaren att det skulle kunna locka fler människor att arbeta med hbtq tack vare att hen som cis-person eller heterosexuell också driver den här frågan. En positiv kommentar, men samtidigt något som visar att det finns en föreställning om att hbtq-arbetet enbart är kopplat till personliga erfarenheter.

Greenblatt (2011) anser att biblioteksservice, policyer och bibliotekets samlingar genomsyras av en heterosexism som många bibliotekarier aldrig ifrågasätter. Sett så kan det naturligtvis tolkas som mer anmärkningsvärt att en heterosexuell cis-person initierar ett hbtq-arbete, även om hbtq-arbete, som projektledaren säger, också kan ses som en rättighetsfråga, som gäller alla normer, inte bara fokuserat på kön och sexualitet. Utifrån bibliotekens lagliga ansvar ligger det i bibliotekariens uppdrag att arbeta inkluderande och det går inte att skylla på avsaknad av intresse eller kunskap. Projektledaren berättar att hen fått höra att vissa tycker att det här inte tillhör arbetsuppgifterna. Ur ett queerteoretiskt perspektiv och kopplat till Greenblatts påstående om att många bibliotekarier inte ifrågasätter heterosexismen kan det tolkas som att heteronormativiteten är stark på biblioteken och att bibliotekarier inte ser personer med normöverskridande sexualitet eller normbrytande könsuttryck som en prioriterad målgrupp.

Hbt-utbildaren menar att ett personligt intresse underlättar, men att de här frågorna egentligen handlar om att förhålla sig till lagar och policyer för att förebygga diskriminering. I grunden kan det ses som ett arbete som handlar om rättigheter och att jobba främjande på olika sätt.

Det är naturligtvis inte ett måste med ett personligt intresse utan mer för att få upp ögonen för hur saker och ting hänger ihop. Och just det med att det inte går att strunta i vissa rättigheter, eller vissa personers rättigheter, eller en grups rättigheter till förmån för någon annan grupp.

Hbt-utbildaren

Naturligtvis kan enskilda bibliotekariers personliga intresse också vara relevant, men att se det personliga intresset som en förutsättning är att bortse från det strukturella förtryck som hbtq-personer utsätts för. Att hbt-certifieringen behandlar det som en rättighetsfråga utifrån lagar och policyer kan bidra till att blicken lyfts och att hbtq-frågor på bibliotek blir en självklarhet för alla medarbetare. Lagar och styrdokument indikerar att det ingår i bibliotekariepersonalens arbetsuppgifter att arbeta inkluderande, och om biblioteket ska vara till för alla blir det, som projektledaren säger, närmast omöjligt att inte arbeta normkritiskt.

Öppna, välkomnande och inkluderande bibliotek för alla är inte något som kommer av sig själv, oavsett hur stort personalens personliga intresse är. Det är lätt att säga en sak och göra en annan, och här krävs både kunskap och verktyg för att komma vidare. Projektledaren lyfter att det är en kompetensfråga där kunskapen blir en förutsättning för att kunna leva upp till kravet på biblioteket att vara en demokratisk arena. Samtidigt erkänner projektledaren att hen har ett personligt intresse för de här frågorna, och även har studerat genusteori och läst en genuspedagogutbildning, något

som hen ser har betydelse. Det har varit viktigt att utifrån intresset för normkritiska frågor utbilda sig och tillgodogöra sig en ökad kunskap.

För det är ju inte så att man får [kunskap] bara för att man är intresserad. [...] Får man verktygen, och blir van att diskutera sådant här så blir det inte så [svårt]. Då kan man också inse att man kan göra fel. Man måste ju göra saker och det kan bli fel, man kan vara icke-inkluderande. Det kan man ju göra hela tiden, men har man kunskap om det så är det inte så farligt för då kan man lära sig av sina misstag. Eller man lär sig av andras och så kör man vidare.

Projektledaren

Att hbt-certifieringen är en kompetensutveckling trycker både hbt-utbildaren och projektledaren på. Genom en ökad kunskap om normer och hbtq skapas en mer inkluderande miljö för alla.

Detta med att vi ska vara öppna och välkomnande för alla. Det är ju något sådant som man gärna slänger ur sig och gärna vill tänka att det är det man gör, men ofta så blir det ju absolut inte per automatik tillgängligt och välkomnande för alla, utan det krävs ju viss eftertanke och väldigt mycket jobb. Och det handlar ju inte om att behandla alla lika utan att behandla alla utifrån var och ens förutsättningar. Det handlar ju så himla mycket om att se att vi alla har olika förutsättningar och att vi alla är lika i värde, men därmed inte sagt att man ska behandla alla lika.

Hbt-utbildaren

Den ökade kompetensen kan också göra frågorna mindre laddade, att prata om kön, sexualitet och genus kan bli känsligt och personligt och en fråga rätt eller fel åsikter.

Börjar man se det som att det är en kunskapsgrej, en kompetensgrej, då blir det inte så laddat. Annars blir det så känsligt [och personligt]: ”Jag känner”, ”Jag tycker inte att det är diskriminerande”, ”Man ska få vara olika”, ”Men tjejer är tjejer och killar är killar”. Men om det är en kunskapsgrej så blir det lättare att prata [om det].

Projektledaren

Genom att göra det till en kunskaps- och kompetensfråga går det att lyfta hbtq-arbetet från det personliga planet och kunna angripa den på ett mer strukturellt plan. Men att kompetensen ser olika ut inom en organisation kan orsaka problem, vilket också är en av anledningarna att alla på en arbetsplats måste delta i utbildningsdelen av hbt-certifieringsprocessen. Hallonbergens bibliotek är dock del av en större organisation där övriga bibliotek inte har deltagit på samma sätt i processen. Projektledaren nämner att det ibland är problematiskt att det bara är Hallonbergens bibliotek och inte hela Sundbybergs biblioteksorganisation som är hbt-certifierat. Eftersom de två folkbiblioteken jobbar så nära ihop, exempelvis har de en gemensam PR-grupp och gemensamt ansvar för barnverksamheten, så ser projektledaren att en gemensam certifiering hade varit en fördel, och hen hoppas att det andra biblioteket också kommer att certifieras. Att stadsbiblioteket inte deltog i processen berodde på praktiska anledningar, att biblioteket var stängt delar av året och att personalen var fullt upptagna i det stora arbete som en flytt till helt nya lokalen innebar. Det är dock inte omöjligt att även stadsbiblioteket, och kanske också skolbiblioteksverksamheten kommer certifieras. Redan satsar Sundbybergs stad på att försöka få fler kommunala verksamheter hbt-certifierade genom att satsa på hbtq-arbete i äldrevården.

Allt arbete som ses som sprunget ur enbart personligt intresse riskerar att bli reducerat till något som bara rör vissa få. Arbetet får många gånger inte samma auktoritet och

tas inte på lika stort allvar. Dessutom finns det risker med att en person kopplas väldigt starkt till en viss fråga. Dessa eldsjälarna kan vara oerhört kompetenta och drivna, men ju mer ansvar som läggs på en och samma person, desto mer sårbart blir arbetet. Pride Library som Cooper (2011) skriver om i sin masteruppsats tillkom på initiativ av en professor Miller. Professorn har i stor utsträckning bidragit till bibliotekets utveckling, både genom donationer och engagemang, och många ser Miller som en närmast nödvändig beståndsdel. Troligtvis skulle biblioteket kunna leva kvar även utan professor Miller, men det skulle också innebära förändringar till nackdel för bibliotekets fortsatta verksamhet. Att istället arbeta med en metod som hbt-certifiering, där hela personalgruppen involveras i arbetet, borgar för kunskapsspridning och en kontinuitet som inte försvinner bara för att eldsjälarna lämnar arbetsplatsen.

Bibliotekarier har ett stort ansvar för hur de behandlar hbtq-frågor, och kan hjälpa till med att skapa en ökad acceptans av hbtq i samhället i stort, inte bara på biblioteket. Men för att kunna agera på ett medvetet, tryggt och icke-dömande sätt kan det krävas att personalen rannsakar sig själv och sina fördomar (Schrader & Wells 2010). Projektledaren säger att biblioteket, för att vara angelägna, måste våga delta i samhällsdiskussionen och nämner som exempel debatten om Tintin och Lilla hjärtat som var väldigt aktuell under hösten 2012. Hen är förvånad över att det i biblioteksvärlden är få som diskuterar hudfärg och etnicitet öppet, men tror att det kan handla om en rädsla för att göra fel. Hen kan också känna den rädslan, exempelvis när hen träffar ungdomar på bibliotekets bloggträffar och de pratar om de här frågorna. Men att ha diskuterat mycket och fått kunskap ser hen som ett medel som skänker en trygghet och råder bot på rädslan och osäkerheten inför göra rätt eller fel.

Rubin och Froehlich (2011) frågar sig i vilken utsträckning det ingår i bibliotekarierollen att övervaka individuella besökare, och om bibliotekarier bör ingripa om de hör eller ser något som de inte tycker hör hemma på biblioteket. Projektledaren säger att hen ibland känner sig osäker på när det är accepterat att reagera på biblioteksbesökarnas åsikter och om det är tillåtet att säga till när hen hör något hen tycker är fel. Som exempel nämner hen samtal med ungdomar på biblioteket där de har uttryckt att det inte är naturligt med homosexualitet och att de inte hade velat se ett homosexuellt par pussas. Då har projektledaren markerat att hen inte tycker att det är okej att säga så samtidigt som hen har försökt att inte vara fördömande utan använda det som en ingång till ett fortsatt samtal. Det är dock alltid en balansgång, säger hen, att markera vad hen tycker och samtidigt inte "hugga" direkt utan få till det där samtalet som kan leda vidare.

Hbt-utbildaren har sett att det finns ett motstånd till att arbeta med hbtq-frågor, och att många ifrågasatte Hallonbergens satsning, på samma sätt som de märkt vid andra certifieringar.

Det är väl det här tänket, att alla inte ser varför. Vad är syftet och varför är det här ens aktuellt? Ibland möter man ju också argumentet "varför lyfta upp den här gruppen?" Bara att prata om det på det här sättet gör ju också att man stereotypiserar eller stämplar eller lyfter fram det här som att det vore [något avvikande]. Och visst kan det ju vara så, men då handlar det ju också om på vilket sätt man gör det.

Hbt-utbildaren

Projektledaren har också märkt av ifrågasättandet och hört en del kritiska röster som frågat sig varför bibliotek ska göra det här; vissa har gått så långt att de har sett det som en åsiktskolning av personalen. Men så här i efterhand kan projektledaren se att kritiken var ganska begränsad, även om den kunde vara kännbar när den kom. Hen poängterar också att det självklart kan finnas fler som är kritiska, men som inte vänder sig till biblioteket för att uttrycka sin kritik. Att den negativa kritiken inte hörs behöver inte betyda att den inte finns, det kan betyda att den uttrycks någon annanstans. Jämställdhetssamordnaren säger att responsen lätt kan bli snedvriden eftersom de som hen främst får respons från är andra som jobbar med jämställdhet och som redan på förhand är positivt inställda till projekt som hbt-certifiering. Här ser vi att risken finns att det blir en fråga för de redan insatta, de som redan är kunniga och intresserade och tycker att det är bra att det görs.

Projektledaren berättar att hen inte är helt säker på om alla besökare vet om att biblioteket har hbt-certifierats, och hen har funderat på hur de ska kunna nå ut med den informationen. Här kan besökarnas förförståelse spela roll, känner de exempelvis till regnbågsflaggan och dess symbolik kanske det är lättare att förstå, gör de det inte kan flaggornas intåg på biblioteket uppfattas som en rent estetisk förändring. Det är svårt att veta, men samtidigt är det viktigt att nå ut till så många som möjligt, i synnerhet eftersom syftet med en hbt-certifiering är att försöka arbeta inkluderande mot alla och inte bara vara en angelägenhet för några få. Det blir problematiskt om certifieringsprocessen blir för anonym och därför inte lyckas uppfylla sitt syfte. Om fler känner till hbt-certifieringen och vad den innebär kanske det skapas fler dialoger med besökarna, vilket i sin tur kan bidra till ökad förståelse och acceptans. Men å andra sidan kan det också ge upphov till en mer direkt kritik, vilket kan skapa ett behov av en strategi för att kunna möta kritiken.

Här ser projektledaren att tydliga strategier som arbetsgruppen utarbetat tillsammans är en hjälp och en trygghet. Schrader och Wells (2010, s. 103) slagkraftiga formulering ”policy is protection” kan tolkas som att strategier och policyer är ett skydd både för bibliotekarier och användare. De hbtq-riktlinjer som Hallonbergens bibliotek har arbetat fram innehåller både en teoretisk grund med förklaring av användbara begrepp och konkreta tips till personalen att använda i det dagliga arbetet. Det är en trygghet att ha ett dokument att luta sig mot, och också ytterligare ett sätt att göra en fråga mindre personlig. Det handlar inte om att den enskilda bibliotekarien agerar utifrån eget tyckande utan utifrån vad biblioteket gemensamt har kommit överens om. Samtidigt måste en sådan strategi ständigt omarbetas. Som projektledaren säger, den måste ”göras” hela tiden och praktiseras i verksamheten för att se vad som fungerar och hur den kan vidareutvecklas.

Projektledarens osäkerhet på när hen får reagera och säga ifrån kan tolkas som att bibliotekariens yrkesroll inte alltid är helt tydlig. Projektledaren har själv löst det genom att ibland gå ifrån bibliotekarirollen och säga ”personligen tänker jag så här” när det kommer till mer känsliga frågor. Hansson (1999, s. 247) skriver att bibliotekarieyrket bär en rad politiska och moraliska problem inom sig som bara kan hanteras om de synliggörs, lyfts fram och diskuteras. I ljuset av detta kan hbt-certifieringen ses som en metod att diskutera och synliggöra komplexa frågor och som inte bara rör hbtq utan också normer i ett övergripande perspektiv.

Är det varje enskild bibliotekaries ansvar att leva upp till det som står i lagarna, styrdokument och policyer eller är det biblioteket som organisation som ska axla det ansvaret? Hansson (1999, s. 120) skriver om folkbiblioteksförespråkarna Palmgren och Hjelmqvist som i de svenska folkbibliotekens barndom i början av 1900-talet diskuterade hur folkbiblioteket skulle representera vissa värden som står över politiska och ideologiska skillnader i samhället. Redan där fanns det en tanke om biblioteket som neutral plats. Och även om det neutrala många gånger främst handlar om att anpassa sig till de rådande normerna, och att också tystnad och passivitet är ett ställningstagande, precis som Schrader och Wells (2011) poängterar, har kanske tanken på det neutrala folkbiblioteket blivit en så inarbetad diskurs att det blir svårt för åsikter som kan uppfattas som alltför politiska att ta plats. Att projektledaren ibland känner att hen måste kliva ur yrkesrollen och förklara att det är hens personliga åsikter kan tyda på att tanken om åsiktneutralitet än idag lever kvar i bibliotekariemedvetandet. Samtidigt har folkbibliotekarier ett uppdrag som gör det omöjligt att bara se till personliga intressen. Som en del av en offentlig förvaltning ska bibliotekariernas åsikter spegla verksamheten och inte vara enbart personliga.

Hbt-certifieringen kan ses som en del i en utveckling där biblioteken tar en större och mer aktiv del i samhällsutvecklingen. I diskussionen om bibliotekens roll i ett framtida samhälle kan det även krävas att bibliotekens roll definieras och att bibliotekens sociala funktioner ses som en allt viktigare del. Om biblioteken inte endast *är* utan också *gör* kan kanske också deras och bibliotekariens status öka. Mehra och Braquet (2006) menar att biblioteken måste ta en mer aggressivt politiskt ställningstagande som anhängare av social rättvisa för att utöka sin traditionella roll som leverantörer av information och behållare av världens kunskap. Hallonbergen har fått mycket uppmärksamhet för sitt arbete, ett arbete som i hög grad har inneburit förändring. På så sätt kan de ses som en auktoritet i hur bibliotek kan arbeta med hbtq-frågor och denna auktoritet ger en status, inte bara inom biblioteksvärlden utan också i övriga samhället.

5.3.4 Sammanfattning

Hbt-certifieringsarbetet är en process som pågår under minst sex till åtta månader. Själva certifieringen består av en utbildningsdel och en del med fokus på internt arbete, och avslutas med ett webbaserat test. Det är dock viktigt att vara medveten om att det normkritiska inkluderingsarbetet aldrig blir färdigt utan är en ständigt pågående process. Hbt-certifikatet är giltigt i två år, men arbetet med dessa frågor måste fortsätta även under certifikatets giltighet. Genom att inkludera hbtq i verksamhetens policyer och styrdokument ges berättigande och säkras det fortsatta arbetet. Att arbeta med en hbt-certifiering är ett sätt för folkbibliotek att arbeta för att inkludera ett hbtq-perspektiv i verksamheten, men det finns även andra sätt. Det finns inga standardlösningar, utan även om det går att inspireras av andra måste varje bibliotek hitta en arbetsmetod som passar den egna verksamheten. Normkritiskt arbete är en kompetensfråga som handlar om att reflektera över bibliotekets verksamhet och skapa en medvetenhet om hur språk och agerande kan påverka. Även om fokus i hbt-certifieringsarbetet ligger på hbtq öppnar det också upp för ett vidare normkritiskt arbete som gynnar fler än bara hbtq-personer.

5.4 Hbtq-materialet i det digitala och fysiska rummet

För att synliggöra hbtq på bibliotek behövs en medveten strategi för hur material köps in och hanteras. Ett inkluderande bibliotek har en samling där många olika perspektiv är representerade, men det handlar inte bara om antalet titlar utan också vilken sorts material det är och hur det används. Det är också betydelsefullt hur materialet hanteras, både i det fysiska och det digitala biblioteksrummet.

5.4.1 Hbtq-material

Hbtq-materialet är ständigt närvarande på Hallonbergens bibliotek. Regnbågshyllans skyltdel är placerad så att många passerar den på väg till andra delar av biblioteket. Böckerna är dessutom placerade med framsidan utåt, vilket gör dem extra inbjudande. Även på andra ställen i biblioteket skyltas med hbtq-material intill böcker med andra teman.

Rent allmänt så finns det mycket boktips i hela biblioteket, inte bara hbtq-boktips. Även allmänt mycket infomaterial om hbtq på olika platser i biblioteket och inte bara där det finns tips om böcker eller filmer, till exempel finns i det lilla kaféet ett bord med foldrar och info om hbt-certifieringen. Infomaterial finns alltså på flera olika ställen i biblioteket och inte bara på de mest uppenbara som till exempel vid regnbågshyllan. Det är mest böcker med hbtq-tema som det tipsas om. Biblioteket har överhuvudtaget inte så mycket andra medier än böcker så det är inte specifikt för regnbågshyllan.

Fältanteckning från Hallonbergen

Det material som finns på biblioteken ska spegla den mångfald som finns i samhället, säger biblioteksutvecklingsledaren. Att biblioteken bör sträva efter ett material och tjänster som präglas av allsidighet är också något som preciseras i förslaget till ny bibliotekslag (Prop. 2012/13:147). I den nuvarande bibliotekslagen (1996:1596) saknas någon sådan skrivning, och det går att tolka att den föreslagna ändringen har tillkommit på grund av att det finns ett behov av att ytterligare skärpa kravet på ett varierat material. Biblioteken ska ha ett brett utbud av material, vilket innebär att de bör ha ett material som belyser olika erfarenheter. Det handlar om att inkludera olika berättelser och inte bara de som bekräftar normerna, även det som traditionellt sett har behandlats som avvikande måste få ta plats på biblioteken. Kanske är det till och med ännu viktigare att synliggöra det som bryter mot normen eftersom det många gånger har behandlats styvmoderligt i bibliotekens kunskapsorganisatoriska system (Hansson 1999; Olson 2001, 2002, 2009; Samuelsson 2008, 2009).

Det är lätt att sätta ett likhetstecken mellan hbtq och homosexuella när det i själva verket är ett samlingsbegrepp som innefattar så mycket mer än så, inte minst när det gäller ett ifrågasättande av köns- och sexualitetsdikotomier och identitetsfrågor i största allmänhet. Dessutom är det viktigt att komma ihåg att ingen människa är bara sitt kön eller sin sexualitet, säger både hbt-utbildaren och projektledaren. Även om du i ett visst sammanhang definierar dig som främst hbtq-person kanske det inte är i den rollen som du kommer till biblioteket, poängterar projektledaren. Hbtq-personer har lika skilda intressen och behov som heterosexuella och cis-personer, och istället för att fokusera på att försöka behandla hbtq-personer på ett speciellt sätt handlar det kanske istället mer om att försöka arbeta med sina egna förutfattade meningar. Även

om det är svårt så bör vi kanske låta bli att förutsätta att vi vet något om den person som står framför oss, säger biblioteksutvecklingsledaren.

Många artiklar diskuterar hbtq-personers specifika informationsbehov som något som skulle skilja sig från heterosexuella och cis-personers behov (se exempelvis Alexander & Miselis 2007; Hamer 2003; Rothbauer 2004). I diskussionen om hbtq-personers informationsbehov blir det lätt att tänka att hbtq-personer skulle vara en homogen grupp med enbart gemensamma intressen och erfarenheter, vilket är en kraftig förenkling. Howard (2010) tar exempelvis upp att även om bi- och homosexuella har det gemensamt att de kan möta samma slags diskriminering och kulturella utmaningar kan bisexuella riskera att drabbas av ett dubbelt utanförskap. Detta dubbla utanförskap beror på att sexualitet ofta delas upp i dikotomin homo- eller heterosexuella och att allt däremellan och därutöver ignoreras, vilket är just en av de saker som queerteorin ifrågasätter.

Men även om hbtq-personer är individer med skilda intressen och erfarenheter delar de som grupp erfarenheten av ett osynliggörande och utanförskap, vilket gör att det ändå kan vara möjligt att prata om hbtq-personers specifika informationsbehov. Det handlar inte om att alla hbtq-personer är likadana och är intresserade av samma saker, men det handlar om ett gemensamt behov av att kunna bli bekräftade i bibliotekets material. Många hbtq-personer vittnar om hur viktigt det är att de kan hitta sig själva i katalogen och på hyllorna (Martin & Murdock 2007, s. 16ff).

Alla människor vill ju få bekräftelse, och vilket identitet man än har så vill man ladda den med någonting positivt. Man vill ju bygga sin identitet eller utföra ett identitetsbyggande där man hittar positiva saker. Och befinner man sig utanför normen på något sätt så kan man ju definitivt behöva läsa och få andra berättelser som synliggör en själv och också laddar ens identitet med någonting positivt. Bara se att man inte är ensam och läsa om andra i samma situation. Så klart är det viktigt. Och då behöver ju det vara tillgängligt och uppmuntrat och synliggjort.

Hbt-utbildaren

Bibliotek ska vara till för alla och därför ska också alla kunna hitta sig själva på bibliotekens hyllor, men, som hbt-utbildaren säger, är det också relevant hur hbtq skildras. Det räcker inte att köpa in vilket hbtq-material som helst, det spelar också roll hur hbtq behandlats i böckerna. I Nordamerika har utgivningen av böcker med hbtq-tema ökat under de senaste decennierna, det är inte heller längre bara små specialförlag som ger ut hbtq-böcker utan även de stora förlagsjättarna inkluderar böcker med hbtq-tema i sin utgivning. Det har också skett en tematisk förändring där hbtq-temat inte nödvändigtvis måste skapa en dystopisk verklighet med olyckliga slut (Downey 2005). Problemtygda och negativa skildringar av hbtq-personers liv och öden har tidigare även präglat svenska hbtq-böcker, men under de senaste decennierna har både sexualitet- och könsidentitetsfrågor fått ta plats på ett mer positivt sätt (Parikas 2005). Hbtq väcker inte heller lika stor uppmärksamhet och en bok med hbtq-tema saluförs inte alltid som hbtq-bok utan som vilken bok som helst, även på de stora förlagen. Ett exempel är Rabén och Sjögren som sommaren 2012 gav ut tre ungdomsböcker med homosexuella karaktärer, där delar av handlingen kretsade kring detta, utan att det som lyftes fram som något exceptionellt.

Biblioteken bör eftersträva att hitta positiva hbtq-skildringar, men det är också viktigt att inkludera ett hbtq-perspektiv, inte bara i de svenska romanerna eller medicinsk facklitteratur, utan när det gäller alla materialtyper, för alla åldrar och på så många språk som möjligt (Downey 2005; Gough & Greenblatt 1992, 2011; Lupien 2007; Rauch 2011; Ritchie & McNeill 2011). Ambitionen att ha en bredd gäller inte enbart antalet titlar utan även form och innehåll. Här handlar det om att anpassa inköpen efter bibliotekens förutsättningar. Projektledaren poängterar att de prioriteringar de har gjort när det gäller inköp av hbtq-material utgår från hur de hanterar övrigt material. Hallonbergens bibliotek är ett förhållandevis litet bibliotek med ett bestånd som främst består av böcker och enbart ett begränsat utbud av exempelvis film och spel, vilket också har påverkat hur de har tänkt när de har köpt in hbtq-material. Samtidigt har hbt-certifieringsarbetet gjort att de har satsat extra på inköp av hbtq-material över huvud taget. De har köpt in fler filmer och mer facklitteratur än de kanske hade gjort i vanliga fall, eftersom de tycker att de som hbt-certifierat bibliotek bör ha ett bredare utbud av hbtq-material, berättar projektledaren. Hen säger också att de strävar efter att hitta material på andra språk och böcker till alla åldrar i den mån det är möjligt. När vi besökte Hallonbergen kunde vi se en bredd bland titlarna med hbtq-anknytning, både på regnbågshyllan och i övriga delar av biblioteket. Skyltat vid regnbågshyllan fanns böcker med anknytning till både h, b, t och q. Annika Ruth Perssons lesbiska ungdomsroman *Du och jag, Marie Curie*, antologin *Det är vår tur nu!* om transpersoner, sammanställd av Veronica Berg och Edvard Summanen, Kalle Holmqvists historiska skildring av bögparet Frans och Lars i *Frans och Lars: Kärlek och klasskamp på 1890-talet* och den queera poesisamlingen *Omslag* är bara några exempel.

Bibliotekens bildande funktion stöder tanken att biblioteken bör ge fler människor möjlighet att få kunskap om hbtq och hbtq-personer genom att tillhandahålla hbtq-material. Även om identifikation är en viktig faktor är det viktigt att komma ihåg att material med hbtq-tema inte är enbart till för hbtq-personer. Kunskap om hbtq, och bra tillgång till material kan vara relevant för såväl hbtq-personer som vänner och släktingar, forskare och studenter, personer som kommer i kontakt med hbtq-personer genom sitt yrke exempelvis inom vård och skola, eller till och med de som är emot homosexualitet. Du behöver inte identifiera dig som hbtq-person för att kunna uppskatta en berättelse om hbtq-personer, det kan finnas teman i hbtq-material som alla kan identifiera sig med oavsett sexuell läggning eller könsuttryck. Hbtq-material kan också fylla en underhållande funktion bara för att det råkar vara en bra bok, film eller annat. Martin och Murdock (2007, s. 49) uppmanar bibliotekspersonalen att ge hbtq-material även till dem som inte uttryckligen frågar efter det. Genom att synliggöra hbtq-material och inkludera det på samma villkor som övrigt material i bibliotekets verksamhet kan biblioteken bidra till vidgade vyer och ökad acceptans av hbtq även i ett större perspektiv. Det räcker inte bara att köpa in materialet, det måste användas också, vid bokprat, i tipslistor och så vidare. Hbt-utbildaren säger att de som till exempel håller bokprat för skolklasser aldrig kan veta exakt vilka de pratar till och att det är något som är viktigt att komma ihåg. Det går inte att veta vilka önskemål och behov just de eleverna har och därför behövs en bredd.

Det är jättebra att ha en bredd. Sen kan man ju naturligtvis välja vad det är man själv vill lyfta fram till exempel när man tar dit barngrupper. Där kan man ju verkligen göra strategiska val och

resonera kring det innan inom arbetsgruppen. Vad det är man vill lyfta fram och hur man vill prata och vilka möjligheter man vill presentera.

Hbt-utbildaren

På Hallonbergens bibliotek arbetar de aktivt med att låta hbtq-materialet ta plats i rummet, både på regnbågshyllan och på andra platser. I sina hbtq-riktlinjer lyfter de också att det är viktigt att vara vaksam på hur egna föreställningar kan påverka vårt agerande. Som exempel nämns att inte förutsätta att alla har eller vill ha heterosexuella relationer, vilket kan vara relevant att komma ihåg vid bokprat eller när det ska göras tipslistor med böcker om kärlek och relationer.

5.4.2 Medieplanering

I förordet till den handbok för ungdomsbibliotekarier som Martin och Murdock (2007) har sammanställt skriver författaren David Levithan att han och många författarkollegor som också skriver ungdomsböcker med hbtq-tema får många och långa tackbrev från sina läsare. Han anser dock att läsarna inte bara bör tacka författarna utan också ”the librarian who made the book visible to them, who decided that their story should be represented on the shelves” (Martin & Murdock 2007 s. X).

När biblioteken köper in sitt material sker alltid ett urval, oavsett det är genomtänkt eller slumpmässigt. Vissa bibliotek har uttalade riktlinjer kring vad de köper in eller inte, medan andra inte har lika tydliga strategier. Det kan finnas olika anledningar till varför ett visst material väljs in och varför ett annat väljs bort. Om det bor många i bibliotekets närområde som talar ett visst språk kan det motivera ökade inköp på just det språket, böcker av populära författare kanske köps in mer rutinmässigt, och vissa kan ha som policy att alltid köpa in allt som lämnas som inköpsförslag. Specialintressen hos någon i personalen kan göra att det satsas mer på en viss sorts material, och på samma sätt kan det bli mindre av material som ingen i personalen är insatt i. Samtidigt finns det också andra faktorer som påverkar vilket material som faktiskt hamnar i bibliotekens samlingar. Sociala normer och trender påverkar vilket material som skapas och säljs samt vilket material som sedan uppmärksammas i recensioner och liknande. De titlar som presenteras på ett positivt sätt, i exempelvis branschtidningar eller på teve, tar sig troligtvis många gånger lättare in på biblioteken, inte minst eftersom att den ökade exponeringen ökar chansen att materialet efterfrågas av låntagare.

Rädslan för att vissa låntagare ska bli provocerade av att biblioteket köper in böcker med hbtq-tema kommer upp i många av de artiklar om hbtq-arbete på bibliotek som utgår från en nordamerikansk kontext. Det finns också en rädsla för att biblioteken ska anklagas för att förespråka homosexualitet på ett sådant sätt att det skulle leda till att fler skulle bli homosexuella (Alexander & Miselis 2007; Curry 2007; Gough & Greenblatt 1992, 2011; Schrader & Wells 2011). Det händer att det i Sverige skapas debatt kring enskilda titlars lämplighet, men det är inte alls lika utbrett att böcker blir bannlysta eller ifrågasatta på samma sätt som det verkar vara i vissa andra länder. I

USA är till exempel både *banned books* och *challenged books* vedertagna begrepp och något som biblioteken måste hantera i sitt vardagliga arbete.⁴

Även om inte homosexualitet toppar listan på angivna skäl till att böcker ifrågasätts har det historiskt sett inte varit ovanligt att hbtq-böcker drabbas av olika former av censur. Barn- och ungdomsböcker med hbtq-tema är särskilt utsatta då det finns en utbredd åsikt att barn bör skyddas från den sortens tematik. Det är inte heller ovanligt att böcker med hbtq-tema anmäls av andra skäl än just deras hbtq-innehåll, som någon slags dimridå eftersom den som anmäler då inte behöver riskera att uppfattas som homofobisk (Burke 2007; Martin & Murdock 2007, s. 70f; Reiman & Greenblatt 2011). Många artikelförfattare poängterar det absurda i att bibliotekens inköp av hbtq-material blir så ifrågasatt när ingen anklagar bibliotek för att förespråka mord trots att var och varannan av bibliotekens många deckare handlar om det (Gough & Greenblatt 1992; Martin & Murdock 2007). Att bibliotek har material med hbtq-tema skapar inte fler homosexuella låntagare, poängterar såväl Gough och Greenblatt (2011) som Martin och Murdock (2007), det visar bara att biblioteket erkänner att det finns ett behov av de berättelserna.

Martin och Murdock (2007) menar att en så balanserad och bred samling som möjligt är det bästa sättet att skapa tillgängliga samlingar, och att en tydlig inköpsstrategi är viktig för att nå dit. En bra medieplan är också ett bra underlag för de i personalen som har hand om inköpen. En bibliotekarie behöver inte ha någon personlig erfarenhet av hbtq-frågor för att kunna köpa in bra material med hbtq-tema, utan det handlar mer om att kunna göra relevanta bedömningar av vilket material som är lämpligt för det egna biblioteket. Det går till exempel att titta på cirkulationstal, även om det bara berättar hur det material som redan finns i bibliotekets bestånd används och bara ger en sida av vad låntagarna skulle kunna vara intresserade av. Som komplement till statistik kan det därför vara relevant att faktiskt fråga biblioteksbesökarna vad de vill ha och arbeta aktivt med att uppmuntra dem att lämna inköpsförslag eller kanske fokusgrupper om det finns möjlighet till det. Det är också användbart att ta hjälp av tipslistor som andra sammanställer, både distributörer och andra bibliotek (Martin & Murdock 2007, s. 67; Ritchie & McNeill 2010). Att ta hjälp av varandra är något som projektledaren också framhåller och hen berättar att Regnbågsbiblioteket i Umeå har fungerat som en inspirationskälla för inköp av material. Att faktiskt använda andras kunskap och sen anpassa det urvalet efter sina egna behov, ser hen som den bästa strategin.

Jag tittade på Regnbågsbiblioteket i Umeå när vi började med det här. [...] Jag har ju träffat han i Umeå, som drev projektet med Regnbågsbiblioteket, på hbtq-nätverket och man förstår ju också när man läser om dem att de har lagt ner ett stort arbete. Och då är det ju dumt att jag börjar gå runt och omvärldsbevaka vilken litteratur som skulle kunna finnas på en regnbågshylla istället för att gå och söka upp den som de har valt ut en gång och titta på det och sen ta lite andra influenser också förstås.

Projektledaren

⁴ För att en bok ska räknas som *challenged* krävs att en formell, skriftlig anmälan skickats eller lämnats in. Det kan vara en långdragen och byråkratisk process och många gånger är det bara de mest hängivna anmälarna som orkar fullfölja processen. *Banned books* är de böcker som faktiskt plockas bort från biblioteken efter att de anmälts. För mer information se <<http://www.ala.org/advocacy/banned/aboutbannedbooks>>.

En bra medieplan är ett hjälpmedel för att motivera vilket material som finns på biblioteket, men projektledaren framhäver att det samtidigt inte är någon patentrösning. Medieplanen kan fungera som ett verktyg och en utgångspunkt för att faktiskt diskutera urvalskriterier och hitta en gemensam strategi. ”Det är viktigt att diskutera frågorna så man har något svar när låntagarna kommer”, säger hen. En bra medieplan ger bra argument att bemöta kritik kring eventuella titlar och för att inte göra urvalet till en personlig fråga (Martin & Murdock 2007, s. 65f).

5.4.3 Den digitala kunskapsorganisationen

Att påstå att klassificeringssystem inte är neutrala är knappast något som ses som speciellt kontroversiellt idag. Det är inte heller speciellt uppseendeväckande att påstå att det är rådande samhällsnormer som styr systemens utformning. Olson (2009) beskriver hur det redan på 1970-talet uppmärksammades att både den då aktuella och tidigare versioner av DDK var påverkade av kulturell och social bias. Detta blev tydligt bland annat i hur det europeiska fortfarande var norm i de kategorier som rörde länder som hade varit koloniserade, men som inte längre var det, och att kristendomen tog långt mer plats än övriga religioner sammanlagt. Det fanns också en tydlig manlig norm (Olson 2001, 2002, 2009). Vid samma tidpunkt uppmärksammades dessutom problem kring hur homosexualitet hanterades i den 19:e versionen av DDK, ett problem som kvarstår även i aktuella versioner. Olson (2009) beskriver att homosexuella personer i första hand karaktäriseras enbart utifrån deras sexuella läggning och inte utifrån några andra kriterier. Hbtq-ämnet ghettoiseras och isoleras under en enda rubrik, istället för att integreras och inkluderas i hela systemet, ett problem som är karaktäristiskt för ämnen på den nedre delen av den hierarkiska stegen (Olson 2001, 2009).

Kulturella och sociala strukturer, som till exempel den manliga normen, är något som också har format det svenska SAB-systemet visar både Hansson (1999) och Samuelsson (2008, 2009). SAB har länge varit det rådande klassifikationssystemet på svenska bibliotek, och även om det har beslutats om en övergång till DDK är det främst forskningsbibliotek som har påbörjat denna process. SAB präglar fortfarande till stor del kunskapsorganisationen på de svenska folkbiblioteken (Svensk Biblioteksförening 2008, 2010). Att SAB så tydligt är påverkat av rådande samhällsnormer får naturligtvis konsekvenser. Samuelsson (2008) beskriver till exempel hur problematiskt det kan vara att hitta feministiskt material på biblioteken. Eftersom materialet inte stämmer överens med normen är det mer svåränpassat till de kunskapsorganisatoriska system som används, i synnerhet eftersom materialet också sällan är monodisciplinärt och systemen har svårt att hantera den bredden. Samuelsson menar att det krävs mer av de användare som söker efter feministiskt material och det behövs andra sökstrategier som bygger på att användaren har en förståelse för hur materialet beskrivs i systemet (Samuelsson 2008, s. 211). Det känns inte orimligt att dra slutsatsen att samma sak gäller för även annat material som avviker mot normen, till exempel hbtq-material.

Med tanke på det ökade utbudet av hbtq-material på marknaden är det troligtvis många bibliotek som redan har många titlar i sitt bestånd. Martin och Murdock (2007) menar att det kan vara en bra början att börja att inventera det hbtq-material som finns i en bibliotekssamling, men att detta många gånger försvåras av att

materialet är svårt att hitta. Library of Congress Subject headings (LCSH) används på många bibliotek över hela världen, även om den har sitt ursprung på Library of Congress i USA. Martin och Murdock (2007) poängterar att LCSH är ouppdaterad och i vissa fall till och med felaktig när det gäller ämnesord kopplade till hbtq (Martin & Murdock 2007, s. 55).

Greenblatt (2010b) poängterar att den utvecklade söktekniken som möjliggör nyckelords- och fulltextsökning i större utsträckning gör det möjligt att ifrågasätta om det finns ett lika stort behov för kontrollerade vokabulärer, men instämmer samtidigt i att ämnesordlistorna måste utvecklas. Precis som många andra folkbibliotek köper Bibliotek Sundbyberg färdiga katalogposter från BTJ och hbt-certifieringsarbetet har ännu inte lett till några egna anpassningar av dessa. Lokala ämnesord används generellt sett sällan inom kommunen, det finns helt enkelt inte tid och resurser till det. I enstaka fall har lokala ämnesord lagts till, till exempel ”genus” och ”normer” till hyllan med bilderböcker för samtal. Tanken är att gå vidare och arbeta mer med att tillgängliggöra bibliotekets resurser utifrån ett hbtq-perspektiv. Det är därför inte omöjligt att det kommer arbetas mer med katalogen och lokala ämnesord, även om det ännu inte finns några konkreta planer, uppger en bibliotekarie på Hallonbergens bibliotek.

När vi genomförde den digitala delen av vår materiella studie valde vi ut 20 titlar från en tipslista på Umeås digitala regnbågsbibliotek och tittade på vilka ämnesord som användes (se bilaga 6). Av de 20 titlarna var det 17 som fanns i beståndet på antingen Signalfabriken eller Hallonbergens bibliotek. Två av dessa titlar saknade helt ämnesord, och de två filmer som var med på listan hade enbart genererelaterade ämnesord. Bland övriga titlar var det fem stycken som hade ämnesord med hbtq-anknytning och sex stycken som inte hade det. De hbtq-ämnesord som användes var ”homosexualitet” (2), ”homosexuell kärlek”, ”lesbisk kärlek” (2) samt ”regnbågshylla” (3). Det fanns också två titlar som hade ämnesord som skulle kunna tolkas ha hbtq-koppling, men där det inte var helt givet. De ämnesord som användes i dessa fall var ”partnerskap” och ”dubbelliv”. När vi tittade i katalogen kunde vi också se fler hbtq-ämnesord som till exempel ”HBT”, ”transpersoner”, ”bisexualitet” och ”gaykultur”. Däremot var det inte möjligt att söka på heterosexuallitet som ämnesord, vilket bekräftar Hansson (1999), Olson (2001, 2002, 2009) och Samuelssons (2008, 2009) diskussioner kring att normen blir osynlig. Det antas inte finnas något behov av att märka ut heterosexualliteten eftersom den tas för given.

Det är naturligtvis svårt att dra några generella slutsatser kring Bibliotek Sundbybergs katalog utifrån ett så begränsat material som det vi har samlat in, men även vår sökning visar att det kan vara svårt att hitta hbtq-material genom att använda ämnesordssökning. De flesta av de titlar som vi sökte efter hade vi inte kunnat hitta bara genom att använda hbtq-relaterade ämnesord, även om de har ett hbtq-innehåll, vilket skulle kunna ses som en bekräftelse på att även de svenska ämnesordlistorna har problem att hantera hbtq-material. Bibliotek Sundbyberg har inte lagt till några egna hbtq-relaterade ämnesord, utan de ämnesord som används är de som följer med den färdiga posten. Det enda undantaget är ämnesordet ”regnbågshylla”, som var ett försök att förenkla sökningen i det digitala regnbågsbiblioteket. Eftersom detta inte gick att lösa rent tekniskt lades försöket ner, vilket är förklaringen till att inte alla böcker som fysiskt är placerade på regnbågshyllan är märkta med detta ämnesord.

Bibliotek Sundbybergs publika webbkatalog bygger på den typ av standardmodell som återfinns på många svenska folkbibliotek. Webblösningens grundstruktur styr delvis vad det enskilda biblioteket har möjlighet att påverka. Det är till exempel ännu inte tekniskt möjligt att göra en sökruta där det går att söka bara böcker som är placerade på regnbågshyllan, men det finns möjlighet för biblioteket att integrera egna ämnesord. Det är också möjligt för användare att skapa egna konton på webben och på så sätt interagera genom att betygsätta material och ange egna nyckelord. Detta sätt att involvera användarna verkar vara något som blir allt vanligare, även om det kanske ännu inte används i någon större utsträckning; av de titlar som vi tittade på i Hallonbergens katalog var det ingen som hade nyckelord tillagda av användare.

Att involvera användare kan annars vara ett sätt att göra ämnesordlistor mer användarvänliga eftersom användarna själva blir involverade i processen (Greenblatt 2011b; Ornelas 2011). Folksonomier, som till exempel användargenererade nyckelord, ger makten till användarna och har den fördelen att de innehåller de ord som faktiskt används. Nackdelen är att det kan bli ett överflöd av information, och om det inte finns någon kontrollfunktion kan det bli ostrukturerat och till och med fel. Folksonomier är heller ingen garanti för att det normavvikande, exempelvis, hbtq synliggörs, åtminstone inte på ett bra sätt, även om de kan bidra till att förändra de normer som finns i kontrollerade vokabulärer (Greenblatt 2011b; Olson 2009; Ornelas 2011). Greenblatt (2010b) poängterar också att väl fungerande kontrollerade vokabulärer hjälper till att göra sökningar mer effektiva och precisa eftersom de länkar samman synonymer och begrepp som liknar varandra. Problemet är egentligen inte formen, utan snarare att vokabulärerna inte alltid utvecklas och uppdateras i samma takt som de begrepp som används till vardags. Ett annat problem är också att de som gör katalogposterna kanske inte alltid har kunskap om de ämnen de katalogiserar, vilket bland annat Samuelsson (2008, 2009) lyfter fram. Här behövs mer kunskap och en gemensam vilja att utveckla ordlistorna och skapa bra verktyg för att använda dem, i synnerhet hos de företag som tillhandahåller katalogposter så att det blir rätt redan från början och bibliotekspersonalen behöver lägga mindre tid på att komplettera och korrigera.

5.4.4 Den fysiska kunskapsorganisationen

Ju större samling ett bibliotek har, desto större blir också behovet av att dela upp den i mindre delar för att underlätta för besökarna att hitta det de söker. Det är en balans att skapa kategorier som varken är för små eller för stora och samtidigt tydliga och välbalanserade (Saarti 1997; Viktorsson 2009; Weinberger 2007). Fysiska ting, som till exempel böcker, kan bara befinna sig på en plats vid ett specifikt tillfälle. Om böckerna finns i ett enda exemplar på biblioteket, går de bara att finna på ett ställe, det vill säga de går endast att hitta utifrån ett sökkriterium och det är därför viktigt att de kategoriseras på ett sätt som skapar bra förutsättningar för detta (Bowker & Star 1999, s. 10f; Rowley & Farrow 2000, s. 339; Weinberger 2007, s. 70).

En undersökning från 2009 som BTJ genomförde visade att de flesta av de bibliotek som ingick i undersökningen inte enbart använder SAB-systemet för hylluppställning, utan avviker från det i form av tema- eller genrebrytningar. Dessa så kallade alternativa hylluppställningar styrs av lokala behov och förutsättningar (Viktorsson 2009). Att frångå SAB:s kategorier är ett sätt att underlätta för användarna genom att

utgå mer från hur de använder materialet (Svensk Biblioteks förening 2008). På Hallonbergens bibliotek är alla böcker placerade enligt teman och kategorier som bara delvis följer SAB-systemet. Böckerna är fortfarande märkta med SAB-koder, både fysiskt och i katalogen, men på de olika hyllorna kan böcker med olika klassificeringskoder finnas, till exempel finns både böcker med klassificering Ppd (Teknisk hygien, vatten och avlopp, värmeförsörjning m.m.), Qgb (Fiske), Uba (Meteorologi) och Uhc (Föroreningsfrågor) på miljö-hyllan Skönlitteraturen är uppdelad efter ålder där vuxenböcker står för sig och barn- och ungdomsböcker är uppdelade i en hylla för ungdomsböcker (uHc), en för kapitelböcker (Hcf och Hcg) samt en separat bilderboksavdelning (Hcf). Även bland skönlitteraturen finns ytterligare utbrytningar efter bland annat teman, exempelvis deckare och fantasy. På barnavdelningen är utbrytningarna samlade på samma ställe och det blir ingen kill- och tjejavdelning utan de traditionellt mer så kallat tjejiga hästböckerna står intill de mer traditionellt så kallat killiga fantasyböckerna.

Det är självklart bra om ett bibliotek har mycket hbtq-material, men hur det hanteras är också viktigt. Även placeringen av ett material signalerar något, undagömt material kan till exempel signalera att det är något att skämmas över. Tillgänglighet och synliggörande är två viktiga faktorer att tänka på här: går det att hitta materialet och får det ta plats i rummet? På Hallonbergens bibliotek är hbtq närvarande i rummet bland annat genom att det finns många hbtq-titlar, material om hbt-certifieringen och folder från RFSL. Materialet är dessutom utspritt över hela biblioteket och inte enbart placerat vid regnbågshyllan. Även hbtq-böcker går att hitta på flera ställen i biblioteket, både i regnbågshyllan och på övriga hyllor. Intill hbt-certifikatet på den del av regnbågshyllan som är skylthylla finns en variation av hbtq-material, exempelvis Dodo Parikas *HBT speglar i litteraturen*, tidskriften *Kom Ut* och Brian Whitakers *Onämbar kärlek: att leva som gay i Mellanöstern*, både på svenska och arabiska. På vuxenavdelningen står David Levithans *Liten parlör för älskande*, en kärleksroman där personernas kön aldrig avslöjas, intill Karl Ove Knausgårds *Min kamp*. En regnbågsrandig bok om kampen mot homofobin står väl synlig bredvid den feministiska klassikern *Under det rosa täcket* på genus-hyllan. I de hbtq-riktlinjer som Hallonbergens bibliotek har arbetat fram står att de kontinuerligt ska arbeta för att synliggöra hbtq, att skylta med hbtq-material är ett konkret sätt att omsätta denna del av policyn i praktiken.

De stora regnbågsflaggorna syns tydligt redan genom fönstren, innan vi ens kommer in på biblioteket, men även om de är i ögonenfallande smälter de också in i den också i övrigt färgglada miljön och sticker inte ut som något annorlunda. Hbt-utbildaren säger att regnbågsflaggan signalerar något till både de personer som kanske inte själva identifierar sig som hbtq-personer och de som gör det. Regnbågsflaggan synliggör att biblioteket har valt att arbeta med hbtq-frågor och kan göra människor positivt inställda till verksamheten, men projektledaren berättar att det inte är självklart att alla gör kopplingen mellan regnbågsflaggan och hbtq-arbete.

En gång satt jag och ritade med några barn och då började de rita regnbågsflaggor och de hade ju ingen aning om vad flaggorna stod för, men [...] då kunde vi börja prata om det. Men också vuxna jag har pratat med säger: ”Ja, regnbågar, det står nånting för pride, va?” Och vad är det? Stolthet. Det är en otroligt bra ingång att prata om de här frågorna.

Projektledaren

För den som kopplar samman regnbågsflaggorna med hbtq kan de signalera att det här är en verksamhet som låter hbtq ta plats, men det känns samtidigt möjligt att de som saknar den förförståelsen kan uppfatta dem endast som dekoration. Hbtq synliggörs på samma gång som det integreras i den övriga miljön.

I sin masteruppsats beskriver Cooper (2011) hbtq-biblioteket Pride Library. Biblioteket är fysiskt en del av Weldon-biblioteket på universitet i kanadensiska West Ontario, men verksamheten är delvis fristående. Cooper konstaterar att materialet på Pride Library inte bara är informationsbehållare utan också estetiska och symboliska artefakter. Alla böcker måste försees med ett regnbågsklistermärke innan de sätts upp på hyllan för att se till att bibliotekets, till stor del unika material, inte hamnar bland Weldon-bibliotekets övriga bestånd. Regnbågsmärkningen gör också att böckerna – och biblioteket – blir en del av en större regnbågs- och hbtq-rörelse samtidigt som märkningen dessutom har ett estetiskt värde och är en del av bibliotekets estetiska strategi. Det är inte bara bibliotekets material som skiljer sig från övrigt bestånd, lokalerna utmärker sig också när det gäller dekorationer vars bjärta och galna färgsättning verkligen befäster det udda (Cooper 2011, s. 34f, 43ff, 51f, 101f).

Hallonbergens bibliotek har inte samma behov som Pride Library av att särskilja materialet på regnbågshyllan från det övriga beståndet. Där Pride Library har gjort det till ett estetiskt och symboliskt ställningstagande har Hallonbergen istället valt att inte märka ut hbtq-materialet med exempelvis regnbågsklistermärken. Utvändigt ser hbtq-böckerna ut som vilken annan bok som helst, det är bara inuti böckerna som det står ”regnbågshylla”, ett sätt att underlätta för personalen så att böckerna hamnar på rätt plats. Projektledaren förklarar att de medvetet har valt att inte regnbågsmärka hbtq-böckerna för att det ska vara möjligt att låna och läsa böckerna utan att riskera att känna sig utpekad.

Det är ju inte så lätt att gå till den hyllan och låna en bok. Det är kanske någon slags motstånd [...] och ett problem att man inte vill ”outa” att man vill läsa och leta efter sådana böcker, men då kan man ju gå in i vår katalog eller så och hitta en sådan bok och gå till en vanlig hylla och hitta den.

Projektledaren

Det finns poänger både med att tydligt märka hbtq-materialet och att inte göra det. Märkningen synliggör materialet och sänder positiva signaler om att det är något som får ta plats. Å andra sidan särskiljs det som något annorlunda och det kan också hindra låntagare från att låna materialet eftersom de är rädda att bli utpekade eller helt enkelt utgår från att det materialet inte innehåller något som intresserar dem. Samma diskussion kan föras när det gäller valet att ha en särskild regnbågshylla eller inte. Hansson (1999) menar att ”[s]ärbehandlandet av vissa fenomen eller grupper i samhället kan generellt verka distansnerande eller repressivt och därigenom befästa en normalitet, men det kan även fungera synliggörande och därigenom underlätta en emanciperande gestaltning i texten” (Hansson 1999, s. 185). Ghettoisering och utbrytningar kan förstärka det annorlunda och göra att det bara är de som aktivt söker sig till de hyllorna som hittar det material som finns där (Olson 2002, s. 190). Om materialet istället diasporiseras, sprids ut på flera platser, kan det nå användare av en slump, speciellt de som browsar bland hyllorna och inte bara letar efter specifikt

material. Diasporiseringen kan få dem som aldrig skulle söka upp en regnbågshylla att hitta hbtq-material.

Hansson skriver vidare att ”särskiljandet av olika alternativa företeelser i systemet kan läsas på två sätt. Dels som bekräftande en rådande ideologisk ordning, dels som emanciperande genom synliggörandet av olika alternativ till denna.” (Hansson 1999, s. 209). Även om det kan bli ett bevästande av hbtq som något annorlunda när hbtq-material ghettoiseras på en regnbågshylla är det också ett sätt att signalera att det här är viktigt. Projektledaren berättar att det inte var självklart att de skulle göra en regnbågshylla i Hallonbergen. Hen säger att det kändes problematiskt att lyfta ut hbtq-materialet eftersom det på något sätt befäste det som något avvikande, något som inte hörde hemma på de vanliga hyllorna. Men till slut blev det synliggörandet som de tog fasta på; att hbtq-frågor och hbtq-personer historiskt sett blivit osynliggjorda och att en regnbågshylla är ett sätt att synliggöra och säga att det är viktigt. Det blev en regnbågshylla, åtminstone för ett tag. Projektledaren poängterar att arbetet med regnbågshyllan inte är färdigt, lika lite som andra hyllor i ett bibliotek någonsin blir färdiga. Hen kan inte ens säga att det är säkert att hyllan kommer vara kvar. Det är fortfarande en process och fungerar det inte är det bara att försöka hitta en annan lösning.

Eftersom Hallonbergens bibliotek till ytan är relativt litet känns inte gränserna mellan de olika avdelningarna så skarpa, biblioteket är mycket mer en helhet än flera separata avdelningar. Den öppna miljön bidrar till att det inte är långt mellan avdelningarna och de flyter närmast in i varandra, vilket kan tänkas underlätta för en utbrytning som en regnbågshylla. På Hallonbergens bibliotek är det aldrig långt till regnbågshyllan samtidigt som det aldrig är långt till resten av hyllorna heller. På ett bibliotek som är större till ytan kan detta bli ett problem då avståndet mellan de olika avdelningarna är större, gränserna mellan avdelningarna kan också vara mer uttalade. Placeringen av en regnbågshylla kan på ett större bibliotek kräva mer planering och tankeverksamhet än på ett mindre. Ska den placeras vid skönlitteraturen eller vid facklitteraturen, eller någon helt annanstans? Var ska hyllan placeras för att å ena sidan vara synlig och å andra sidan inte särskiljas alltför mycket från övrigt material? Risken finns att regnbågshyllan och dess material, vid en olycklig placering, blir lika osynligt som innan eller kanske till och med ännu osynligare. Viktigt blir att få en naturlig koppling till bibliotekets övriga material för att undvika att skapa ett ghetto som blir alltför särskilt.

På ett större bibliotek kan regnbågshyllans egenskap av ghetto förstärkas, det kan bli mer ghettoiserat och isolerat än på ett mindre bibliotek där avståndet till övrigt material inte är så stort. Hallonbergens regnbågshylla är ett ghetto, men på grund av de små avstånden i biblioteket blir den inte isolerad och skild från det övriga materialet, tvärtom är regnbågshyllan snarare alltid närvarande och synlig. Att Hallonbergens bibliotek redan tidigare har arbetat med tema-hyllor och utbrytningar gör också att regnbågshyllan smälter in. Den är bara en utbrytning bland flera andra. Hbtq-materialet får dessutom också ta plats även utanför regnbågshyllan. Hallonbergen har valt att ha dubbla uppsättningar av allt hbtq-material, alltså ett exemplar på regnbågshyllan och ett exemplar med en annan placering. På så sätt finns det fortfarande en diaspora av hbtq-material bland Hallonbergens bestånd.

Hbt-utbildaren säger att hbtq-material bör hanteras som bibliotekets övriga material. Hbtq-materialet kan lyftas fram på samma sätt som när biblioteket skyltar med sina nyheter eller andra ämnesområden, och sen kan materialet sorteras in bland andra böcker i samma genre.

Jag kan väl tänka att en kombination av dem båda kan vara det bästa. Att dels lyfta fram. På ett sätt är det ju samma metod som att skylta med sina nyheter eller vilka andra ämnesområden som man för tillfället vill lyfta fram. [...] Sen kan man väl önska att de här titlarna också kan sorteras in på andra hyllor eller [bland] andra böcker i samma genre [så att] man också kan hitta dem på andra ställen. På ett sätt så blir det mer tillgängligt när man gör en särskild hylla, men det kan ju också avskräcka andra, som gärna kanske ville låna någon av de här titlarna, men inte vågar eller vill gå fram till en regnbågshylla när andra ser.

Hbt-utbildaren

Regnbågshyllan kan vara problematisk av den anledning att den kan avskräcka människor från att gå dit och ta del av materialet, till exempel för att de är rädda någon annan ska se dem. Att låntagare ska känna sig trygga är en tillgänglighetsfråga som är viktig att tänka på. Då hbtq-personer idag fortfarande är drabbade av ett socialt stigma och det inte är självklart att alla hbtq-personer vågar vara öppna är det viktigt att skapa möjligheter att få tillgång till hbtq-materialet utan att den som lånar ska behöva känna sig utpekad.

Curry (2000) tar upp problemet med hbtq-material som vandaliseras eller stjäls. Detta gör att en del bibliotek väljer att ha, åtminstone det mest utsatta, materialet bakom disken. De som vill låna måste alltså göra det via personalen, vilket många kan uppfatta som besvärande eftersom de känner sig utpekade (Gough & Greenblatt 1992; Waldman 2011). När låntagarna kan hitta sitt material på hyllan och själv låna det i utlåningsautomater får de tillgång till material som de annars kanske inte hade vågat låna med sig (Downey 2005; Hamer 2003; Mathson & Hancks 2008). Materialet ska gå att hitta och inte vara undangömt, men den som inte vill skylta med att den letar efter det ska inte behöva göra det. Det blir en balansgång mellan diskretion och synliggörande, mellan avskilt och hemligt. Det blir också en balansgång mellan ghetto och diaspora, där ghettot kan sägas lyfta upp materialet medan diasporan låter det hålla sig mer i bakgrunden. Det finns för- och nackdelar med båda tillvägagångssätten, men Hallonbergen har valt att i högre utsträckning fokusera på ghettot, just för att ghettot i egenskap av en samlad enhet får en större synlighet och tar upp mer plats i anspråk.

Regnbågshyllan i Hallonbergen är egentligen två hyllor där det är mer fokus på synliggörande på den ena medan den andra är mer diskret. Den centralt placerade skylthyllan där det står ”Regnbågshylla” med stora bokstäver och där hbt-certifikatet hänger är lätt att upptäcka. Det är där de stora regnbågsflaggorna hänger och det är svårt att missa att den finns. Samtidigt smälter det regnbågsfärgade in i bibliotekets övriga färgglada miljö. Hyllan är tydligt framträdande, men ändå integrerad i bibliotekets estetiska profil, vilket kan fungera avdramatiserande; hbtq får ta plats alltså kan det inte vara farligt. Den andra hyllan, där större del av materialet finns, är inte alls lika framträdande. Den är av samma modell som bibliotekets övriga hyllor och är placerad lite vid sidan av den andra. Projektledaren berättar att tanken var att låntagarna ska kunna gå dit utan att synas om de inte vill det. ”Vi kanske kommer

flytta den ännu mer bakom, så att man kan gå lite undan”, säger hen. Hen lyfter också fram att regnbågshyllan också finns på webben så att de som inte vågar gå till hyllan kan hitta material via katalogen, och, om det är skönlitteratur, gå till en av de vanliga hyllorna för att hämta det.

De skönlitterära böcker som finns på Hallonbergens regnbågshylla har dubbel placering som möjliggör detta. Det finns alltså ett exemplar på regnbågshyllan och ett annat bland det övriga beståndet. När det gäller facklitteraturen finns det i regel bara det exemplar som finns på regnbågshyllan, vilket projektledaren förklarar med att bibliotekets faktaboksbestånd inte är så omfattande ens när det gäller andra ämnen. Hade vi varit ett större bibliotek hade vi kanske köpt in två även av facklitteraturen, säger projektledaren. Men hbtq-relaterad facklitteratur finns, precis som skönlitteraturen, även på andra platser i biblioteket och inte bara på regnbågshyllan. Genom att inkludera hbtq-material i det vanliga beståndet och skylta med det på olika platser skapas möjligheten att även de som inte aktivt letar efter det ska hitta det och kanske även upptäcka att det är något som angår dem. Blandningen av material i skyltningen verkar också avdramatiserande. Låntagarna kan gå till de mer neutrala skyltpunkterna och behöver inte gå till regnbågshyllan om de är obekväma med det. Här blir diasporan en fördel då den kan hjälpa vissa låntagare att hitta material som de kanske inte hade tittat på om det stod på regnbågshyllan. Samtidigt kan material i diasporan behöva extra hjälp, till exempel genom skyltning, för att nå låntagarna. Risken är annars stor att det diasporiserade materialet blir otillgängligt och försvinner bland det övriga materialet.

5.4.5 Sammanfattning

Folkbibliotek bör sträva efter ett brett utbud av material för att kunna uppnå sitt uppdrag att vara till för alla. Utgivningen av hbtq-material har ökat under de senaste decennierna, men för att säkra att materialet inkluderas i bibliotekens samlingar krävs en medveten medieplanering. Det är också viktigt att strategiskt arbeta med hur materialet hanteras både i det digitala och fysiska biblioteksrummet. Undersökningar visar att de kunskapsorganisatoriska system som ofta används på biblioteken är starkt påverkade av samhällsliga normer och inte är anpassade att hantera de ämnen och teman som bryter mot normerna, exempelvis hbtq. Det finns olika sätt att synliggöra sådant som traditionellt sett har osynliggjorts. Att ghettoisera material, till exempel att samla allt hbtq-material på en regnbågshylla, gör materialet lättillgängligt, men kan också uppfattas som att materialet distanseras från bibliotekets övriga material. Istället för att särskilja materialet kan det diasporiseras och blandas med resten av beståndet, vilket kan leda till att de som inte aktivt letar efter hbtq-material kan hitta det samtidigt som det inte synliggörs lika tydligt. På Hallonbergens bibliotek finns ett stort utbud av hbtq-material och materialet är ständigt närvarande i rummet, både på regnbågshyllan och på övriga hyllor.

6. Diskussion och slutsatser

Syftet med vår studie har varit att skapa en fördjupad förståelse för hur normer kopplade till könsuttryck och sexuell läggning verkar i en folkbibliotekskontext, men också att diskutera hur bibliotek kan arbeta inkluderande, både när det gäller bemötande och kunskapsorganisatoriska aspekter. Samhälleliga normer och värderingar gör att vissa perspektiv ibland osynliggörs och blir svåra att hantera i folkbiblioteks verksamhet. För att biblioteken ska kunna uppfylla sitt lagstadgade uppdrag att vara till för alla behöver dessa normer och värderingar diskuteras och problematiseras. I vår undersökning använder vi Hallonbergens hbt-certifieringsarbete som underlag för att diskutera hur folkbibliotek kan arbeta normkritiskt genom att fokusera på hbtq-frågor. Nedan besvarar vi våra forskningsfrågor och presenterar våra slutsatser med hjälp av de resultat och den analys vi redogjorde för i föregående kapitel.

Vad finns det för hinder, möjligheter respektive drivkrafter för att arbeta normkritiskt med fokus på hbtq-frågor på folkbibliotek?

Folkbibliotek ingår i en politiskt styrd verksamhet, och i såväl kommunallagen, diskrimineringslagen som bibliotekslagen finns passager som indikerar att det ingår i bibliotekens uppdrag att arbeta inkluderande. Att arbeta normkritiskt med hbtq-frågor är ett sätt att göra detta, men arbetet kan vara en resurskrävande process, som kostar tid och pengar. Det kan också finnas motstånd, både inom den egna personalgruppen och hos allmänheten, ett motstånd som många gånger baseras på en oförståelse för arbetets betydelse. I intervjuerna framkom att det finns vissa som ger uttryck för att de inte förstår syftet med arbetet eller varför det ens är aktuellt; kritiska röster har ifrågasatt varför bibliotek ska arbeta med hbtq-frågor och några har till och med pratat om åsiktsskolning av personalen. Det behövs kunskap för att få verktyg att hantera hbtq-frågan och för att motverka detta motstånd. Normkritiskt arbete är en kunskapsfråga som handlar om att lägga tid på att samtala kring och reflektera över samhälleliga normer och värderingar och hur de påverkar oss och vårt sätt att agera. Det finns ingen färdig mall för hur bibliotek ska arbeta normkritiskt, utan varje bibliotek behöver utarbeta en egen strategi utifrån sina lokala förutsättningar. Dock trycker både projektledaren och hbt-utbildaren på att det finns en vinst med att samarbeta med varandra och inspireras av andra verksamheter. Det är onödigt att uppfinna hjulet två gånger och att samarbeta med andra kan vara ett sätt att hushålla med resurserna och leda till att värdefulla kunskapsutbyten initieras, något som kan stärka arbetet med hbtq-frågor både för det enskilda biblioteket och på en högre nivå.

Resursfrågan kan vara ett hinder då det är många delar inom ett biblioteks verksamhet som ska samsas om en ganska fettsnål budgetkaka, och svårigheter att prioritera kan

försvåra det normkritiska arbetet. I våra resultat har vi kunnat utläsa att de satsningar och prioriteringar som Sundbybergs kommun har gjort på jämställdhetsområdet har varit en betydande förutsättning för Hallonbergens hbt-certifieringsarbete. Bra stöd från kommun och arbetsledning skapar bra förutsättningar, och en bibliotekschef med intresse för de här frågorna, tillsammans med möjlighet till stöd från kommunens jämställdhetssamordnare, har ytterligare underlättat arbetet för Hallonbergens bibliotek. Utöver detta har projektledaren haft en stor betydelse för att hbt-certifieringen genomfördes. Även om vi anser att det kan sägas ligga i bibliotekariens yrkesroll att arbeta normkritiskt och inkluderade så krävs det att någon väcker frågan och initierar arbetet. Ett projekt som en hbt-certifiering kräver både mod och ihärdighet, samt beslutsamhet och en tro på projektets värde och nytta. Flera av våra informanter lyfter också fram att det har haft stor betydelse för Hallonbergens hbtq-arbete att biblioteket hade en personalgrupp som redan tidigare funderat på frågor kring normer och värderingar. Det har inte heller varit oviktigt att det redan fanns en person i personalgruppen med så mycket kunskap, intresse och engagemang som kunde ta på sig uppdraget som projektledare.

Hbt-certifieringsarbetet har i hög grad inneburit en förändring för både Hallonbergens bibliotek och dess medarbetare. Samtidigt har deras arbete och hur de genomfört det inneburit att dessa frågor har kommit upp på agendan och diskuterats i större utsträckning inom såväl biblioteksvärlden som i samhället i stort. Hallonbergen har framhållits som ett gott exempel och blivit en auktoritet i hur bibliotek kan arbeta med hbtq-frågor, en auktoritet som ger biblioteket en status, inte bara i en bibliotekskontext utan även i ett större perspektiv. Många har kontaktat Hallonbergens bibliotek för att få komma på studiebesök och få veta mer om deras arbete, vilket tyder på att det finns ett stort behov och intresse för hbtq-arbete på bibliotek.

Vår utgångspunkt är att det normkritiska perspektivet och arbetet med att undersöka vilka normer och värderingar som biblioteket reproducerar är något som alla bibliotek har en skyldighet att arbeta med. Lagar och förordningar, som exempelvis bibliotekslagen och Unescos folkbiblioteksmanifest, preciserar tydligt att bibliotek ska vara till för alla. Trots det kan inkluderande arbete med en hbt-certifiering behöva problematiseras. Här blir det viktigt för biblioteken att tydliggöra att detta arbete kan gynna biblioteket i stort. Även om frågan väcks av enskilda personer på grund av intresse är det viktigt att hbtq-arbete ses som en kunskapsfråga som skapar bättre förutsättningar för alla, och inte något som enbart rör några få. Precis som Hansson (1999), Olson (2001, 2002, 2009) och Samuelsson (2008, 2009) påpekar, är de kunskapsorganisatoriska system som används på bibliotek styrda av normer och värderingar som många gånger kan anses förlegade i dagens samhälle. Systemens konstruktion kan få som konsekvens att material blir otillgängligt och en medvetenhet kring detta kan leda till konkreta förändringar som helt enkelt gör det enklare för alla att hitta det de söker. Ett normkritiskt perspektiv handlar också om att skapa utrymme att möta varje människa utifrån hans enskilda behov istället för att riskera att låta sig styras av förutfattade meningar, ytterligare en förändring som bör kunna sägas vara en vinst för alla biblioteksbesökare.

Att kunna kommunicera detta till både bibliotekets besökare och en bredare allmänhet är en utmaning. Projektledaren är medveten om att alla besökare kanske inte känner till certifieringen, men de reaktioner de fått har varit positiva. Det finns annars en risk

att vissa besökare kan uppfatta att normkritiskt arbete med hbtq-perspektiv är något som endast vänder sig till en utvald och ganska liten skara. Om biblioteket misslyckas med att kommunicera syftet med till exempel en hbt-certifiering är risken att de tappar besökare. I Hallonbergen är dock detta ingenting som har märkts i nuläget.

En annan faktor att ha i åtanke är att det även inom marginaliserade grupper finns hierarkier och grupperingar med tydliga statusuppdelningar. Historiskt sett har till exempel homosexuella män haft mer status än homosexuella kvinnor. Hbtq-personer ses också många gånger som synonymt med homosexuella, vilket gör att övriga perspektiv riskerar att tappas bort. Om ett inkluderande av hbtq i praktiken blir ett fokus enbart på homosexuella män är endast en liten del av syftet uppnått. Normkritiskt arbete handlar om att ha ett bredare perspektiv och att inte ge tolkningsföreträde till bara en liten grupp. Genom att se vår identitet som en produkt av de performativa handlingar som Butler (2007) pratar om är det möjligt att ifrågasätta och dekonstruera tidigare förgivettagna kategorier. Det handlar om att försöka undvika att generalisera och att inte låta sig styras av förutfattade meningar, och istället vara medveten om att de människor vi möter är individer, alla med olika behov och önsknings. Queerteorin visar att vi många gånger gör onödiga kategoriseringar, vilket får som konsekvens att vissa exkluderas på bekostnad av andra. Ett normkritiskt perspektiv arbetar för att motverka denna exkludering och jämna ut den maktobalans som den medför. Ett bibliotek för alla ska inte arbeta för att bemöta alla besökare lika, utan arbeta för att kunna bemöta alla utifrån deras förutsättningar. Detta är något som kommit upp i intervjuerna och som informanterna är överens om. Det är dessutom något som går hand i hand med tanken med hbt-certifieringen eftersom det överensstämmer med RFSL:s uttalade syfte med en certifiering.

Vilka åtgärder kan göras för att motverka ett eventuellt osynliggörande av hbtq på folkbibliotek?

Att inkludera hbtq i bibliotekets interna policyer skapar trygghet och gör frågan till en gemensam verksamhetsfråga och inte något personligt för den enskilda bibliotekarien. Styrdokumentet blir en ständig påminnelse om vikten av att fortsätta arbetet, vilket skapar både ett berättigande och en långsiktighet. Normkritiskt arbete blir aldrig någonsin färdigt poängteras i alla våra intervjuer. Arbetet måste hela tiden fortgå, utvecklas och förändras, och ett sätt att göra det är att arbeta fram hbtq-policyer som den som Hallonbergens bibliotek har gjort för att inte glömma bort hbtq-perspektivet i det dagliga arbetet. Genom att inkludera det normkritiska perspektivet även i bibliotekets medieplaner skapas bra förutsättningar för att bibliotekets samlingar ska leva upp till det krav på allsidighet som föreslås skrivs in i den nya bibliotekslagen. Det behövs inget personligt intresse för att köpa in hbtq-material, men det kan behövas en uttalad strategi för att verkligen se till att det inkluderas i bibliotekets bestånd. Här finns det också en poäng att ta hjälp av andra som har kunskap och intresse.

Ett brett utbud av material är dock bara ett steg på vägen, det är också viktigt att fundera kring hur materialet används. Här krävs det att biblioteket aktivt arbetar med materialet genom att skylta med det och använda det vid bokprat och liknande. Normbrytande material kan dessutom behöva framhävas extra eftersom det kan finnas

en högre tröskel inför att välja just de titlarna. Hbtq-material är inte bara till för hbtq-personer, men om det ghettoiseras som något avvikande kan det uppfattas som att det skulle vara så. Det är också viktigt att inkludera och synliggöra hbtq-perspektivet i programverksamhet och bibliotekets övriga aktiviteter. Hbtq-perspektivet bör genomsyra hela verksamheten, vilket även innefattar att reflektera kring och aktivt tänka på hur personalen bemöter besökarna. Både projektledaren och hbt-utbildaren lyfter fram språkets betydelse och att vi många gånger könar i onödan. Här blir det relevant att hitta språkliga strategier, både när det gäller tal och skrift. Även bilder sänder signaler och det krävs en medvetenhet kring hur affischer, broschyrer och annat PR-material utformas. Även en till synes mindre åtgärd som unisex-toaletter kan göra stor skillnad.

En annan sorts osynliggörande som behöver hanteras är tystnaden. Det kan gälla en tystnad kring att prata om hbtq-frågor i stort, men även tystnad i form av rädsla att kritisera ett projekt som hbt-certifieringen. I likhet med exempelvis debatter kring rasism kan diskussioner kring hbtq bli väldigt polariserade och det är svårt att finna en medelväg. Rädslan över att bli kallad homofob eller rasist kan bli handlingsförlamande, och förhindra att viktiga frågor ställs. Samma sak kan gälla rädslan över att göra eller säga fel. Dessa rädslor kan motverkas genom ökad kunskap och möjlighet att diskutera och reflektera kring frågorna. Projektledaren säger att hen trots sin kunskap kan känna en osäkerhet men att en ökad kompetens gör frågorna mindre laddade. Även hbt-utbildaren och jämställdhetssamordnaren framhåller att det är viktigt att se hbtq-frågorna som en kunskapsfråga som bidrar till bibliotekets kompetensutveckling. Att ge utrymme för andra utgångspunkter och synsätt behövs för att kunna bredda perspektiven och lyfta blicken. Hbt-certifieringen är ett sätt att öka personalens kunskap och skapa en trygghet i att hantera frågor som kan kännas svåra och känsliga. Enligt projektledaren är kunskapen en förutsättning för att biblioteket ska kunna leva upp till kravet att vara en demokratisk arena.

Ökade och riktade resurser kan vara ett sätt att lyfta fram hbtq-perspektivet, men det kan också skapa klyftor mellan olika delar av verksamheten, där vissa kan känna sig förfördelade. Något som vi kan utläsa ur våra resultat är att det ibland skulle behövas en ytterligare medvetenhet och problematiserande ansats till hur en prioritering som hbt-certifieringen påverkar den övriga verksamheten. Projektledaren säger att det finns många viktiga saker för biblioteken att arbeta med, men att det finns begränsningar i hur mycket som är genomförbart. Det finns en gemensam pott, säger hen, och den måste räcka till alla. Jämställdhetssamordnaren säger också att en prioritering alltid indirekt innebär att något annat bortprioriteras, men att det är nödvändigt. Att rangordna olika prioriterade grupper och försöka utrona vilka som mest behöver resurserna är naturligtvis en nästintill omöjlig uppgift. Dessutom kan det vara obekvämt att upptäcka att de mål och tankar som finns kring bibliotekets verksamhet inte alltid avspeglas i den faktiska verksamheten. Det är svårt att ständigt ge alla prioriterade målgrupper likvärdiga resurser och samma uppmärksamhet, att synliggöra en viss grupp kan innebära att en annan osynliggörs. Lika svårt kan det vara att arbeta med riktad verksamhet och samtidigt undvika att tappa fokus på övriga besöksgrupper. Att ha detta i åtanke och utveckla en medvetenhet kring detta ser vi som viktigt, inte minst när det gäller att kunna motivera de val som görs.

Som vi har nämnt tidigare finns det flera sätt att arbeta med hbtq i en folkbibliotekskontext och där är hbt-certifieringen bara ett exempel. Varje

tillvägagångssätt innebär vissa specifika åtgärder och det är inte säkert att de åtgärder en hbt-certifiering innebär passar alla; varje bibliotek behöver se till sina lokala förutsättningar. Det kan dock finnas en poäng i att alla delar av en verksamhet som har ett närmare samarbete försöker hitta en gemensam strategi. I våra intervjuer framkom det att det har varit problematiskt att bara Hallonbergens bibliotek, och inte hela Bibliotek Sundbyberg har hbt-certifierats. Samtidigt kan det för en större verksamhet vara svårt att arbeta i den form som certifieringen kräver. Hallonbergens bibliotek har utifrån sina unika förutsättningar, som innefattar bland annat bibliotekets storlek och placering, arbetat fram en metod som passar just dem. Här är den kommunala kontexten också en viktig pusselbit. I Hallonbergens fall har ett redan etablerat stort intresse för jämställdhetsfrågor inom den kommunala förvaltningen bidragit till hbt-certifieringens genomförande. I andra kommuner kan det vara svårare att få de resurser som krävs, vilket gör att biblioteket blir tvunget att göra mindre projekt eller förlita sig på externa projektmedel. Ett bibliotek med större fysiska lokaler kan också behöva arbeta på ett annat sätt med placering av materialet än vad som har varit aktuellt i Hallonbergen, där biblioteksrummet är mer överblickbart.

Hur kan kunskapsorganisation på bibliotek analyseras ur ett normkritiskt perspektiv?

De normer, som Hansson (1999), Olson (2001, 2002, 2009) och Samuelsson (2008, 2009) visar på finns integrerade i kunskapsorganisationssystemen gör att det som bryter mot normen kan bli svårare att hitta. Det saknas bra verktyg för att hantera de ämnen som bryter mot dessa normer, vilket kräver strategier för att se till att exempelvis hbtq-material blir tillgängligt i både det digitala och det fysiska rummet. Att arbeta med att anpassa tillgängliga ämnesordlistor och fundera på hur det hbtq-material som finns på biblioteket kan synliggöras, till exempel på skylthyllor och i boktipsarbete, blir extra viktigt då det på grund av sin karaktär som normavvikande inte lika självklart lyfts fram annars. Olson (2002) lyfter fram den makt som finns både i namngivandet av kategorierna och namnen i sig. De begrepp som används kan ytterligare förstärka dikotomin mellan normen och det avvikande. Genom att ha en underkategori för homosexualitet, men låta en övergripande sexualitetskategori representera heterosexualiteten befästs heteronormen.

Den digitala delen av vår materiella studie visar på att det behövs en anpassning av ämnesordlistorna för att bättre hantera hbtq. Många av titlarna vi tittade på saknar relevanta ämnesord och vissa av de ord som används är dåligt uppdaterade. Det behövs en bättre förståelse för vilka hbtq-relaterade ämnesord som är relevanta och hur de ska användas för att göra hbtq-materialet mer lättillgängligt. Det digitala rummet har möjlighet till en större flexibilitet än det fysiska eftersom det inte begränsas av materialets fysiska dimensioner. I det digitala rummet kan samma titel tillhöra flera olika kategorier. Det digitala rummet har också som fördel att låntagarna här kan botanisera bland materialet utan att riskera att känna sig övervakade. Samtidigt kräver det att sökfunktioner och de system som används är användarvänliga, i synnerhet eftersom många kanske använder dem hemifrån där möjligheten att få hjälp är begränsad. Att involvera låntagarna i processen, exempelvis genom att utveckla folksonomier som ersättning eller komplement till kontrollerade ämnesordlistor är ett sätt, men det är något som kräver tid och resurser. Folksonomierna ger användarna rätten att definiera vilka ämnesord som är relevanta

och fördelen är att fler perspektiv och de ord som faktiskt används inkluderas. Samtidigt är folksonomier ingen garanti för att det normavvikande synliggörs, och om det saknas en kontrollfunktion kan det leda till ett överflöd av information som dessutom kan vara felaktig.

I det fysiska rummet kan materialet bara befinna sig på en plats vid ett visst tillfälle. Var detta material placeras blir därför extra viktigt. Det handlar om att skapa system som underlättar för användarna, men det är viktigt att komma ihåg att även placeringen av ett visst material sänder signaler. På Hallonbergens bibliotek tillåts hbtq-materialet ta plats, både i och utanför regnbågshyllan, vilket signalerar att det här är något viktigt. Material som göms undan, medvetet eller på grund av dåligt anpassade kategorier, framställs istället som något oviktigt, kanske till och med något skamligt.

Då kunskapsorganisationssystemen är så tydligt påverkade av den tid de skapades i krävs det att vi tar på oss de normkritiska glasögonen för att kunna analysera dem. Tittar vi exempelvis på vårt svenska SAB-system kan vi se att moderna företeelser som datorer hamnar långt ner i hierarkin medan militärväsen har en helt egen kategori, trots att det inte är något som tar så stor plats i vår vardag. De flesta systemen visar en bild av världen som den såg ut för mer än 100 år sedan, oftast dessutom bara en liten del av den, och att analysera systemen ur ett normkritiskt perspektiv kan ses som en nödvändighet för att kunna anta åtgärder och anpassa dem till ett samtida folkbiblioteks behov. Samuelsson (2008, 2009) menar dock att inte heller specifika system fungerar ändamålsenligt och nämner som ett exempel att även den ämnesordlista som skapats och används av KvinnSam har brister. Det är inte säkert att ett specifikt system löser alla problem, men det är ändå bättre att försöka förändra något än att inte göra något alls. Genom att reflektera kring de kunskapsorganisatoriska system som används, och vilken betydelse de har för verksamheten går det att identifiera de problem som finns och hitta åtgärder för att motverka dem.

Hur kan regnbågsbibliotek/regnbågshyllor förstås utifrån ett kunskapsorganisatoriskt perspektiv?

Ur ett kunskapsorganisatoriskt perspektiv har det som ansetts vara annorlunda och utanför normen oftast särskilts, vilket har förstärkt utanförskapet. Det Hansson (1999) kallar inkludering genom särskiljning innebär att alternativen lyfts fram som just alternativ, och distanseras från den dominerande normen. Alternativen görs synliga på bekostnad av det som traditionellt har betraktats som normalt. Med bakgrund i detta skulle det kunna tolkas som att en regnbågshylla förstärker hbtq-materialets alternativa status, samtidigt som materialet på övriga hyllor förstärks som normen. Att bryta ut hbtq-material och placera det på regnbågshyllor kan få som konsekvens att materialet ses som något avvikande, vilket befäster snarare än motverkar rådande normer. Samtidigt har regnbågshyllan som funktion att den lyfter fram något som länge har varit dolt, något som i egenskap av det alternativa har försvunnit och osynliggjorts av den dominerande normen i kunskapsorganisationssystemen. Synliggörandet är viktigt; det som syns finns, och det som finns måste få ta plats. Genom att ge plats skapar biblioteken ett berättigande och inleder en process där även det traditionellt alternativa får ingå i normen.

Regnbågshyllans ghetto synliggör genom sitt särskiljande, men även diasporans utspridning kan verka synliggörande. Det diasporiserade materialet tillåts ta plats i hela rummet och inkluderas på samma villkor som övrigt material. Nackdelen är att det kan bli svårare att hitta exempelvis hbtq-material eftersom de kunskapsorganisatoriska kategorierna inte är anpassade för att hantera det som bryter mot normer. Det finns också en risk att materialet försvinner bland allt annat material. Samtidigt kan det för vissa besökare kännas tryggare och mindre stigmatiserande att inte behöva gå till en regnbågshylla. Om materialet är utspritt kan det också leda till att läsare som inte aktivt söker sig till en regnbågshylla upptäcker materialet.

Det är inte självklart vilken strategi som är den bästa. Det finns inget entydigt rätt eller fel, utan det viktiga är att bibliotek diskuterar sitt bestånd och hur de hanterar det. Det som fungerar på ett bibliotek kanske inte heller fungerar på ett annat, och det som fungerar en period kanske inte fungerar en annan. Det behöver inte heller finnas en motsättning mellan ghettot och diasporan, utan dessa kan också kombineras. På Hallonbergens bibliotek köps det in dubletter av vissa hbtq-titlar där den ena placeras på regnbågshyllan och den andra bland det övriga beståndet. Hbtq-materialet tillåts att ta plats även utanför regnbågshyllan. Alla bibliotek har dock inte resurser, eller för den delen behov, av flera exemplar av samma titel och detta är inte en lösning som passar alla. Det fysiska rummet kan också skapa andra begränsningar. Storleken på Hallonbergens bibliotek gör att det aldrig är särskilt långt från en hylla till en annan, systemet med temautbrytningar är också etablerat sedan tidigare. På ett stort bibliotek kan avståndet mellan hyllorna leda till att regnbågshyllan hamnar långt från andra hyllor eller att enskilda titlar som integreras i det övriga beståndet hamnar väldigt långt från varandra; ghettot blir mer ghettoiserat och diasporan blir större.

6.1 Vidare forskning

Vår undersökning har fokuserat på hbt-certifiering som ett sätt för folkbibliotek att arbeta normkritiskt i en strävan efter att vara ett bibliotek för alla. Hbt-certifiering är dock bara ett sätt att arbeta inkluderande och det finns även andra metoder. Det skulle vara intressant att undersöka hur många bibliotek som aktivt arbetar med den här typen av frågor. Det skulle också vara intressant att undersöka hur de arbetar och i vilken omfattning. Hbt-certifieringen är ett stort projekt, som kräver både tid och resurser, och där all personal på en arbetsplats är involverad. Hur kan bibliotek arbeta med hbtq i mindre skala, och vad finns det för fördelar och nackdelar med de olika arbetsmetoderna? Vidare skulle det vara givande att titta på biblioteks inkluderande arbete ur ett bredare, intersektionellt perspektiv. Att fokusera på hbtq är bara ett sätt att arbeta normkritiskt. En undersökning av olika sorters normkritiskt arbete på bibliotek skulle kunna ge nya ingångar och ännu tydligare visa på varför och hur bibliotek ska bli mer tillgängliga för fler. Användarperspektivet är naturligtvis också viktigt att undersöka. Hur gynnar detta besökarna? Finns det några motsättningar mellan olika användargrupper? Med tanke på hur lite forskning som finns inom området är möjligheterna till vidare forskning stora.

6.2 Avslutning

Det finns mycket som talar för att folkbibliotek ska arbeta normkritiskt, inte minst utifrån det uppdrag som formuleras i lagar och styrdokument. Att arbeta normkritiskt kan dock vara resurskrävande, både i form av tid och pengar. Det är en process som kräver mycket av de som är involverade i arbetet. Samtidigt är det en process som ger förutsättningar för en bättre verksamhet. Genom att arbeta normkritiskt med fokus på hbtq kan biblioteken motverka ett fortsatt osynliggörande av hbtq-perspektivet. Ökad kunskap och ökad medvetenhet om det egna agerandet ger möjlighet att skapa en inkluderande verksamhet. Det normkritiska perspektivet bör integreras i hela verksamheten och i bibliotekets styrdokument för att skapa ett berättigande och för att säkra en långsiktighet. Det är också viktigt att titta på variationen i bibliotekets bestånd samt hur material väljs ut och hanteras. Hbtq-materialet kan synliggöras genom att användas vid bokprat och i boktipslistor. I det fysiska rummet kan det placeras på en utbruten regnbågshylla, men detta ghetto kan motverka dess syfte och istället befästa materialet som något avvikande. Genom att istället diasporisera materialet kan det göras synligt på fler platser i rummet, vilket kan göra det mer likvärdigt med övrigt material. Kunskapsorganisation handlar i grunden om ett ordnande och vi ser det som positivt om bibliotek kan ta makten över ordnandet och skapa nya vägar för kunskapsorganisation, utanför de traditionella. Genom en medveten kunskapsorganisation som bättre överensstämmer med samtiden kan biblioteken bli ett bibliotek för alla.

Källförteckning

Personliga kontakter

Samtliga ljudinspelningar från intervjuer, transkriberingar av desamma samt e-postkommunikation som nedan refereras till finns i författarnas ägo.

Bibliotekarie på Hallonbergens bibliotek. (2013). E-post om katalog och ämnesord 28 maj samt 29 maj.

Biblioteksutvecklingsledaren; utvecklingsledare med inriktning biblioteket i lokalsamhället, Regionbibliotek Stockholm. (2013). Intervju 8 mars.

Hbt-utbildaren; utbildningssamordnare och hbt-certifieringsansvarig på RFSL. (2013). Intervju 6 mars.

Jämställdhetssamordnaren; jämställdhetssamordnare, Sundbybergs stad. (2013). Intervju 7 mars.

Projektledaren; bibliotekarie och genusinspiratör samt projektledare för hbt-certifieringen, Hallonbergens bibliotek. (2013). Intervju 7 mars.

Projektledaren; bibliotekarie och genusinspiratör samt projektledare för hbt-certifieringen, Hallonbergens bibliotek. (2013). E-post om genusinspiratörstjänsten och Hallonbergens hbtq-riktlinjer 12 april.

Projektledaren; bibliotekarie och genusinspiratör samt projektledare för hbt-certifieringen, Hallonbergens bibliotek. (2013). E-post om deltagare i hbt-grupp och hur hbtq implementerats i bibliotekets styrdokument 24 maj.

Övriga otryckta källor

Bibliotek Sundbyberg. (2013). <<http://bibliotek.sundbyberg.se/>> [Hämtad 2013-03-14].

Hallonbergen. (2013) <<http://bibliotek.sundbyberg.se/hallonbergen>> [Hämtad 2013-03-14].

Hallonbergens bibliotek. (2013). Materiell studie 11 mars.

Hbtq-riktlinjer för Bibliotek Sundbyberg. (Odaterad)

Tryckta källor

Andersson, Miranda (2007). *Ung och gay: Informationsbehovet som ung och homo- eller bisexuell i komma-ut-processen*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan 2007:130. Borås: Högsk. i Borås.

Andrén, Anders (1997). *Mellan ting och text: en introduktion till de historiska arkeologierna*. Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion.

Alexander, Linda B. och Miselis, Sarah D. (2007). Barriers to GLBTQ collection development and strategies for overcoming them. *Young Adult Library Services*, vol. 5, nr 3, s. 43-49.

Ambjörnsson, Fanny (2006). *Vad är queer?*. Stockholm: Natur och kultur.

Ashby, Richard (1987). Library services to gay and lesbian people. *Assistant Librarian*, vol. 80, nr 10, s. 153-155.

Axelsson, Maria (2004). *Kvinnan:mannen::alternativet:normen: Ett feministiskt perspektiv på klassifikation*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan 2004:106. Borås: Högsk. i Borås.

Bengtsson, Cecilia (2013). *Hbt-certifiering av Hallonbergens bibliotek*. Rapport. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.

Berg, Martin och Wickman, Jan (2010). *Queer*. Malmö: Liber.

Bowker, Geoffrey C. och Star, Susan Leigh (1999). *Sorting things out: Classification and its consequences*. Cambridge, MA: MIT Press.

Burke, Susan K. (2007). Removal of gay themed materials from public libraries: Public opinion trends, 1973–2006. *Public Library Quarterly*, vol 27, nr 3, s. 247-264.

Butler, Judith (2007). *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.

Christensen, Ben (2011). Interfiling intersex: How Dewey classifies intersex in theory and practice. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.), s. 201-211. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Clyde, Laurel A. och Lobban, Marjorie (2001). A door half open: Young people's access to fiction related to homosexuality. *School Libraries Worldwide*, vol. 7, nr 2, s. 17-30.

Cooper, Danielle (2011). *"Big gay library:" An ethnography of the Pride Library at the University of Western Ontario*. Masteruppsats. Toronto: University of Toronto, Faculty of Information.

Creelman, Janet E. A. och Harris, Roma (1990). Coming out: The information needs of lesbians. *Collection Building*, vol. 10, nr 3-4, s. 37-41.

Curry, Ann (2005). If I ask, will they answer? Evaluating public library reference service to gay and lesbian youth. *Reference & User Services Quarterly*, vol. 45, nr 1, s. 65-75.

Curry, Ann (2007). Collection management of gay/lesbian materials in the U.K. and Canada. *Libri*, vol. 50, nr 1, s. 14-25.

Downey, Jenifer (2005). Public library collection development issues regarding the information needs of GLBT patrons. *Progressive Librarian*, nr 25, s. 86-95.

Ericson, Kristin och Hvidén, Ulrika (2003). *Finnes: flata. Sökes: information. : om lesbiska, informationsbehov och ämnesbestämning av skönlitteratur*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan 2003:51. Borås: Högsk. i Borås.

Eriksson-Zetterquist, Ulla och Ahrne, Göran (2011). Intervjuer. I *Handbok i kvalitativa metoder*, Ahrne, Göran och Svensson, Peter (red.). Malmö: Liber.

Folkesson, Isabel och März, Klara (2006). *Marginaliserad kunskap? En kritisk studie av representationen av genusvetenskaplig litteratur i klassifikationssystem och ämnesordslistor*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan 2006:101. Borås: Högsk. i Borås.

Gemzöe, Lena (2002). *Feminism*. Stockholm: Bilda.

Gough, Cal och Greenblatt, Ellen (red.). (1990). *Gay and lesbian library services*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Gough, Cal och Greenblatt, Ellen (1992). Services to gay and lesbian patrons: examining the myths. *Library Journal*, vol. 117, nr 1, s. 59-63.

Gough, Cal och Greenblatt, Ellen (2011). Barriers to selecting materials about sexual and gender diversity. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.). Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Greenblatt, Ellen (red.). (2011). *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Greenblatt, Ellen (2011a). The Internet and LGBTIQ communities. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.), s. 42-50. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Greenblatt, Ellen (2011b). The treatment of LGBTIQ. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.), s. 212-228. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Hamer, Judah S. (2003). Coming-out: Gay males' information seeking. *School Libraries Worldwide*, vol 9, nr 2, 2003, s. 73-89.

Hansson, Joacim (1999). *Klassifikation, bibliotek och samhälle: en kritisk hermeneutisk studie av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"*. Diss. Göteborg: Univ.

Howard, Jessica L. (2011). Library resources and services for bisexuals. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.), s. 7-12. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Howard, Vivian (2005). "Out of the closet ... but not on the shelves?" an analysis of Canadian public libraries' holdings of gay-themed picture books. *Progressive Librarian*; nr 25, s. 62-75.

Johansson, Anna (2008). *Den heterosexuella bibliotekarien: Om BTJ, folkbibliotek och indexering av gaylitteratur*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan 2008:60. Borås: Högsk. i Borås.

Johansson, Johanna och Johansson, Maria (2005). *Homosexualitet i tre klassifikationssystem under tre decennier: Ett queerteoretiskt perspektiv på SAB, UDK och DDC*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan 2005:114. Borås: Högsk. i Borås.

Keilty, Patrick (2009). Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Information Needs. I *Encyclopedia of library and information sciences*, Bates, Marcia J. och Maack, Mary Niles (red.). 3. uppl., s. 3275-3280. Boca Raton, FL: CRC Press.

Kulturdepartementet. (2013). *Lagrådsremiss: Ny bibliotekslag*. <<http://www.regeringen.se/sb/d/8307/a/210769>> [Hämtad 2013-03-23].

Kvale, Steinar och Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lunds universitet. (2012). Genuscertifiering. <<http://www5.lu.se/pa-online/likavillkor/jaemstaellighet-likabehandling-och-maangfald/genuscertifiering>> [Hämtad 2013-04-20].

- Lupien, Pascal (2007). GLBT/sexual diversity studies students and academic libraries: A study of user perceptions and satisfaction. *Canadian Journal of Information & Library Sciences*, vol. 31, nr 2, s. 131-147.
- Lykke, Nina (2009). *Genusforskning: En guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. Stockholm: Liber.
- Martin, Hillias J. och Murdock, James R. (2007). *Serving lesbian, gay, bisexual, transgender, and questioning teens: a how-to-do-it manual for librarians*. New York: Neal-Schuman Publishers.
- Mathson, Stephanie och Hancks, Jeffrey (2008). Privacy please? A comparison between self-checkout and book checkout desk circulation rates for LGBT and other books. *Journal Of Access Services*, vol. 4, nr 3-4, s. 27-37.
- Mehra, Bharat och Braquet, Donna (2006). A "queer" manifesto of interventions for libraries to "come out" of the closet! A study of "queer" youth experiences during the coming out process. *LIBRES: Library & Information Science Research Electronic Journal*, vol. 16, nr 1, s. 1-29.
- Mrozowski, Stephen A. (1991). Landscapes of inequality. I *The archaeology of inequality*, McGuire, Randall H. och Paynter, Robert (red.), s. 79-101. Oxford: Blackwell.
- Norrhem, Svante, Rydström, Jens och Markusson Winkvist, Hanna (2008). *Undantagsmänniskor: en svensk HBT-historia*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Olson, Hope A. (2001). The power to name: Representation in Library Catalogs. *Signs*, vol. 26, nr 3, s. 639-668.
- Olson, Hope A. (2002). *The power to name: locating the subject representation in libraries*. Dordrecht; Boston, Mass.: Kluwer.
- Olson, Hope A. (2009). Social influences on Classification. I *Encyclopedia of library and information sciences*, Bates, Marcia J. och Maack, Mary Niles (red.), 3. uppl., s. 4806-4813. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Ornelas, Analisa (2011). Queer as folksonomies. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.), s. 229-239. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.
- Orser Jr, Charles E. (1991). The continued pattern of dominance: Landlord and tenant on the post bellum cotton plantation. I *The archaeology of inequality*, McGuire, Randall H. och Paynter, Robert (red.), s. 40-54. Oxford: Blackwell.
- Ottoson, Daniel (odaterad). Kriminalisering världen över. <<http://www.rfsl.se/?p=3998>> [Hämtad: 2013-04-12].

- Parikas, Dodo (2009). *HBT speglat i litteraturen*. Lund: BTJ förlag.
- Passet, Joanne E. (2012). Hidden in plain sight: Gay and lesbian books in midwestern public libraries, 1900–1969. *Library Trends*, vol 60, nr 4, s. 749-764.
- Parker Pearson, Mike och Richards, Colin (1994) Ordering the world: Perceptions of architecture, space and time. I *Architecture and order: approaches to social space*, Parker Pearson, Michael & Richards, Colin (red.), s. 1-37. London: Routledge.
- Pettersson, Karin (2001). *Den manliga heterosexuella normen: En analys av SAB-systemet utifrån ett feministiskt och queerteoretiskt perspektiv*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan 2001:73. Borås: Högsk. i Borås.
- Rauch, Elisabeth W. (2011). GLBTQ collections are for every library serving teens! *Teacher Librarian*, vol. 39, nr 1, s. 13-16.
- Reiman, Laura och Greenblatt, Ellen (2011). Censorship of children's and young adult books in schools and public libraries. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.), s. 247-265. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.
- RFSL. (2012). *Hbt-certifiering: Kriterier och förutsättningar för RFSL:s hbt-certifiering*. Stockholm: RFSL.
- RFSL. (2013a). Begreppslista. <<http://www.rfsl.se/?p=410>> [Hämtad 2013-01-25].
- RFSL. (2013b). Hbt-certifiering. <<http://www.rfsl.se/?p=4960>> [Hämtad 2013-04-22].
- Ritchie, Catherine och McNeill, Dale (2011). LGBTIQ issues in public libraries. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.), s. 59-. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.
- Rosenberg, Tiina (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.
- Rothbauer, Paulette (2004). "People aren't afraid anymore, but it's hard to find books": Reading practices that inform the personal and social identities of self-identified lesbian and queer young women. *Canadian Journal of Information & Library Sciences*, vol. 28, nr 3, s. 53-74.
- Rothbauer, Paulette (2007). Locating the library as place among lesbian, gay, bisexual, and queer patrons i Buschman. I *The library as place: history, community, and culture*, John och Leckie, Gloria J. (red.), s. 101-115. Westport, Conn.: Libraries Unlimited.

Rowley, Jennifer E. och Farrow, John (2000). *Organizing knowledge: an introduction to managing access to information*. 3. uppl. Aldershot: Gower.

Ryen, Anne (2004). *Kvalitativ intervju: från vetenskapsteori till fältstudier*. Malmö: Liber ekonomi.

Saarti, Jarmo (1997). Feeding with the spoon, or the effects of shelf classification of fiction on the loaning of fiction. *Information Services & Use*, vol. 17, nr 2/3, s. 159-169.

Samuelsson, Jenny (2008). *På väg från ingenstans: kritik och emancipation av kunskapsorganisation för feministisk forskning*. Diss. Umeå : Umeå universitet.

Samuelsson, Jenny (2009). Kunskapsorganisation för feminism och feministisk forskning: en kritisk och emancipatorisk studie. *Infotrend*, vol. 64, nr 2-3, s. 28-49.

Schrader, Alvin M. och Wells, Kristopher (2011). Queering libraries and classrooms: Strategies to build inclusive collections and services for sexual minority and gender variant youth. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.). Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Spence, Alex (2000). Controversial books in the public library: A comparative survey of holdings of gay-related children's picture books. *The Library Quarterly*, vol. 70, nr 3, s. 335-379.

Strachan, David Cameron och Van Buskirk, Jim (2011). Intersex resources in libraries. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.), s. 13-25. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Svensk Biblioteks förening. (2008). *Dewey som klassifikationssystem: Varför bör vi byta ut SAB? Rapport från Svensk Biblioteks förening utvecklingsråd för media och samlingar*. Rapport. Stockholm: Svensk Biblioteks förening.

Svensk Biblioteks förening. (2010). *En svensk övergång till DDK – vad innebär det för folk- och skolbibliotek?* Rapport. Stockholm: Svensk Biblioteks förening.

Söderman, James (2006). *Att hitta Ett hem vid världens ände: Om sexualitet och könsidentitet vid ämnesordsindexering av skönlitteratur*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan 2006:105. Borås: Högsk. i Borås.

Unescos folkbiblioteksmanifest 1994. (1995). Stockholm: Svenska Unescorådet.

Viktorsson, Elisabet (red.). (2009). *BTJ:s hyllutredning: Rapport från enkätundersökningen*. Rapport. Lund: Btj.

Waldman, Michael (2011). Libraries and the transgender community. I *Serving LGBTIQ library and archives users: essays on outreach, service, collections and access*, Greenblatt, Ellen (red.), s. 26-41. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Weinberger, David (2007). *Everything is miscellaneous: The power of the new digital disorder*. New York: Times Books.

Wyatt, Michael (1978). Gays and libraries. *New Zealand Libraries*, vol. 41, nr 3, s. 88-93.

Österman, Torsten (2002). *Föreställningar - vanföreställningar: allmänhetens attityder till homosexualitet: studie*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.

Bilagor

Bilaga 1: Intervjufrågor hbt-utbildaren.

Intervju med hbt-utbildaren, RFSL, Stockholm 2013-03-06.

DEM ÄR DU?

Berätta kort om vem du är och vad din roll har varit i Hallonbergens biblioteks hbt-arbete. På vilket sätt har du varit involverad?

Hur kom det sig att du blev engagerad i Hallonbergens biblioteks hbt-arbete?

HBT-CERTIFIERING

Kan du berätta lite om hbt-certifiering? Varför har ni valt att arbeta med det här, vad är syftet och hur går det till? Kan du berätta vad ni har gjort, rent konkret?

FOLKBIBLIOTEK

Folkbibliotek ska vara till för alla, vad innebär det?

Vad tänkte du om att det var just ett bibliotek du skulle jobba med? Är det några tydliga skillnader mot andra verksamheter?

FOLKBIBLIOTEK & HBTQ

Vad är din bild av hur folkbibliotek, både i Sverige och internationellt, förhåller sig till hbtq?

Vad ser du för värde i att bibliotek arbetar med hbtq-frågor?

Finns det några risker med att arbeta med hbtq-frågor på bibliotek och vilka skulle de i så fall vara?

MÅLGRUPP

Vilken är målgruppen när det gäller hbtq-arbete på bibliotek?

Finns det en risk att det här ses som någonting som bara är till för några få?

Ska biblioteken eftersträva att behandla alla lika?

Många nordamerikanska artiklar lyfter fram hbtq-personers specifika informationsbehov, hur ser du på detta?

Kan biblioteken samarbeta med andra kring hbtq-frågor? Vilka i så fall?

PERSONAL

Är det viktigt att de personer som arbetar med detta har ett personligt intresse?

Hur viktigt är det med fortbildning kring hbtq? Vilken sorts fortbildning är mest relevant?

SAMLINGARNA

Hur bör biblioteken tänka när de köper in material?
Finns det material som inte hör hemma på bibliotek?

TILLGÄNGLIGHET

Hur ska biblioteken hantera material med hbtq-tema så att det blir enkelt att hitta?
Regnbågshylla eller inte?
Hur kan den fysiska miljön göras mer tillgänglig ur ett hbtq-perspektiv?

RESURSER

Är det viktigt att lyfta hbtq-frågan i policyer och styrdokument? På vilket sätt kan det göras?

STRATEGIER

Har du några förslag och tankar kring hur bibliotek skulle kunna jobba på andra sätt för att lyfta hbtq-frågor om de inte har möjlighet att certifiera?
Har du några tips till andra som ska jobba med hbtq på bibliotek?

MARKNADSFÖRING

Hur kan biblioteket synliggöra att de arbetar med hbtq-frågor, både i biblioteket (både det fysiska och det digitala) och till andra utanför?
Kan hbtq-arbete vara en marknadsföringsaspekt? På vilket sätt?

Har du något mer du vill tillägga? Något som du tycker är viktigt att lyfta fram som vi missat att prata om?

Bilaga 2: Intervjufrågor projektledaren

Intervju med projektledaren, Hallonbergens bibliotek, 2013-03-07.

VEM ÄR DU?

Berätta kort om vem du är och vad din roll har varit i Hallonbergens biblioteks hbt-arbete. På vilket sätt har du varit involverad?

Hur kom det sig att du blev engagerad i Hallonbergens biblioteks hbt-arbete?

HBT-CERTIFIERING

Kan du berätta lite om hbt-certifiering? Varför har ni valt att arbeta med det här, vad är syftet och hur går det till? Kan du berätta vad ni har gjort, rent konkret?

FOLKBIBLIOTEK

Folkbibliotek har traditionellt setts som en neutral kunskapsförmedlare, hur ser du på detta?

Hur ser du på bibliotekets roll i samhället? Vad har biblioteket för uppdrag och syfte?

Folkbibliotek ska vara till för alla, vad innebär det?

FOLKBIBLIOTEK & HBTQ

Vad är din bild av hur folkbibliotek, både i Sverige och internationellt, förhåller sig till hbtq?

Vad ser du för värde i att bibliotek arbetar med hbtq-frågor?

Har bibliotek, enligt dig ett särskilt ansvar att arbeta med de här frågorna? Varför, varför inte?

Kan hbtq-arbete ses som en utvecklingsmöjlighet för bibliotek?

Finns det några risker med att arbeta med hbtq-frågor på bibliotek och vilka skulle de i så fall vara?

MÅLGRUPP

Vilken är målgruppen när det gäller hbtq-arbete på bibliotek?

Finns det en risk att det här ses som någonting som bara är till för några få?

Ska biblioteken eftersträva att behandla alla lika?

Kan biblioteken samarbeta med andra kring hbtq-frågor? Vilka i så fall?

PERSONAL

Är det viktigt att de personer som arbetar med detta har ett personligt intresse?

Ingår det i bibliotekspersonalens yrkesroll att arbeta med inkluderande av exempelvis hbtq?

Hur viktigt är det med fortbildning kring hbtq? Vilken sorts fortbildning är mest relevant?

SAMLINGARNA

Hur bör biblioteken tänka när de köper in material?

Finns det material som inte hör hemma på bibliotek?

TILLGÄNGLIGHET

Hur ska biblioteken hantera material med hbtq-tema så att det blir enkelt att hitta?

Regnbågshylla eller inte?

Hur kan den fysiska miljön göras mer tillgänglig ur ett hbtq-perspektiv?

RESURSER

Får hbtq-arbete kosta pengar? Vad kan det ha för eventuella konsekvenser för övrig verksamhet?

Är det viktigt att lyfta hbtq-frågan i policyer och styrdokument? På vilket sätt kan det göras?

STRATEGIER

Har du några förslag och tankar kring hur bibliotek skulle kunna jobba på andra sätt för att lyfta hbtq-frågor om de inte har möjlighet att certifiera?

Har ni stött på några hinder på vägen och är det något som du idag känner att ni skulle gjort annorlunda?

Vad ser du som det mest positiva respektive mest negativa med arbetsprocessen och resultatet?

Har du några tips till andra som ska jobba med hbtq på bibliotek?

MARKNADSFÖRING

Hur kan biblioteket synliggöra att de arbetar med hbtq-frågor, både i biblioteket (både det fysiska och det digitala) och till andra utanför?

Kan hbtq-arbete vara en marknadsföringsaspekt? På vilket sätt?

FRAMTIDEN

Vad tror du att hbtq-arbetet kan ha för betydelse i framtiden, för både Hallonbergens bibliotek och andra bibliotek?

Tror du att Hallonbergens biblioteks hbtq-arbete kan ha betydelse för övrig kommunal verksamhet? På vilket sätt i så fall?

Har du något mer du vill tillägga? Något som du tycker är viktigt att lyfta fram som vi missat att prata om?

Bilaga 3: Intervjufrågor jämställdhetssamordnaren

Intervju med jämställdhetssamordnaren, Sundbybergs kommunhus, 2013-03-07.

VEM ÄR DU?

Berätta kort om vem du är och vad din roll är. På vilket sätt har du varit involverad i Hallonbergens biblioteks hbt-arbete?

FOLKBIBLIOTEK

Hur ser du på bibliotekets roll i samhället? Vad har biblioteket för uppdrag och syfte? Folkbibliotek ska vara till för alla, vad innebär det?

MÅLGRUPP

Vilken är målgruppen när det gäller hbtq-arbete på bibliotek?

Finns det en risk att det här ses som någonting som bara är till för några få?

RESURSER

Varför har Sundbybergs kommun valt att satsa på jämställdhet och på vilket sätt märks det i den kommunala verksamheten?

Hur har den politiska processen och beslutsgången sett ut? Är det vissa personer och grupper som har drivit frågorna eller har det funnits en tydlig enighet?

Får hbtq-arbete kosta pengar? Vad kan det ha för eventuella konsekvenser för övrig verksamhet?

Är det viktigt att lyfta hbtq-frågan i policyer och styrdokument? På vilket sätt kan det göras?

MARKNADSFÖRING

Kan hbtq-arbete vara en marknadsföringsaspekt? På vilket sätt?

FRAMTIDEN

Tror du att Hallonbergens biblioteks hbtq-arbete kan ha betydelse för övrig kommunal verksamhet? På vilket sätt i så fall?

Har du något mer du vill tillägga? Något som du tycker är viktigt att lyfta fram som vi missat att prata om?

Bilaga 4: Intervjufrågor biblioteksutvecklingsledaren

Intervju med biblioteksutvecklingsledaren, Regionbibliotek Stockholm, 2013-03-08.

VEM ÄR DU?

Berätta kort om vem du är och vad din roll har varit i Hallonbergens biblioteks hbt-arbete. På vilket sätt har du varit involverad?

Hur kom det sig att du blev engagerad i Hallonbergens biblioteks hbt-arbete?

FOLKBIBLIOTEK

Folkbibliotek har traditionellt setts som en neutral kunskapsförmedlare, hur ser du på detta?

Hur ser du på bibliotekets roll i samhället? Vad har biblioteket för uppdrag och syfte?

Folkbibliotek ska vara till för alla, vad innebär det?

FOLKBIBLIOTEK & HBTQ

Vad är din bild av hur folkbibliotek, både i Sverige och internationellt, förhåller sig till hbtq?

Vad ser du för värde i att bibliotek arbetar med hbtq-frågor?

Har bibliotek, enligt dig ett särskilt ansvar att arbeta med de här frågorna? Varför, varför inte?

Kan hbtq-arbete ses som en utvecklingsmöjlighet för bibliotek?

Finns det några risker med att arbeta med hbtq-frågor på bibliotek och vilka skulle de i så fall vara?

MÅLGRUPP

Vilken är målgruppen när det gäller hbtq-arbete på bibliotek?

Finns det en risk att det här ses som någonting som bara är till för några få?

Ska biblioteken eftersträva att behandla alla lika?

Många nordamerikanska artiklar lyfter fram hbtq-personers specifika informationsbehov, hur ser du på detta?

Kan biblioteken samarbeta med andra kring hbtq-frågor? Vilka i så fall?

PERSONAL

Är det viktigt att de personer som arbetar med detta har ett personligt intresse?

Ingår det i bibliotekspersonalens yrkesroll att arbeta med inkluderande av exempelvis hbtq?

Hur viktigt är det med fortbildning kring hbtq? Vilken sorts fortbildning är mest relevant?

SAMLINGARNA

Hur bör biblioteken tänka när de köper in material?

Finns det material som inte hör hemma på bibliotek?

TILLGÄNGLIGHET

Hur ska biblioteken hantera material med hbtq-tema så att det blir enkelt att hitta?

Regnbågshylla eller inte?

Hur kan den fysiska miljön göras mer tillgänglig ur ett hbtq-perspektiv?

RESURSER

Får hbtq-arbete kosta pengar? Vad kan det ha för eventuella konsekvenser för övrig verksamhet?

Är det viktigt att lyfta hbtq-frågan i policyer och styrdokument? På vilket sätt kan det göras?

STRATEGIER

Har du några förslag och tankar kring hur bibliotek skulle kunna jobba på andra sätt för att lyfta hbtq-frågor om de inte har möjlighet att certifiera?

Har du några tips till andra som ska jobba med hbtq på bibliotek?

MARKNADSFÖRING

Hur kan biblioteket synliggöra att de arbetar med hbtq-frågor, både i biblioteket (både det fysiska och det digitala) och till andra utanför?

Kan hbtq-arbete vara en marknadsföringsaspekt? På vilket sätt?

FRAMTIDEN

Vad tror du att hbtq-arbetet kan ha för betydelse i framtiden, för både Hallonbergens bibliotek och andra bibliotek?

Har du något mer du vill tillägga? Något som du tycker är viktigt att lyfta fram som vi missat att prata om?

Bilaga 5: Frågor till materiella studier

Materiella studier av Hallonbergens bibliotek 2013-03-11 samt Bibliotek Sundbybergs webbplats 2013-03-14.

Hur synliggörs hbtq i det fysiska rummet?

Hur synliggörs hbtq på webben?

Hur synliggörs hbtq i annat informationsmaterial?

Hur synliggörs hbtq i interna styrdokument och policyer?

Hur kan låntagare hitta hbtq-material i det fysiska biblioteket?

Hur kan låntagare hitta hbtq-material i katalogen?

Bilaga 6: Titlar till materiella studier

Samtliga titlar hämtade från den tipslista med nytt hbtq-material på Umeås Regnbågsbiblioteks webbplats: <<http://www.minabibliotek.se/regnbagsbiblioteket>> [hämtad 2013-03-14].

Ej tillgängliga i Bibliotek Sundbybergs katalog:

Taivassalo, Hannele Mikaela – *Fem knivar hade Andrej Krapl*
Brokeback Mountain
The hours

Tillgängliga i katalogen, men saknar ämnesord:

Chbosky, Stephen – *The perks of being a wallflower*
Waugh, Evelyn – *Brideshead revisited**

Tillgängliga i katalogen, men saknar hbtq-relaterade ämnesord (ämnesord som skulle kunna tolkas som hbtq-relaterade inom parantes):

Haddon, Mark – *Utslag av oro**
Lundqvist, Jesper – *Kivi och Monsterhund*
Mootoo, Shani – *Kaktusen blommar om natten**
Ragde, Anne Birkefeldt – *Berlinerpopplarna*
Sjöström, Bodil – *Route 66 går till Trollhättan* (partnerskap)*
Vallgren, Carl-Johan – *Kunzelmann & Kunzelmann* (dubbelliv)
Waters, Sarah – *Nattvakten**
Fucking Åmål
Kyss mig

Tillgängliga i katalogen (hbtq-relaterat ämnesord inom parantes):

Edelfeldt, Inger – *Samtal med djävulen* (homosexualitet, regnbågshylla)
Guillou, Jan – *Dandy* (homosexuell kärlek)
Hellgren, Joanna – *Frances* (lesbisk kärlek)
Hellgren, Joanna – *Frances, D.2* (lesbisk kärlek)*
Lindbäck, Johanna – *Saker som aldrig händer* (homosexualitet, regnbågshylla)
Walsh, Mikey – *Slagskämpan* (regnbågshylla)

*Finns enbart på Signalfabrikens bibliotek och ej i Hallonbergen.

Bilaga 7: Arbetsfördelning

Arbetet med denna uppsats har i allra högsta grad varit gemensamt. Det betyder inte att vi båda två har läst alla texter som räknas upp i källförteckningen eller skrivit varje ord tillsammans. Men det betyder att vi genom hela arbetsprocessen har fört en dialog så att vi hela tiden har varit delaktiga i arbetet på lika villkor. De texter vi har läst individuellt har vi diskuterat tillsammans, detsamma gäller de texter vi har skrivit på olika håll. Under den inledande inläsningsperioden delade vi upp materialet. Vi läste på egen hand, gjorde anteckningar och samtalade sedan kring det vi hade läst. De texter vi bedömde som extra relevanta uppmuntrade vi den andra att läsa. Vi deltog båda såväl i förberedelser inför som under genomförandet av intervjuer och materiella studier under materialinsamlingen. Transkriberingarna av intervjuerna och renskrivning av anteckningarna från de materiella studierna delade vi upp så att vi gjorde ungefär hälften var, vi läste därefter igenom varandras bearbetningar. Under själva skrivprocessen har vi både skrivit tillsammans och var för sig. Vi har dock haft löpande diskussioner kring materialet, både innan och under skrivandet, för att säkerställa att bådas synpunkter och reflektioner ska få möjlighet att ta plats.